

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ฉบับสมบูรณ์

โครงการ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทา
กรณีศึกษา บ้านป่าจั่ว ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

โดย

นายสัตย์ชัย อุดทา และคณะ

เมษายน 2553

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ฉบับสมบูรณ์

โครงการ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทา

กรณีศึกษา บ้านป่าจั่ว ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

ทีมวิจัย

1) นายสัญญาชัย	อุคทา	หัวหน้าโครงการวิจัย
2) นายสุทธิศิลป์	นันชัย	เลขานุการ
3) นางสาวบัวผัด	บุญ	เหรียญก
4) นายบุญศรี	คูแสะ	รองเหรียญก
5) นางสาวสาธิตา	คำดา	รองเหรียญก
6) นายวิสัย	จีสอน	ทีมงาน
7) นางสาวผ่อง	ช่างซอ	ทีมงาน
8) นายพิชัยยา	จิรชาลกุล	ทีมงาน
9) นายบุญยัง	ช่างซอ	ทีมงาน
10) นายบัวลอย	สะดี	ทีมงาน
11) นางสาวอารีย์	คลนาสวัสดิ์	ทีมงาน
12) นายจันทร์ดี	สะดี	ทีมงาน
13) นายนันทวัฒน์	ช่างซอ	ทีมงาน
14) เด็กหญิงสุขวิภา	ฟือทอ	ทีมงาน
15) เด็กหญิงมยุรี	คอโพ	ทีมงาน
16) เด็กหญิงมะลิ	ฟือทอ	ทีมงาน

ที่ปรึกษาโครงการ

1) นายอนันต์	ดวงแก้วเรือน	ประธานเครือข่ายลุ่มน้ำแม่ทา
2) นายไพบุลย์	จำหงส์	รองประธานเครือข่ายลุ่มน้ำแม่ทา
3) นายจารุวัฒน์	ฟือทอ	นายกอบต.ตำบลทาเหนือ
4) นายกนกศักดิ์	ดวงแก้วเรือน	นายกอบต.แม่ทา
5) นายแสวง	ใหม่ขัน	กำนันตำบลทาเหนือ
6) นายปรีชา	ปาณะศรี	หัวหน้าหน่วยจัดการต้นน้ำแม่ทา
7) นายกำจัด	อะติละ	ผู้ประสานงานตำบลแม่ทา

8) นายสนั่น	ใจมา	กรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำแม่ทา
9) นายไสว	ปัญญาใหญ่	ปราชญ์ชาวบ้าน

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การ เริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการ ปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของ ตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาคือ ในท้องถิ่นโดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้ อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหของชาวบ้าน รวมทั้ง เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุยถกเถียง) เป็นวิธีการ เพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อ สงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การ ทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจน สามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่ยึดติด กับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคน ท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระเบียบ การวิจัย แบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือ ธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.สำนักงานภาค ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าว มาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่าชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอก เล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่ากระบวนการเขียนรายงานเป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่กวิจัยเป็น อย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.สำนักงานภาค จึงได้ปรับรูปแบบการ เขียนรายงานวิจัยให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนองานออกมาในรูปแบบที่นักวิจัยถนัด โดย ไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคง

มุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าว ได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัย สู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

คำนำ

รายงานโครงการวิจัย “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทา
กรณีศึกษา บ้านป่าจั่ว ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่” จัดทำขึ้นเพื่อเป็นการสรุปผลการ
ดำเนินงานโครงการ เริ่มจากการศึกษาของทีมวิจัยชาวบ้านที่พบทวนข้อมูลบริบทชุมชน การจัดการ
ทรัพยากรที่ผ่านมา โดยใช้เวทีแลกเปลี่ยนข้อมูลประสบการณ์ของทีมวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลการ
สำรวจป่า เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ร่วมกันในการหาแนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

อย่างไรก็ตามผลที่ได้จากการร่วมกันศึกษาของทีมวิจัยและชาวบ้านก็ยังถือว่าไม่สมบูรณ์ ยังคงต้อง
อาศัยความเพียรพยายามแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างจริงจังและต่อเนื่อง อันจะนำมาซึ่งการร่วมมือกัน
แก้ไขปัญหาของชาวบ้านและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต่อไป

การจัดทำรายงานครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงได้เกิดจากความร่วมมือหลายส่วน ซึ่งทางโครงการวิจัยพร้อมรับ
ข้อเสนอแนะจากทุกฝ่ายที่จะทำให้การวิจัยเกิดความถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและ
ผู้ที่เกี่ยวข้องสืบไป

คณะวิจัย

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
สารบัญ	
บทที่ 1	1
หลักการและเหตุผล	
คำถามวิจัย	3
วัตถุประสงค์	3
พื้นที่ดำเนินการ/กลุ่มเป้าหมาย	3
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	4
บทที่ 2	5
กระบวนการดำเนินงานวิจัย	
บทที่ 3	40
ผลการดำเนินงาน	
- ข้อมูลลุ่มน้ำแม่ทา	40
- องค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรในป่าชุมชนลุ่มน้ำทาตอนบน	46
- ข้อมูลชุมชนบ้านป่าจั่ว	51
- การพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทา	80
- แนวทางกระบวนการถ่ายทอดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบ้านป่าจั่ว	101
- บทเรียนการทำงานวิจัย (ได้เรียนรู้อะไรบ้าง)	102
บทที่ 4	104
บทสรุป	
- ข้อค้นพบ	105
- การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ	105
- ปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินโครงการวิจัย	107
- ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินโครงการวิจัย	107
- ข้อเสนอแนะ	107
ภาคผนวก	108
- แผนการจัดการป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว (พ.ศ. 2551-2555)	
- ภาพสรุปกิจกรรมการดำเนินโครงการ	

บทที่ 1

บทนำ

เครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทา ก่อตั้งเมื่อปีพ.ศ. 2539 เริ่มแรกเกิดจากการดำเนินงานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของตำบลแม่ทา กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ และได้ขยายมาที่ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ โดยรับงบประมาณมาจาก เดนเซต ปี พ.ศ. 2539 – 2540 ขยายไปที่ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ในปี พ.ศ. 2541 – 2542 ตำบลออนเหนือ กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ปีพ.ศ. 2545 ตำบลทาสบง ตำบลทาเกศ ตำบลทาทุ่งหลวง ตำบลทาขุมเงิน อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน รวมทั้งหมด 8 ตำบล ปีพ.ศ. 2547 ขยายไปที่ตำบลป่าซาง ตำบลแม่แรง ตำบลหนองหนาม ตำบลมะกอก ตำบลม่วงน้อย อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ตำบลเหมืองจี้ ตำบลบ้านแป้น อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน รวมเป็น 17 ตำบล และในปีพ.ศ. 2548 ได้ขยายเพิ่มเป็น 20 ตำบลตลอดลุ่มน้ำแม่ทา รวมเป็นเครือข่ายลุ่มน้ำทา มีการกำหนดโครงสร้างคณะกรรมการเครือข่ายขึ้น เพื่อดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ดูแลทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทา การเชื่อมประสานความร่วมมือระหว่างลุ่มน้ำในการต่อสู้กับปัญหาที่เกิดขึ้น

จากประวัติการแย่งชิงทรัพยากรจากภายนอก ไม่ว่า การต่อสู้กับการสัมปทานป่าไม้ ที่รัฐบาลให้บริษัทเอกชนสัมปทานไม้ในเขตลุ่มน้ำแม่ทาครั้งแรกให้สัมปทานแก่บริษัทอมเบย์ จำกัด ซึ่งขอสัมปทานตัดไม้บริเวณป่าขุนแม่ทา แขวงเมืองเชียงใหม่ พร้อมกับป่าไม้ดง ป่าแม่ถีบ แม่สาน แขวงลำพูน ป่าแม่หอกร ป่าแม่เมาะ ป่าแม่ลอด แม่ทราย ป่าแม่สุข แขวงเมืองลำปาง และป่าแม่จายแขวงเมืองเชียงใหม่ ในระหว่างปี พ.ศ. 2444 – 2451 และได้ขอต่อสัญญาอีก 6 ปี และครั้งที่สอง กรมป่าไม้ได้อนุญาตให้บริษัทเอกชนที่ลำปางเหมาะทำไม้ลำปางคือการทำไม้ที่ตัดโค่นไว้แล้วในป่าสัมปทานภาคที่ปิดและในป่าที่หมดอายุสัมปทานแล้วเรื่อยมา จนในช่วงปี 2500 บริษัทเอกชนที่ลำปางได้รับช่วงสัมปทานไม้หอมอนรถไฟ และฟันรถไฟต่อจากการรถไฟแห่งประเทศไทย ช่วงปี 2517 ชาวบ้านได้ตัดไม้ฟันเพื่อนำไปขายให้กับบริษัท ไทยแอมป์ยาสูบ ที่เข้ามาก่อสร้างโรงบ่มใบยาสูบ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาชาวบ้านในพื้นที่ได้ทำการคัดค้านมาอย่างต่อเนื่อง เมื่อป่าเริ่มหายไป ปริมาณน้ำลำห้วยสาขาของแม่น้ำแม่ทาที่หล่อเลี้ยงนาข้าวเริ่มเหือดหาย จนถูกขนานนามลุ่มน้ำทาว่า “แม่น้ำที่ตายแล้ว” จึงเป็นสาเหตุให้ชาวบ้านในพื้นที่เกิดพลังในการคัดค้านการทำลายป่า รวมทั้งการลักลอบตัดไม้เถื่อนจากป่าผืนใหญ่ที่หลงเหลืออยู่ โดยพ่อค้าจากจังหวัดลำปาง จังหวัดลำพูนและจังหวัดเชียงใหม่ ร่วมมือกับผู้มีอำนาจอิทธิพลในพื้นที่ ทำให้การควบคุมดูแลโดยกำลังของเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อการป้องกันหรือจับกุม ในปี 2532 จากประสบการณ์ที่ผ่านมาไปสู่บทเรียนราคาแพงที่คนในชุมชนลุ่มน้ำแม่ทาได้รับ จึงเกิดการเรียนรู้หาสาเหตุการสูญเสียทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ในครั้งนั้นนำไปสู่การพัฒนาการแก้ไขให้เกิดความยั่งยืนมากที่สุด ดังนั้นชาวบ้านบางหมู่บ้านจึงได้มีการรวมตัวกันเพื่ออนุรักษ์ป่า พอปี 2535 เกิดความแห้งแล้ง ชาวบ้านจึงรวมตัวกันขยายแนวความคิดไปสู่หมู่บ้านอื่นภายใต้ลุ่มน้ำแม่ทา โดยทำวิกฤตจากความแห้งแล้งเป็นโอกาสในการรวมกลุ่มกัน

ซึ่งลุ่มน้ำแม่ทาเป็นลุ่มน้ำย่อยที่สำคัญลุ่มน้ำหนึ่งในลุ่มน้ำสาขาแม่กวัง ชุมชนประกอบด้วยปากะญอ ไทลื้อ และคนพื้นเมือง มีประชากรจำนวน 102,046 คน อยู่ในพื้นที่ 2 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดลำพูนและ จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ครึ่งหนึ่งเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์อยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2 ป่าส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่ป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรัง มีประมาณร้อยละ 25 เช่น 1)เครือข่ายชุมชนลุ่มน้ำย่อยแม่ทาเพื่อพัฒนา อาชีพและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ได้เกิดมาจากการเชื่อมโยงกลุ่มอนุรักษ์ในพื้นที่ 20 ตำบล ได้แก่ ตำบล ออนเหนือ ตำบลทาเหนือ และตำบลแม่ทา กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ และตำบลทาลาดุก ตำบล ทาสมเ้า ตำบลทาภาส ตำบลทาชูเงิน ตำบลทาทุ่งหลวง ตำบลทาแม่ลอบ ตำบลป่าซาง ตำบลแม่แรง ตำบลท่าดู้ม ตำบลม่วงน้อย ตำบลมะกอก ตำบลเหมืองจี้ ตำบลบ้านแป้น ตำบลปากบ่อง ตำบลบ้านเรือน ตำบลนครเจดีย์ ตำบลน้ำดิบ และตำบลหนองหานม จังหวัดลำพูน จำนวนทั้งสิ้น 196 หมู่บ้าน โดยการ ส่งเสริมและสนับสนุนของโครงการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำปิงตอนบน 2) เครือข่ายลุ่มน้ำแม่ทาเพื่อพัฒนาอาชีพและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน มีความคิดว่าการสืบทอดและการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลุ่มน้ำแม่ทา จึงดึงเยาวชนบางส่วนเข้าเป็นกรรมการเครือข่ายและหลัง จากนั้นจึงเกิดเวทีเยาวชนขึ้น 5 ครั้ง เยาวชนจึงเกิดแนวความคิดร่วมกันว่าน่าจะดึงเยาวชนทั้งลุ่มน้ำแม่ทา ร่วมกันดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และมีข้อตกลงกันว่าควรที่จะศึกษาจากพื้นที่เล็ก ๆ ก่อนแล้วค่อยขยายออกไปในพื้นที่อื่น รวมทั้งเชื่อมโยงระดับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น นำไปสู่การจัดทำ แผนพัฒนาลุ่มน้ำโดยการหนุนเสริมงบประมาณจากผู้ว่า CEO ลำพูน และการนำไปจัดทำแผนแม่บทชุมชน ประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และองค์กรปกครองท้องถิ่น (อปท.) ที่เกี่ยวข้อง ในเขตลุ่มน้ำทาทั้ง 20 ตำบล โดยมีบ้านป่าจั่วจะเป็นพื้นที่นำร่อง

ซึ่งบ้านป่าจั่วเป็นหมู่บ้านหนึ่งอยู่ในเขตลุ่มน้ำแม่ทา อยู่บริเวณต้นน้ำแม่ทา ชุมชนได้เห็นความสำคัญ ในการรักษาป่า และดูแลจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำทา ซึ่งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของบ้านป่าจั่ว หมู่ที่ 4 เริ่มจากนายทองดี พ่อหลวงบ้านหมู่ที่ 4 ตำบลทาเหนือ กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ เห็นว่ามีการ ตัดไม้ขายให้กับนายทุนและการหาปลาในลำห้วย โดยการกักน้ำ จึงทำให้น้ำในแต่ละห้วยแห้งขอด จึงมี ความคิดที่จะมีการอนุรักษ์ เริ่มมีการชักจูงให้มีการดับไฟป่า โดยมีผู้ร่วมไม่ถึง 10 คน พ่อหลวงบ้านจึงได้มี การประกาศให้หยุดการหาปลาโดยการกักน้ำในลำห้วยและการจุดไฟเผาป่า จากนั้นมีกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับป่า เช่น บันทึบน้ำให้มีฝนตกในช่วงฤดูแล้ง ต่อมาเมื่อประปาภูเขาเข้าสู่หมู่บ้าน ชาวบ้านเริ่มเห็น ความสำคัญในการอนุรักษ์มากขึ้น ทำให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าขึ้นในหมู่บ้าน ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน โดยมีกิจกรรมดังนี้

1. การทำแนวกันไฟป่าทุกปี
2. การเดินตรวจป่า ในช่วงเดือน กุมภาพันธ์ – พฤษภาคม
3. การเลี้ยงศิขุนน้ำ
4. เดินตรวจเขตป่าอนุรักษ์พันธุ์สัตว์
5. กฎระเบียบในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ
6. แบ่งเขตป่าใช้สอยและเขตป่าอนุรักษ์

บ้านป่าจั่ว เป็นหมู่บ้านต้นน้ำ มีจุดเด่นในเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการทรัพยากร โดย ใช้องค์ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชน ที่เป็นชนเผ่า(กระเหรี่ยง) มีประวัติการดูแลป่าที่น่าสนใจ และแกนนำ ชุมชน รวมทั้งหน่วยงานต่าง ๆ เห็นความสำคัญและให้ความร่วมมือ ซึ่งหากมองว่าบ้านป่าจั่วจะแตกต่างจาก หมู่บ้านส่วนใหญ่ในเขตลุ่มน้ำท่าที่เป็นคนพื้นเมือง โดยทางเครือข่ายลุ่มน้ำท่า ได้วางแนวทางในการศึกษา พื้นที่ในเขตคนเมือง เปรียบเทียบด้วยที่บ้านทาป่าเปา ตำบลทาปลาดุก อำเภอแม่ทา ซึ่งความรู้ภูมิปัญญาของ การจัดการทรัพยากรมีความแตกต่างกัน โดยบ้านป่าจั่วจะนำไปสู่การเป็นต้นแบบการเรียนรู้การจัดการ ทรัพยากรของชนเผ่าในเขตลุ่มน้ำท่า และบ้านทาป่าเปาก็จะเป็นต้นแบบการเรียนรู้การจัดการทรัพยากรของ คนพื้นเมือง ซึ่งทั้งสองพื้นที่เป็นพื้นที่ที่น่าสนใจที่จะเปิดโอกาสให้เครือข่ายลุ่มน้ำท่า โดยเฉพาะเยาวชนเข้า ร่วมเรียนรู้พร้อม ๆ กัน

จากการพูดคุยร่วมกันระหว่างแกนนำชุมชน ตัวแทนเครือข่ายลุ่มน้ำแม่ทา ตัวแทนกลุ่มเยาวชนเห็น ว่า หากเรากลับทบทวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำท่า โดยเริ่มจากการทบทวนการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านป่าจั่ว ซึ่งทำให้เห็นรูปแบบ/แนวทาง และนำข้อมูลบทเรียนที่ได้ไป วางแผนแม่บทชุมชนบ้านป่าจั่ว เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนอื่นได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อ ขยายกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมไปยังชุมชนอื่นในการนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ ซึ่งนำสู่ การพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ทาต่อไป

คำถามวิจัย

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำท่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าจั่วเป็นอย่างไร ?

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาและทบทวนรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วม ของชุมชนบ้านป่าจั่ว
- 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้าน ป่าจั่ว
- 3) เพื่อหาแนวทางกระบวนการถ่ายทอดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ทาของชุมชนบ้าน ป่าจั่ว

พื้นที่ดำเนินการ/กลุ่มเป้าหมาย

- 1) ชุมชนบ้านป่าจั่ว ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่
- 2) เครือข่ายลุ่มน้ำท่า
- 3) เครือข่ายเยาวชนลุ่มน้ำท่า
- 4) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ลุ่มน้ำท่า (องค์การบริหารส่วนตำบล / เทศบาล)

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ได้บทเรียนการดำเนินงานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทาในพื้นที่บ้านป่าจั่ว
- 2) ได้รูปแบบกระบวนการดำเนินงานเพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ในการทำงานต่อไป
- 3) บ้านป่าจั่วเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของลุ่มน้ำทา
- 4) ชุมชนมีความเข้าใจ มีจิตสำนึก ตระหนักถึงปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชนมากขึ้นชุมชน
- 5) ชาวชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทา และเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับกลุ่มเยาวชนลุ่มน้ำทามากขึ้น อันนำไปสู่การเห็นคุณค่า และตระหนักถึงการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

บทที่ 2

กระบวนการดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัย การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทา กรณีศึกษาบ้านปางจิว ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ เน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ เพื่อทบทวนการจัดการทรัพยากรที่ผ่านมา อันนำไปสู่พัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำทา

บ้านปางจิวเป็นหมู่บ้านหนึ่งอยู่ในเขตน้ำแม่ทา อยู่บริเวณต้นน้ำแม่ทา มีจุดเด่นในเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการทรัพยากรโดยใช้ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชน จึงทำให้มีการศึกษาวิจัยหมู่บ้านปางจิว เพื่อให้เห็นรูปแบบ/แนวทาง และข้อมูลบทเรียนที่ได้วางแผนแม่บทชุมชนบ้านปางจิว เป็นโอกาสให้ชุมชนอื่นไม่มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อขยายกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมไปยังชุมชนอื่นในการนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ทาต่อไป

การดำเนินโครงการวิจัย ประกอบด้วยคณะดำเนินวิจัยหลากหลาย เนื่องจากเป็นโครงการที่พัฒนาในระดับลุ่มน้ำ ทั้งแกนนำเครือข่าย ตัวแทนเยาวชนลุ่มน้ำทา โดยกำหนดพื้นที่เป้าหมาย คือ บ้านปางจิว ตำบลทาเหนือ โดยมีคุณไสว ปัญญาใหญ่ เป็นหัวหน้าโครงการ ในระยะแรกเป็นการทบทวนและรวบรวมข้อมูลการทำงานด้านการจัดทรัพยากรลุ่มน้ำทาและของชุมชนบ้านปางจิว ได้ข้อมูลในระดับหนึ่ง แต่เนื่องจากหัวหน้าโครงการมีภารกิจหลักของตนเองค่อนข้างมาก ทำให้การดำเนินโครงการหยุดชะงักไปช่วงระยะเวลาหนึ่ง

ทางโครงการและสถาบันวิจัยหรือผู้วิจัยจึงได้หารือหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน เพื่อไม่ให้เกิดการดำเนินโครงการต้องยุติลง จากการพูดคุยร่วมกัน มีมติที่เปลี่ยนหัวหน้าโครงการเป็นคุณสัชชัย อุดทา ซึ่งเป็นแกนนำในชุมชนบ้านปางจิว มีความต้องการที่จะพัฒนาชุมชนและเรียนรู้การดำเนินโครงการวิจัยนี้ต่อไป ร่วมกับนักวิจัยในพื้นที่บ้านปางจิวเป็นแกนหลักในการดำเนินงาน ส่วนสมาชิกเครือข่ายลุ่มน้ำทาและแกนนำในพื้นที่อื่น ๆ ยังสามารถที่จะเข้ามาเรียนรู้ได้เหมือนเดิม เนื้อหา ยังเป็นการทบทวนและพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบ้านปางจิว โดยเฉพาะป่าบริเวณลำห้วยหลอด บ้านปางจิว

ขอบเขตการศึกษา

เป็นการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทา ในเขตบ้านปางจิว ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

การดำเนินงานระยะที่ 1

1. ประชุมทีมวิจัย เพื่อสร้างความเข้าใจ และวางแนวทางการดำเนินงาน
2. เวทีทำความเข้าใจกับชุมชนบ้านปางจิวและผู้ที่เกี่ยวข้อง
3. รวบรวมข้อมูล

- การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นกลุ่มน้ำท่า/ชุมชนบ้านป่าจั่ว
 - การจัดเวทีทบทวนสรุปบทเรียนการจัดการทรัพยากรบ้านป่าจั่ว
 - สรุปวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล
4. สรุปบทเรียนโครงการวิจัย และกำหนดแนวทางการดำเนินงานระยะต่อไป

การดำเนินงานระยะที่ 2-3

1. ประชุมทีมวิจัย
2. การจัดเวทีวางแผนจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ห้วยแม่หลอด) และในบริเวณลุ่มน้ำแม่ทาในเขตบริเวณ บ้านป่าจั่ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ เช่น
 - การพัฒนา และการจัดทำฝ่ายชะลอน้ำ
 - การฟื้นฟูพันธุ์สัตว์น้ำในลำห้วยแม่หลอด และน้ำแม่ทาในเขตบ้านป่าจั่ว เช่น การสร้างวังปลา การพัฒนาสองข้างลำน้ำแม่ทา
3. การสำรวจ/ศึกษาพืชสมุนไพรในบริเวณป่าห้วยหลอด
 - การสำรวจร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น กับผู้รู้เรื่องสมุนไพร ประเด็น
 - ชื่อภาษาไทย ภาษาปกากะญอ
 - คุณสมบัติ ประโยชน์ คุณค่า
 - อื่น ๆ
4. การศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้บทเรียนการทำงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับพื้นที่อื่น ๆ และพื้นที่ในลุ่มน้ำแม่ทา
 - การหาหรือการศึกษาดูงาน
 - ศึกษาดูงานพื้นที่อื่น
 - การสรุปบทเรียน
5. กิจกรรมการสร้างความตระหนักและการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน
 - การเชื่อมโยงหน่วยงาน/องค์กรในพื้นที่ และนอกพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของชุมชนบ้านป่าจั่วเข้าสู่แผนแม่บทของชุมชน
 - การดึงการมีส่วนร่วมของเยาวชนในชุมชนและเครือข่ายเยาวชนตำบลทาเหนือ
 - การลดละเลิกการใช้สารเคมีภาคเกษตร
 - การจัดการขยะในชุมชน
 - เป็นต้น
6. การจัดทำแหล่งเรียน/เส้นทางศึกษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านป่าจั่ว
7. การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย

- เข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนโครงการวิจัย
- เข้าร่วมการอบรม สัมมนา ทั้งที่ทางสถาบันฯ จัดและในส่วนอื่น ๆ

8. สรุปบทเรียนโครงการวิจัย

9. นำเสนอข้อมูลสู่ชุมชน

10. การจัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

รายละเอียดการดำเนินโครงการ

ผลการดำเนินกิจกรรมในระยะที่ 1

ช่วงแรก (คุณไสว ปัญญาใหญ่เป็นหัวหน้าโครงการ)

1. การประชุมชี้แจงโครงการวิจัย

วันที่ 8 มิถุนายน 2549 ณ หน่วยจัดการต้นน้ำลุ่มน้ำทา เป็นเวทีชี้แจงทำความเข้าใจ รวมทั้งการทบทวนแนวคิดการทำโครงการวิจัยหลังจากรอการอนุมัติจาก สกว. สำนักงานภาค โดยนายไสว ปัญญาใหญ่ หัวหน้าโครงการวิจัย ชี้แจงความเป็นมาของโครงการ

จากนั้นนายสุทธิศิลป์ นันชัย เสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงทีมงานวิจัย เนื่องจากช่วงการรอการอนุมัติโครงการ ทำให้ทีมวิจัยที่มีรายชื่อที่นั้น บางคนขาดหายไป บางคนขอถอนตัวออกเป็นเพียงที่ปรึกษา และหลายคนเห็นว่าทีมวิจัยควรเป็นทีมงานจากบ้านป่าจั่วให้มากขึ้น จึงได้เสนอรายชื่อทีมวิจัยใหม่ ดังนี้

1) นายไสว	ปัญญาใหญ่	หัวหน้าโครงการ
2) นายวิทย์	จีสอน	
3) นางสาวผ่อง	ช่างซอ	
4) นายสุทธิศิลป์	นันชัย	เลขานุการ
5) นางสาวละอองดาว	เฟยลู่	รองเลขานุการ
6) นายสัญญาชัย	อุคทา	รองเลขานุการ
7) นางสาวบัวผัด	บุญ	เหรัญญิก
8) นายบุญศรี	คูแสะ	รองเหรัญญิก
9) นางสาวสาธิยา	คำดา	รองเหรัญญิก
10) นายพิชัยยา	จิรชาลกุล	ทีมงาน
11) นายบุญยัง	ช่างซอ	ทีมงาน
12) นายบัวลอย	สะดี	ทีมงาน
13) นางสาวอารีย์	คลนาสวัสดี	ทีมงาน
14) นายจันทร์ดี	สะดี	ทีมงาน
15) นายนันทวัฒน์	ช่างซอ	ทีมงาน

ที่ปรึกษาโครงการ

1) นายอนันต์	ดวงแก้วเรือน	ประธานเครือข่ายลุ่มน้ำแม่ทา
2) นายไพบุลย์	จำหงส์	รองประธานเครือข่ายลุ่มน้ำแม่ทา
3) นายจารุวัฒน์	พื้อมทอ	นายกอบต.ตำบลทาเหนือ
4) นายกนกศักดิ์	ดวงแก้วเรือน	นายกอบต.แม่ทา
5) นายแสวง	ใหม่จัน	กำนันตำบลทาเหนือ
6) นายปรีชา	ปาณะศรี	หัวหน้าหน่วยจัดการต้นน้ำแม่ทา
7) นายกำจัด	อะติละ	ผู้ประสานงานตำบลแม่ทา
8) นายสนั่น	ใจมา	กรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำแม่ทา
9) เครือข่ายลุ่มน้ำแม่ทา		

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 การวางแผนการเก็บรวบรวมข้อมูล

หลังจากทำความเข้าใจในการดำเนินโครงการ และปรับคณะวิจัยชุดใหม่ มีการหารือเพื่อชี้แจงการเก็บรวบรวมข้อมูล และแบ่งบทบาทหน้าที่ของทีมนักวิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูล ในวันที่ 11 – 12 มิถุนายน 2549 โดยทางทีมนักวิจัยได้หารือประเด็นการเก็บรวบรวมข้อมูล และนายไสว ปัญโญใหญ่ หัวหน้าโครงการวิจัยกล่าวสรุปข้อเสนอที่ต้องเก็บรวบรวมมีประเด็นดังนี้

1. สภาพพื้นที่

- 1.1 ประวัติศาสตร์ชุมชน
- 1.2 ที่ตั้ง- อาณาเขต (แผนที่)
- 1.3 ลักษณะทางภูมิศาสตร์

2. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

- 2.1 ประชากร(จำนวนประชากร หญิง-ชาย ขนาดและวัยของประชากร)
- 2.2 การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน (รูปแบบดั้งเดิม รูปแบบใหม่)
- 2.3 เส้นทางคมนาคม การติดต่อกับภายนอก
- 2.4 การศึกษา
 - 2.4.1 การศึกษาในระบบ(ก่อนวัยเรียน ประถมศึกษา มัธยมศึกษา มหาวิทยาลัย)
 - 2.4.2 การศึกษานอกระบบ(กศน. เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ)
- 2.5 สาธารณสุข (อนามัยชุมชน ระบบประกันสุขภาพหรือสวัสดิการสุขภาพ)
- 2.6 วัฒนธรรมและประเพณี
 - 2.6.1 วัฒนธรรมและประเพณีที่ดำรงรักษาไว้หรืออนุรักษ์ฟื้นฟูมาใหม่
 - 2.6.2 วัฒนธรรมและประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไปหรือขาดการสืบทอด

- 2.7 ศาสนา ความเชื่อ และการเคารพนับถือ
- 2.8 การปกครองส่วนท้องถิ่นและภาวะผู้นำ(ผู้นำทางการและผู้นำธรรมชาติ)
- 2.9 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและกลุ่มชุมชน
 - 2.9.1 ระบบเครือญาติ ระบบอุปถัมภ์ ระบบกลุ่มการช่วยเหลือกัน ระบบกลุ่มทางเศรษฐกิจ
 - 2.9.2 การจัดการความสัมพันธ์และการจัดการกลุ่ม
 - 2.9.3 ผลการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน
 - 2.9.4 ปัญหา ความขัดแย้งและการช่วยเหลือ
- 2.10 ระเบียบ ข้อบังคับ กฎเกณฑ์ของชุมชน
- 2.11 การจัดการความขัดแย้ง ความผิด บทลงโทษ และการปรับเปลี่ยนตามยุคสมัย
3. ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์
 - 3.1 พื้นดิน
 - 3.1.1 ลักษณะของพื้นดินและความเปลี่ยนแปลง
 - 3.1.2 การใช้ประโยชน์และความเหมาะสม
 - 3.1.3 ความเสื่อมโทรม สาเหตุและผลกระทบ
 - 3.1.4 การถือครองที่ดิน กรรมสิทธิ์
 - บุคคล
 - กลุ่ม ชุมชน
 - นายทุน คนนอกชุมชน
 - 3.2 พื้นน้ำ
 - 3.2.1 แหล่งน้ำ
 - 3.2.2 การจัดการน้ำ ระบบชลประทาน (เหมือง-ฝาย)
 - 3.2.3 การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ
 - อุปโภค/บริโภค
 - เกษตรกรรม
 - ธุรกิจและอุตสาหกรรม
 - 3.2.4 ความเปลี่ยนแปลง ความเสื่อมโทรม การสูญเสีย และผลกระทบ
 - 3.2.5 การอนุรักษ์และการฟื้นฟูแหล่งน้ำ
 - 3.3 ป่าไม้และป่าชุมชน
 - 3.3.1 ขอบเขตพื้นที่ ขนาดพื้นที่ แผนที่
 - 3.3.2 ลักษณะของทรัพยากรในป่า
 - 3.3.3 การจัดการป่าและการใช้ประโยชน์(รัฐ เอกชน ชุมชน)
 - รูปแบบ/วิธีการจัดการป่า

- การใช้ประโยชน์จากป่า (อาหาร รายได้ ยารักษาโรค)

4. สภาพทางเศรษฐกิจ

4.1 การประกอบอาชีพ

4.1.1 ภาคการเกษตร(การผลิตและการแปรรูป)

4.1.2 นอกภาคการเกษตร(การผลิตและการแปรรูป)

4.2 การลงทุน(ต้นทุน ตอบแทน)

4.3 การจัดการปัจจัยการผลิต

4.3.1 ปัจจัยที่ผลิตเอง

4.3.2 ปัจจัยที่ซื้อจากภายนอก ,ราคา

4.4 การจัดการผลผลิต ผลิตภัณฑ์ การบรรจุหีบห่อ

4.4.1 ลักษณะผลิตผล ผลิตภัณฑ์ หีบห่อ

4.4.2 รูปแบบการจัดการผลิตผล ผลิตภัณฑ์ หีบห่อ

4.5 การตลาด การค้า และการขนส่ง

4.5.1 รูปแบบการขนส่งและรูปแบบการตลาด

4.5.2 แหล่งตลาด ราคาจำหน่ายและความเปลี่ยนแปลง

4.6 การใช้แรงงาน (แรงงานครอบครัว แรงงานภายในชุมชน แรงงานภายนอก)

4.7 การสนับสนุนขององค์กรภายใน

4.7.1 ความสัมพันธ์ขององค์กรกับหน่วยการผลิต/ชุมชน

4.7.2 รูปแบบการสนับสนุน/ความต่อเนื่อง

5. สภาพปัญหาของชุมชน/สังคม

5.1 ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ

5.2 ปัญหาทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

5.3 ปัญหาทางด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

5.4 ปัญหาอื่น ๆ

จากนั้นมีการแบ่งหน้าที่ของทีมงานวิจัยในการเก็บข้อมูล ประกอบด้วย

1. สภาพพื้นที่

โดยมี - นายวิไล จีสอน
- นางสาวอารีย์ คลนาสวัสดิ์

2. สภาพสังคมและวัฒนธรรม

โดยมี - นายบัญญัติ ช่างขอ
- นายสุทธิศิลป์ นันชัย
- นายสัญญาชัย อุดทา

3. ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์

- โดยมี - นายสัญญาชัย อุดทา
 - นายบัวลอย สะดี
 - นายจันทร์ดี สะดี

4. สภาพเศรษฐกิจ

- โดยมี - นายบุญศรี คูเฮ
 - น.ส.ผ่อน ช่างขอ
 - น.ส.บัวผัด บุญ

5. สภาพปัญหาของชุมชน/สังคม

- โดยมี - นายพิชัยยา จีรวาลกุล
 - น.ส.ละอองดาว เพยลุง
 - น.ส.สาธิตา คำดา

จากนั้นนายไสว ปัญญาใหญ่ ได้ชี้แจงกับทีมงานวิจัยถึงการติดตามแผนงานวิจัยและการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของทีมงานวิจัย ฝากข้อคิดไว้ว่า การทำงานต้องมีความละเอียดอ่อน ต้องเข้าใจถึงสถานการณ์ การทำงานต้องมีความอดทน ต้องมีความเสียสละถึงจะประสบความสำเร็จกับงานที่ทำนั้น

ในช่วงท้ายมีการหารือเพื่อเตรียมข้อมูลและผู้รับผิดชอบในการนำเสนอ เพื่อสร้างความเข้าใจกับชุมชน เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการทำงานวิจัยร่วมกัน ได้แบ่งบทบาท ดังนี้

- โดยนายวิไล จีสอน ให้มีการแบ่งฝ่ายให้ นายจารุวัฒน์ พือทอ นายกองค้กรบริหารส่วนตำบลทาเหนือเป็นผู้ชี้แจงถึงความเป็นมาของโครงการวิจัย
- โดยนายบุญยัง ช่างขอ เสนอให้ นายวิไล จีสอน ผู้ใหญ่บ้านปางิ้ว เป็นผู้นำเสนอแนะนำทีมงานวิจัยทั้งหมด
- โดยนายบัวลอย สะดี เสนอให้ นายสุทธิศิลป์ นันชัย เป็นผู้นำเสนอแผนและกิจกรรมของโครงการต่อชุมชน
- โดยนายบุญศรี คูเฮ เสนอให้ทีมงานวิจัยทุกคนให้มีบทบาทในการนำเสนอให้ทั่วถึงกัน และเสนอให้ นางสาวบัวผัด บุญ เป็นผู้เสนอชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับงบประมาณของโครงการวิจัย

2.2 ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล

นักวิจัยแต่ละคนลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลตามที่ตนเองได้รับผิดชอบ การลงเก็บข้อมูล ทั้งจากการค้นคว้าจะเอกสารที่มีอยู่ การสังเกต การสัมภาษณ์ รวมทั้งการจัดเวทีพูดคุยในชุมชน ซึ่งการสัมภาษณ์ จัดเวทีนั้น แบ่งบทบาทหน้าที่กันภายในทีมวิจัย มีการกำหนดประเด็นย่อยร่วมกัน เพื่อให้ไว้เป็นคำถามสำหรับผู้ที่ยกข้อซักถาม และการลงไปเก็บข้อมูลนั้นจะมีผู้ที่คอยบันทึกข้อมูลไปพร้อมด้วย การเก็บข้อมูลก็จะลงไปเป็นทีม

ผลการการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการแบ่งผู้รับผิดชอบออกเป็น 5 ด้าน คือ 1)สภาพพื้นที่ 2) สภาพสังคมและวัฒนธรรม 3)ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์ 4)สภาพเศรษฐกิจ และ 5) สภาพปัญหาของชุมชน/สังคม ข้อมูลที่ได้แต่ละสามารถรวบรวมข้อมูลได้ครอบคลุมประเด็น แต่การเจาะลึกลงไปประเด็นต่าง ๆ ยังน้อย เช่น สภาพสังคมและวัฒนธรรม ขาดการวิเคราะห์ถึงเหตุปัจจัยในการทำให้วัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปหรือขาดการสืบทอด การจัดการความสัมพันธ์ และการจัดการกลุ่ม ด้านทรัพยากร ขาดการเก็บรายละเอียดในการใช้ประโยชน์จากแหล่งนี้ เช่น อุปโภค/บริโภค เกษตรกรรม ธุรกิจและอุตสาหกรรม ใช้จากแหล่งใดและมีปริมาณการใช้ได้อย่างไร ด้านเศรษฐกิจก็ยังไม่ได้เจาะลึกลงไปเรื่องการจัดการผลผลิต การตลาด การค้า การขนส่ง เนื่องจากที่ผ่านมายังเป็นเกษตรแบบพอมีพอกิน และมีเป็นธุรกิจเป็นทำในโครงการหลวง ซึ่งการจัดการด้านตลาดทางโครงการหลวงจัดการให้ ชุมชนเป็นเพียงผู้ผลิตส่งเท่านั้น การเก็บข้อมูลทางทีมวิจัยได้ใช้ประเด็นหลักในแบบสอบถามเป็นหลัก การบันทึกข้อมูลของแต่ละคนยังไม่ละเอียดมากนัก เป็นการนำข้อมูลมาพูดคุยกันค่อนข้างมาก แต่ก็ขาดคนเก็บรายละเอียด ซึ่งทางทีมวิจัยได้พยายามเก็บรายละเอียดให้ได้มากที่สุด ให้เห็นภาพรวมของข้อมูล สภาพพื้นที่ แม้ว่าข้อมูลบางอย่างอาจไม่ได้ตรงตามที่ตั้งไว้ แต่ได้แนวทางในการวางแผนการพัฒนาชุมชนต่อไปได้

ปัญหาที่พบในการเก็บข้อมูล คือ การสอบถามจากสมาชิกในชุมชนแล้วได้คำตอบ ข้อมูลที่ไม่เหมือนกัน บางเรื่องตั้งคำถามไปแล้วผู้ที่ถูกถามไม่สามารถที่จะตอบได้ (คนที่มิข้อมูล รู้เรื่องของชุมชนนั้นมาก่อนบ้างน้อย) รวมทั้งด้านเอกสารที่ถูกบันทึกไว้นั้นไม่ค่อยมี วิธีการแก้ไข คือ ใช้วิธีการสอบถาม เก็บข้อมูลไปเรื่อย ๆ แล้วนำข้อมูลที่ได้มารวมกัน และชวนพูดคุยตรวจสอบข้อมูลรวมกัน ได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนเป็นอย่างดีในการให้ข้อมูลกับทีมวิจัย ซึ่งทีมวิจัยนั้นเป็นสมาชิกในชุมชนทำให้ความไว้วางใจ และสร้างความเข้าใจกันง่ายขึ้น

2.3 การสรุปและวิเคราะห์ข้อมูล

ในวันที่ 20 สิงหาคม 2549 ณ ศาลาบ้านป่าจิว ทีมวิจัย จำนวน 15 คน นัดหมายประชุมสรุปข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลของแต่ละคน เพื่อเตรียมนำเสนอข้อมูลให้กับเครือข่ายลุ่มน้ำทา ในวันที่ 22 สิงหาคม 2549 การประชุมครั้งนี้จึงเป็นลักษณะการแลกเปลี่ยนระหว่างทีมวิจัยที่แต่ละคนได้รับหน้าที่เก็บข้อมูลแต่ละส่วนก็นำข้อมูลมานำเสนอในที่ประชุม เพื่อให้คนอื่นเพิ่มเติมและตรวจสอบความถูกต้องก่อนการนำเสนอให้กับสมาชิกเครือข่ายลุ่มน้ำทา

จากนั้นหารือเรื่องการไปศึกษาดูงานที่ดอยสุเทพ – ปุย มีการจัดอบรมเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในวันที่ 29-30 สิงหาคม 2549 อยากให้คนในชุมชนเข้าร่วมเพื่อคนในชุมชนจะได้ศึกษาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และฝึกการเป็นผู้นำในชุมชน อันนำความรู้ที่ได้มาปรับใช้ในชุมชนของตนเองต่อไป

3. การนำเสนอข้อมูลต่อเครือข่ายลุ่มน้ำทา

วันที่ 22 สิงหาคม 2549 เวทีการนำเสนอข้อมูลต่อเครือข่ายลุ่มน้ำทา ณ หน่วยจัดการต้นน้ำแม่ทา ตำบลทาเหนือกิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

เปิดการประชุมเวลา 10.00 น. ดำเนินรายการโดยนายไสว ปัญญาใหญ่ โดยเริ่มจากการแนะนำตัวของผู้เข้าร่วมประชุม และหน่วยงานที่เข้าร่วมประชุมดังนี้

- หน่วยจัดการต้นน้ำแม่ทา-ทาเหนือ
- องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้สันกำแพง (ออป.)
- มูลนิธิโครงการหลวงแม่ทาเหนือ
- สถาบันวิจัยหิรัญชัย
- องค์การบริหารส่วนตำบลทาเหนือ และ อ.แม่ทา
- ฝ่ายปกครองลุ่มน้ำทา 95 กิโลเมตร และฝ่ายปกครอง อ.ป่าซางบางหมูบ้าน

โดยให้ผู้ที่มาเข้าร่วมประชุมแนะนำตัวและเริ่มพูดคุยถึงสภาพปัญหาของแต่ละพื้นที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและรวมไปถึงทิศทางในการที่เราจะช่วยกันแก้ไขปัญหาในเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นก็จะไม่แตกต่างกันมากจะเป็นสภาพปัญหาที่เกิดจากนายทุนและการเห็นแก่ตัวของคนในพื้นที่บางกลุ่มบางท่าน ที่มักจะเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม

สรุปปัญหา ที่จะดำเนินงานต่อไป

- ลงไปตรวจสอบสภาพพื้นที่ของแต่ละพื้นที่
- สรุปข้อประชุมแล้วนำไปเสนอ อบต. แต่ละพื้นที่
- ถ้าจะมีการเขียนโครงการ ขอให้เชิญ อบต. รองนายก หรือเลขาเข้าร่วมประชุมด้วย
- จะต้องจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล มติที่ประชุมเห็นด้วย

ทีมงานวิจัยแนะนำตัวกรณีศึกษาป่าห้วยหลอด (บ้านป่าจั่ว) และได้นำเสนอผลงานที่ผ่านมาในเรื่องของสภาพพื้นที่ สภาพทางสังคม ประวัติการก่อตั้งคณะกรรมการป่า สภาพเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม

นายไสว ปัญญาใหญ่ ขอให้ช่วยกันผลักดัน ให้เครือข่ายลุ่มน้ำทามีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและช่วยกันแก้ไขปัญหาในระดับลุ่มน้ำทาตลอดสาย

ปิดการประชุมเวลา 15.30 น.

ช่วงที่ 2 (คุณตัณชัย อุดทา เป็นหัวหน้าโครงการ)

จากการดำเนินงานในระยะแรกนั้น ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ในระดับเครือข่ายลุ่มน้ำทา การเรียนรู้ภายในชุมชนป่าจั่วยังไม่มากเท่าที่ควร และทีมบันทึกข้อมูลนั้นเป็นบทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่หน่วยจัดการต้นน้ำ(ทีมวิจัย) ซึ่งทีมวิจัยก็จะส่งข้อมูลจากที่ตนเองเก็บรวบรวมมาให้กับทีมบันทึกข้อมูล แต่เนื่องจากเจ้าหน้าที่ได้เปลี่ยนสถานที่ทำงานใหม่ รวมทั้งระบบคอมพิวเตอร์ของสำนักงานเจอไวรัส ซึ่งเป็นบทเรียนให้กับทีมวิจัยไม่ควรไว้วางใจเทคโนโลยีมากเกินไป และเนื่องจากไม่ได้มีการปรี้นส์ออกมาเป็นเอกสาร

รวมทั้งเจ้าหน้าที่ไม่อยู่และไม่ได้โอนงานข้อมูลด้านเอกสารมาให้ ทำให้ต้องมีการรวบรวมข้อมูลกันอีกครั้งหนึ่ง ไม่ว่าจะจากสมุดบันทึกของแต่ละคน การสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม และการจัดเวทีแลกเปลี่ยนในชุมชน

ในการดำเนินกิจกรรม ในระยะที่ 1 ช่วงแรกเป้าหมายเพื่อให้เครือข่ายลุ่มน้ำทาได้เข้ามาเรียนรู้โดยใช้พื้นที่บ้านป่าจั่วเป็นพื้นที่นำร่อง แต่ด้วยปัญหาระยะทาง ช่วงเวลาที่แตกต่างกันของนักวิจัยตลอดลุ่มน้ำทารวมทั้งภารกิจของหัวหน้าโครงการ ที่ไม่ค่อยมีเวลาให้กับงานวิจัยและการลงพื้นที่บ้านป่าจั่ว ทำให้กิจกรรมขาดความต่อเนื่อง และต้องมีการปรับเปลี่ยนหัวหน้าโครงการและทีมวิจัย ปัจจุบันนักวิจัยส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชนบ้านป่าจั่วเป็นชนเผ่าปกากะญอ โดยให้ทางเครือข่ายลุ่มน้ำทาเป็นที่ปรึกษา และการศึกษาเน้นเรื่องชุมชนบ้านป่าจั่วเป็นหลัก แต่เปิดโอกาสให้กับพื้นที่อื่น ๆ เข้ามาเรียนรู้

หลังจากที่โครงการหยุดชะงักไปช่วงหนึ่งกับการเปลี่ยนแปลงหัวหน้าโครงการ ซึ่งได้มีการกลับมาหารือกันอีกครั้งหนึ่ง และปรับเปลี่ยนหัวหน้าโครงการเป็นนายสัตยชัย อุดทา ได้มีการทบทวนกิจกรรมของโครงการวิจัยที่ค้าง ได้มีการหารือในวันที่ 25 ธันวาคม 2549 ณ ศาลาบ้านป่าจั่ว พบว่ากิจกรรมที่ค้าง และข้อมูลหลาย ๆ ส่วนข้อมูลยังไม่ชัดเจนและครอบคลุม ทั้งเรื่องการจัดการทรัพยากรโดยชุมชน ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ในการดำเนินงานในระยะนี้ จะให้ความสำคัญกับชุมชนบ้านป่าจั่วเป็นหลัก ทั้งการทบทวนรวบรวมข้อมูลการจัดการชุมชนบ้านป่าจั่ว การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การสำรวจพื้นที่ป่าบริเวณห้วยหลอด ซึ่งเป็นลำน้ำที่สำคัญของบ้านป่าจั่ว

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล(เพิ่มเติม)

หลังจากทบทวนประเด็นแล้ว มีการให้นักวิจัยแต่ละคนนำข้อมูลที่ตนเองมีอยู่มารวบรวมกันอีกครั้งหนึ่ง และมีการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมทั้งสัมภาษณ์ สอบถาม และการสำรวจ

วันที่ 10 มกราคม 2550 ได้ลงพื้นที่ เพื่อเข้าไปสำรวจพื้นที่ป่า ณ ห้วยหลอด(ต้นน้ำ) พบว่า ป่าลำห้วยหลอดมีความอุดมสมบูรณ์ มีน้ำไหลตลอดเวลา มีพันธุ์ไม้ต่าง ๆ รวมทั้งสมุนไพรชนิดต่างๆ มากมาย ป่าห้วยหลอด เป็นป่าที่จะต้องมีการศึกษาข้อมูลเก็บรวบรวมพืชสมุนไพรชนิดต่างๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและหมู่บ้านใกล้เคียง ป่าห้วยหลอดเป็นป่าที่มีการหล่อเลี้ยงผู้คนจากการใช้น้ำประปาภูเขาเป็นจำนวนมาก พบร่องรอยของหมู่บ้านซึ่งมาหาอาหารบริเวณริมลำห้วย ไปดูบริเวณที่ทำพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ และ

บริเวณที่ต่อท่อน้ำในการทำประปาภูเขามาใช้ในหมู่บ้าน เห็นว่าการดูแลรักษา และการจัดการป่าของพี่น้องบ้านป่าจั่ว (ป่าต้นน้ำแม่ทา) พื้นที่ป่าเดิมชาวบ้านได้เข้าไปทำไร่ทำสวน (สวนเมี่ยง) ช่วงหลังเริ่มมีการอนุรักษ์มากขึ้น จึงเลิกทำ ทำให้ต้นไม้เพิ่มมากขึ้น แต่พบ ต้นเมี่ยง รื้อไม้สักเก่า พืชผักพื้นบ้าน และร่องรอยการสร้างห้าง ทีมวิจัยคอยให้ข้อมูลต้นไม้แต่ละชนิด โดยเฉพาะต้นไม้ที่ตนเองได้ปลูกไว้ (ตะเคียนทอง) พบต้นไม้ใหญ่หลายชนิด ไม่ค่อยพบในป่าที่อื่น คือ ต้นตะเคียน ซึ่งมีขนาดใหญ่มาก และมีหลายต้นให้เราได้เห็น บริเวณป่าร่มรื่น อากาศค่อนข้างเย็น มีน้ำไหลตลอดปี โดยเฉพาะหลังจากมีอนุรักษ์ทำให้ปริมาณน้ำมีมากขึ้น ปลาดำห้วยมีมากขึ้น หลังจากนั้นมาหารือโครงการวิจัย ณ ศาลากลางหมู่บ้าน ได้นัดหมายที่จะสรุปบทเรียนโครงการ และวางแผนแนวทางในการดำเนินงานในระยะที่ 2 ในวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2550

วันที่ 20 มกราคม 2550 รวบรวมข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ณ ศาลาบ้านป่าจั่ว จากประเด็นที่ได้รับมอบหมายของแต่ละคน ได้นำมาเสนอในที่ประชุมชน ซึ่งยังพบว่าข้อมูลที่ได้นั้นยังไม่ค่อยชัดเจนในบางประเด็น ทางทีมงานที่ได้รับมอบหมายจึงต้องกลับสำรวจใหม่อีกครั้งเพื่อความชัดเจนมีความละเอียดมากขึ้น และนำมาเสนอในที่ประชุมครั้งต่อไป

วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2550 เป็นการนำเสนอข้อมูลแต่ละคน ณ ศาลาบ้านป่าจั่ว เพื่อเป็นการเพิ่มเติมข้อมูลจากการมอบหมายให้แต่ละคนได้มาเก็บรวบรวมมา ทางทีมวิจัยได้สะท้อนถึงปัญหาในการ

ดำเนินงาน โดยเฉพาะเรื่องทักษะการเขียนรายงาน อีกทั้งข้อมูลการดำเนินกิจกรรม ข้อมูลการประชุมต่าง ๆ ในช่วงที่ผ่านมาสูญหาย

วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2550 จากวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2550 ได้นัดหมายไว้เรื่องการรวบรวมข้อมูล วันนี้ ทีมวิจัยได้รวบรวมข้อมูลมา ทั้งจากในสมุดที่ได้บันทึกไว้ และไปขอมากลุ่มน้ำ และนำเอกสารการเงินเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง พอพูดคุยกันไปมีข้อมูลบางส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ เช่น ข้อมูลเหมืองฝาย คณะกรรมการฝาย และรูปแบบการสร้างฝายไม้ของชาวบ้าน กับ ฝายคอนกรีต ของราชการ ในช่วงที่น้ำแม่ทาท่วม ฝายคอนกรีตของราชการพังเสียหายหลายฝาย แต่ฝายที่ทำจากไม้ของชาวบ้าน 5-6 ฝาย แทบไม่เสียหายอะไรเลย เมื่อพูดคุยกันเสร็จ ตอนบ่ายจึงพากันไปดูฝายไม้ของชาวบ้านและถ่ายรูปแต่ละฝาย รวมทั้งการจัดการเรื่องเหมืองฝายของชาวบ้านด้วย

2. การสรุปบทเรียนโครงการวิจัย

ทางทีมวิจัยมีการนำเสนอข้อมูลการดำเนินโครงการและสรุปบทเรียนการทำงาน หรือสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการดำเนินโครงการ ทีมวิจัยส่วนใหญ่บอกว่าได้เรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล การบันทึกข้อมูลการใช้ประโยชน์จากป่า รู้ข้อมูลประวัติ/ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนและสามารถนำเรื่องราวเหล่านั้นไปเล่าต่อให้คนอื่นได้ และจากการแลกเปลี่ยนกับพื้นที่อื่น ๆ ได้บทเรียนนำกลับมาปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง ด้านปัญหาอุปสรรค เป็นเรื่องเวลาว่างไม่ตรงกัน ไม่มีเวลาสำรวจข้อมูลอย่างจริงจัง ขาดทักษะในการบันทึก รวมทั้งภาระหน้าที่ของแต่ละคนทำให้กิจกรรมไม่ต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชน เยาวชน ยังมีน้อย ขาดบุคลากรในการสังเคราะห์วิเคราะห์ข้อมูล จากนั้นหาหรือแนวทางการดำเนินระยะที่ 2 เป็นเรื่องการรวบรวมข้อมูลพืชสมุนไพร พื้นฟูพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์น้ำดั้งเดิม การสร้างความตระหนักด้านการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การดึงการมีส่วนร่วมของเยาวชนร่วมกิจกรรมมากขึ้น

ทีมวิจัยมีความตั้งใจในการดำเนินโครงการ และพร้อมที่จะเรียนรู้กับสิ่งต่าง ๆ แม้ติดปัญหาด้านเวลาในการทำงาน แต่หลังจากดำเนินงานระยะที่ 1 ทำให้มีความมั่นใจที่จะดำเนินโครงการในระยะต่อไปได้ และได้หาหรือแนวทางการดำเนินกิจกรรมโครงการวิจัยในระยะที่ 2 ซึ่งได้มีการหารือในการขอเพิ่มเติมทีมวิจัยเพื่อการขับเคลื่อนงาน และได้แนวทางดังนี้

- 1) การจัดเวทีวางแผนจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ห้วยแม่หลอด) และในบริเวณลุ่มน้ำแม่ทาในเขตบริเวณ บ้านป่าจั่ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ เช่น
 - การพัฒนา และการจัดทำฝายชะลอน้ำ
 - การฟื้นฟูพันธุ์สัตว์น้ำในลำห้วยแม่หลอด และน้ำแม่ทาในเขตบ้านป่าจั่ว เช่น การสร้างวังปลา การพัฒนาสองข้างลำน้ำแม่ทา
- 2) การสำรวจ/ศึกษาพืชสมุนไพรในบริเวณป่าห้วยหลอด
 - การสำรวจร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น กับผู้รู้เรื่องสมุนไพร ประเด็น
 - ชื่อภาษาไทย ภาษาปกากะญอ
 - คุณสมบัติ ประโยชน์ คุณค่า

➤ อื่น ๆ

3) การศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้บทเรียนการทำงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับพื้นที่
อื่น ๆ

- การหาหรือการศึกษาดูงาน
- ศึกษาดูงานพื้นที่อื่น
- การสรุปบทเรียน

4) กิจกรรมการสร้างความตระหนักการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

- การเชื่อมโยงหน่วยงาน/องค์กรในพื้นที่ และนอกพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของชุมชน
บ้านป่าจั่ว
- การดึงการมีส่วนร่วมของเยาวชนในชุมชนและเครือข่ายเยาวชนตำบลทาเหนือ
- การลดละเลิกการใช้สารเคมีภาคเกษตร
- การจัดการขยะในชุมชน
- เป็นต้น

กิจกรรมนอกเหนือจากแผนการดำเนินงานโครงการวิจัย

1. เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับโครงการวิจัยอื่น ๆ

การเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับโครงการอื่นๆ ตามเวทีทางสถาบันวิจัยหรือภูมัยจัดขึ้น ทั้งเวที
หัววัดงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นลำพูน การแลกเปลี่ยนประเด็นการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมร่วมกับโครงการ
อื่น ๆ ซึ่งการเข้าร่วมแลกเปลี่ยนกับพื้นที่อื่น ๆ ได้นำเสนอสิ่งที่ตนเองได้ดำเนินผ่านมา ทำให้ได้เรียนรู้จาก
โครงการ พื้นที่อื่น ๆ และได้รับข้อเสนอแนะจากผู้มีประสบการณ์ เพื่อนำมาปรับใช้กับโครงการ พื้นที่ตนเอง
ต่อไป และสิ่งที่สำคัญการได้รู้จักเพื่อนมากขึ้น มีการหนุนเสริมซึ่งกันและกัน และคอยเติมเต็มกำลังใจให้กัน
และกัน

2. เวทีอบรมพัฒนาทักษะ

การเข้าร่วมอบรมพัฒนาศักยภาพนักวิจัยเพื่อท้องถิ่น วันที่ 13-14 กรกฎาคม 2549 ณ อาคารสุกมิตร์ จังหวัดลำพูน ทำให้ได้แนวคิดการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้เรียนรู้บทเรียนจากโครงการรุ่นพี่ ทั้งเรื่องการเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดเวที การสรุปจัดทำรายงาน รวมทั้งการจัดการด้านเอกสารการเงิน เป็นต้น

การเข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง งาน พลังกลุ่ม และความสุข วันที่ 29-31 สิงหาคม 2549 ณ วัดธาริสรณ์ อำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้ได้เรียนรู้เรื่องพลังกลุ่ม การรู้จักเพื่อน รู้จักตนเองมากขึ้น

การเข้าร่วมการประชุมเชิงปฏิบัติการนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ในวันที่ 27-28 กันยายน 2550 ณ อินทนนท์ รีเวอร์ไซด์ รีสอร์ท กิ่งอำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน เป็นการแลกเปลี่ยนแนวทางการดำเนินงานของโครงการวิจัยในพื้นที่จังหวัดลำพูน ทั้งเรื่องงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น บทบาทนักวิจัย นักจัดการความรู้ท้องถิ่น (การเก็บข้อมูล การบันทึกข้อมูล การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์สังเคราะห์) กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม การเข้าร่วมครั้งนี้ทำให้ฝึกการทักษะการเก็บข้อมูล และการแลกเปลี่ยนกับโครงการวิจัยอื่น ๆ ได้แนวทางในการนำมาปรับใช้ให้กับโครงการมากขึ้น

ตัวอย่างการสรุปรายงาน ของคุณสุทธิศิลป์ นันชัย ได้สรุปไว้ ดังนี้

วันที่ 29 สิงหาคม 2549 เวลา 06.30น. ออกเดินทางจากบ้าน โดยมีคนเดินทางเข้าร่วมในครั้งที่นี่ มีนางผ่อง ช่างซอ นางบัวผัด บุญ นายสัญญา อุดทา ไปถึงจุดหมายเวลาประมาณ 08.30น. ก็ไปถึง วัดธารีสารัต จากนั้นก็รื้องานวิจัยจากที่อื่นมาและก็ลงทะเบียน จากนั้นเวลาประมาณ 10.00น. ก็เข้าห้องอบรม และมีการแนะนำตัวกิจกรรมที่ทำให้เพิ่มการเป็นกันเอง ทำความรู้จักกัน จากนั้นเป็นการมากำหนดความคาดหวังร่วมกันใน 3 วันนี้ โดยมีความคาดหวังไว้ดังนี้

- 1) การทำงานอย่างเป็นกลุ่มร่วมกันอย่างมีส่วนร่วมและปัจจัยการสร้างพลังกลุ่ม
- 2) การรู้จักตัวเอง การเข้าใจตนเองได้มากขึ้นอย่างลึกซึ้ง
- 3) สร้างความมั่นคง ทางใจ ฝึกสมาธิ สติ
- 4) สร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันให้มากขึ้น

โดยมีวิทยากร 1) คุณปรีดา เรื่องวิชา ชื่อเล่น เล็ก
 2) คุณพูลณวี เรื่องวิชา ชื่อเล่น น้อง
 3) คุณกิติพร พรหมเทศน์ ชื่อเล่น น้องแป้ง

กิจกรรมแรกร่มชูชีพ

เรือใหญ่ = สบาย

เรือเล็ก = อึดอัด

หมายถึง เปรียบเหมือนทรัพยากร ↗
↘
 มาก, ต่างคน ต่างอยู่ น้อย, แบ่งปันร่วมมือกัน

- เป้าหมาย ↗
→
↘
 1
 2
 3

- วางแผน

กิจกรรมที่ 2 แม่น้ำพิษ

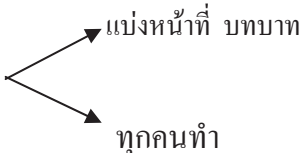
ในการทำงานกลุ่มจะแบ่งคนออกได้ 3 ส่วนตามแนวคิด

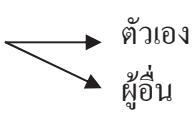
ระหว่างการทำงาน หากเกิดข้อผิดพลาด หากเกิดข้อผิดพลาดต้องช่วยกันหาทางแก้ไขปัญหา หาแนวทางแก้ไขปัญหา

- ยอมรับความผิดพลาดของคนอื่น
- ไม่ถือตัว
- ไม่เอาเปรียบกัน / เท้าเทียมกัน
- ระหว่างการทำงานหากเกิดข้อผิดพลาดจะทำให้เกิดการระแวงมากขึ้น

พลังสามัคคี เกิดขึ้นได้อย่างไร

- ทุกคนต้องมีเป้าหมายเดียวกัน (มองเห็นโจทย์ ปัญหาาร่วมกัน)
 - พูดยุกันเพื่อให้เกิด วิธีการ กำหนดการวางแผน
-

การมีส่วนร่วม

1. คิด ร่วมกันวางแผน
-
2. ตัดสินใจร่วมกัน
 3. ลงมือทำ
 4. รับผิดชอบร่วมกัน ผิดหรือถูกจะดีหรือร้าย
 5. สรุปบทเรียน
 6. มีความคิดยืดหยุ่น เปิดใจกว้าง ยอมรับความผิดพลาด
-
7. มีระบบหรือโครงสร้างการทำงานเท่าเทียมกัน ยุติธรรม เสมอภาค
-
8. การไม่ถือตัว
 9. งานพลังกลุ่มต้องมีเหตุผล
 10. ตั้งคำถาม เราคิดกับเขาอย่างไร เขาคิดกับเราอย่างไร

หลังจากนั้นหลังกินข้าวเสร็จ ก็กลับเข้าที่พัก พักผ่อนตามอัธยาศัย จากนั้นเวลาประมาณ 19.30น. ก็มาทำสมาธิและมีการทบทวนตัวเอง เช่น

1. เหตุการณ์ในชีวิตที่ผ่านมา ที่สำคัญๆ ทางด้านดีและไม่ดี

2. สิ่งทีภากุมิใจในตัวเราเอง
- ไม่ทำให้พ่อแม่เสียใจ
 - เป็นคนดีของสังคม
 - มีเหตุผล
3. ในสองปีที่ผ่านมามีความสุขที่สุดในชีวิตคืออะไร เพราะอะไร
- ที่ทำได้
 - ได้มี
 - ได้เป็น
4. ในสองปีที่ผ่านมาความทุกข์ของเราคืออะไร เพราะเหตุใด
5. นิสัย / จุดแข็งของเราคืออะไร - เคารพผู้ที่มีอายุมากกว่า
- มีเหตุผล รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น
 - พูดจริงใจ
 - ไม่เอาเปรียบชุมชน
6. นิสัย / จุดอ่อนที่ควรปรับปรุง - การเขียน การย่อ การสรุป การจับประเด็น
- การไม่ชอบอ่านหนังสือ
 - ไม่ค่อยชอบเข้าสังคม
 - นอนมากเกินไป
 - ไม่ตรงต่อเวลา
 - ใจไม่ถึงพอด้านการลงทุน
7. ความฝัน / ความหวังในชีวิตระยะ
- ไกล
 - ใกล้
- ทำให้ชุมชนพึ่งพาอาศัยกันในสังคมด้วยความเข้าใจกัน เคารพกัน พึ่งพาอาศัยกัน ในชุมชนเข้มแข็ง
 - มีที่นา สวน สัตว์เลี้ยง แหล่งน้ำ มีครอบครัวที่อบอุ่น พึ่งพาตนเองได้ มีลูกหลานรักและเข้าใจกัน มีชีวิตเรียบง่าย มีความสุข

การรับฟังอย่างลึกซึ้ง

- รับฟังอย่างเดียทั้งหมด อย่างฟังตัดสินใจ อย่าผูกมัด หรือ แทรก อย่างฟังด่วนสรุป
- ให้ความสำคัญกับผู้พูดกับผู้พูด
- จินตนาการตามเรื่องที่ได้รับฟังมา
- ภาษากาย (สายตาที่บ่งบอกว่ากำลังรับฟังอย่างตั้งใจ)
- สติ สมาธิ ใจจดใจจ่อ
- เรื่องราวที่ได้ฟังน่าสนใจ
- รับฟังอย่างเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน

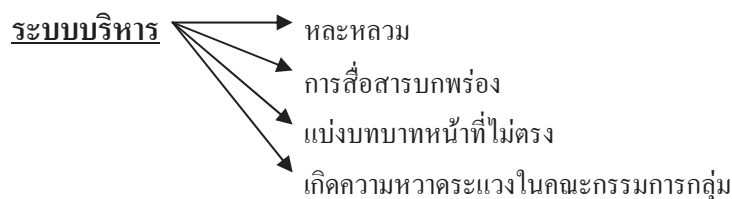
ในการอบรมวันที่ 2 30 สิงหาคม 2549 หลังจากที่ทำธุระส่วนตัวเสร็จแล้วก็ไปกินข้าวและเข้าอบรม มีกิจกรรมการทำสมาธิภาวนา เพื่อทำความเข้าใจตนเองและการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้เรารู้จักตัวเองเพิ่มขึ้น ทบทวนตัวเองอยู่กับตัวเอง มองตัวเอง จุดแข็ง จุดอ่อนอะไรบ้าง ที่สำคัญต้องมีการให้อภัยด้วยการอยู่กับปัจจุบัน มองที่ตัวเองอยู่กับตัวเองทำสมาธิ พิจารณาตัวเอง และในการทำงานร่วมกันกับคนอื่น ต้องมีความยืดหยุ่นนำประสบการณ์การเรียนรู้มาผสมผสานความแตกต่าง ความสามารถของแต่ละคนให้เหมาะสม

- คนเราเปลี่ยนแปลงพัฒนากันได้ ที่สำคัญต้องเพิ่มโอกาสให้เขา
- หมั่นสรุปบทเรียน
- ไม่จมดีจุดอ่อนกัน

ช่วงบ่ายเป็นกิจกรรมสร้างความไว้วางใจกัน

สาเหตุการไม่ไว้วางใจกัน,ระแวงกัน

- เกิดความเป็นผิปกติ
- ระบบไม่ดีไม่มีการตรวจสอบ
- เราประมาท ไม่เชื่อการเปลี่ยนแปลงขึ้นลง
- ไม่ไว้วางใจในระบบบริหารและจัดการ

การทำโครงสร้างต้องคำนึงถึงการสร้างคน

* คนเจ้าเร่ มักเอาความอยากให้เราเพื่อเป็นเหยื่อ*

หลักในความไว้วางใจระหว่างกัน

การให้คุณค่าของคนมีค่าพูดคุยโดยไม่มีผลประโยชน์แทรกแซงไม่มีวาระซ่อนเร้น การฟังอย่างเข้าใจ พูดคุยด้วยความจริงใจ เข้าใจกัน รับรู้ตามที่เป็นอย่างจริง ให้ความรักความเข้าใจ ความกรุณา

และช่วงกลางคืนก็เป็นการรับฟังคนอื่น การทำความเข้าใจกับคนอื่นเราต้องทำเหมือนสิ่งที่เขาเล่า นั้นเหมือนตัวเรา จะทำให้เราเข้าใจและตั้งใจมากขึ้น เวลา 22.00น.เข้าพักนอน ตามอัธยาศัย

การอบรมวันที่ 3 วันที่ 31 สิงหาคม 2550 หลังจากรับประทานอาหารเช้าเสร็จก็มีการทำสมาธิการเปลี่ยนแปลงในตัวเองและหลักในการทำงาน การจัดคนให้เหมาะสมงานการกำหนดทิศทาง

1. เป้าหมาย
2. วางแผน —————> ออกแบบวิธีการทำงาน ล่างขึ้นบน หรือจากซ้ายไปขวา ฐานข้างบน ปรับงานให้สอดคล้องกัน เชื่อมโยงกัน

3. ปรับระบบการสื่อสารกันที่ดี
4. ดำเนินการตามแผน
5. ระบบตรวจสอบติดตามงานและแก้ไขปัญหา
6. มีการสรุปบทเรียนเพื่อปรับปรุงแก้ไข
 - ข้อดี
 - ข้อเสีย

และมีกิจกรรมในการสื่อสาร โดยแบ่งคนรับผิดชอบของแต่ละหน้าที่เพื่อดูว่าแต่ละตัวแต่ละหน้าที่รู้สึกอย่างไร

เบอร์ 1 (คนมองเห็น) เหมือนประธานต้องคุมงานระดับนโยบายมองเห็นคนแรก

เบอร์ 2 (คนบอก) เหมือนหัวหน้าฝ่ายงานใช้สื่อมาประกอบ

เบอร์ 3 คนตรวจสอบ

เบอร์ 4 - 6 คนทำ

เบอร์ 7 คนสังเกตการ จัดบันทึกพฤติกรรม

หมายเหตุ คนบริหารต้องมารับรู้ปัญหาด้วย

หลักการทำงาน

- รู้จักตัวเอง ปรับปรุงตัวเอง พัฒนาความสามารถตัวเองอยู่เสมอ
- รู้จักองค์กร รับฟังอย่างลึกซึ้ง สื่อสารที่ดีไว้ใจกัน
- ออกแบบระบบงาน
 - ระบบงานรายละเอียด
 - เชื่อมโยง
 - นำไปสู่เป้าหมาย

และจากนั้นเวลาต่อมา 15.00น. มีการสรุปการอบรมและปิดการอบรมในครั้งนี้ตลอดทั้ง 3 วัน ในการอบรมในครั้งนี้ทำให้เกิดการพัฒนาในบุคลากรมากขึ้นและได้พักผ่อน ในการอบรมครั้งนี้ดีมาก หลังจากนั้นต่างก็กลับบ้านของตัวเอง 31 สิงหาคม 2549 เวลา 20.30 น.

ผลการดำเนินกิจกรรมในระยะที่ 2

1. การประชุมทีมวิจัย หรือแนวทางการดำเนินงานในระยะที่ 2

วันที่ 7 มิถุนายน 2550 ณ บ้านป่าจั่ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ การประชุมครั้งนี้มีทีมวิจัยเข้าร่วม 12 คน ประเด็นการแลกเปลี่ยน เป็นการทบทวนบทเรียนการทำงาน หรือสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการดำเนินโครงการระยะที่ 1 ทีมวิจัยส่วนใหญ่บอกว่าได้เรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล การบันทึกข้อมูลการใช้ประโยชน์จากป่า รู้ข้อมูลประวัติ/ภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนและสามารถนำเรื่องราวเหล่านั้นไปเล่าต่อให้คนอื่นได้ และจากการแลกเปลี่ยนกับพื้นที่อื่น ๆ ได้บทเรียนนำกลับมาปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง ด้านปัญหาอุปสรรค เป็นเรื่องเวลาว่างไม่ตรงกัน ไม่มีเวลาสำรวจข้อมูลอย่างจริงจัง ขาดทักษะใน

การบันทึก รวมทั้งภาระหน้าที่ของแต่ละคนทำให้กิจกรรมไม่ต่อเนื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชน เยาวชนยังมีน้อย ขาดบุคลากรในการสังเคราะห์วิเคราะห์ข้อมูล จากนั้นหาหรือแนวทางการดำเนินระยะที่ 2 เป็นเรื่องการรวบรวมข้อมูลพืชสมุนไพร พื้นฟูพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์น้ำดั้งเดิม การสร้างความตระหนักรู้ด้านการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การดึงการมีส่วนร่วมของเยาวชนร่วมกิจกรรมมากขึ้น

2) การสำรวจทรัพยากรธรรมชาติป่าชุมชนน้ำห้วยหลอด (สำรวจสมุนไพร)

วันที่ 19 ธันวาคม 2550 ณ บ้านป่าจั่ว อำเภอมะเอน จ. เชียงใหม่ วันนี้มีเครือข่ายงานวิจัยเข้าร่วมกิจกรรมการสำรวจทรัพยากรธรรมชาติป่าชุมชนน้ำห้วยหลอดที่บ้านป่าจั่ว มีบ้านท่าทุ่งหลวง ตำบลท่าทุ่งหลวง บ้านห้วยบง ตำบลทาเหนือ บ้านมะกอก และชมรมหมอเมืองหริภุญชัย อำเภอลำปาง พร้อมกับนักวิจัยบ้านป่าจั่ว รวมแล้ว 30 กว่าคน โดยกิจกรรมวันนี้เป็นการสำรวจเพื่อเก็บข้อมูลพืชสมุนไพร และการพัฒนาผู้นำห้วยหลอดและป่าชุมชน

ในการสำรวจได้แบ่งเป็นสองกลุ่ม เพื่อให้สะดวกในการสำรวจและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ในวันที่ทั้งหมอเมือง และหมอจากชนเผ่าหมอในหมู่บ้านหรือผู้รู้สมุนไพรที่เป็นปากะญอ ทางทีมวิจัยบ้านป่าจั่วมีทีมเยาวชนมาร่วมสำรวจด้วย พร้อมกับทำหน้าที่ในการบันทึกข้อมูล เก็บข้อมูลจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันระหว่างทางที่กำลังจะไปสู่ห้วยหลอดทั้งสองข้างทางนั้นจะมีพืชสมุนไพรบางอย่างอยู่ แต่ละกลุ่มก็เริ่มเรียนรู้กันไปกว่าจะเดินทางไปถึงห้วยหลอดก็ได้รู้จักและเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรไปแล้วหลายชนิด

เมื่อเข้าสู่ป่าห้วยหลอดหมอเมืองที่เข้าร่วมกิจกรรมวันนี้ก็เริ่มถ่ายทอดความรู้สู่ชาวบ้าน เยาวชนบ้านป่าจั่วแบบไม่หวงแหนความรู้ ทำให้บรรยากาศการเรียนรู้ในครั้งนี้มีความสุขกัน และทางหมอเมืองเองก็ได้ทบทวนความรู้ไปด้วยว่าพืชตัวไหนที่เป็นสมุนไพรตามที่ตนเองเรียนรู้มาเพราะบางครั้งพบต้นสมุนไพรที่ยังต้นเล็กอยู่ก็เกิดความไม่แน่ใจ ต้องหาหรือกันเองในหมู่บ้านหมอเมืองจนได้ข้อสรุปว่าใช่ ทีมสำรวจก็ได้เรียนรู้ไปด้วยว่าสมุนไพรต้นเล็กเป็นอย่างไร ต้นแก่เปลี่ยนไปอย่างไร สำหรับสมุนไพรบางอย่าง

พอถึงช่วงกลางวันจึงหยุดพักทานอาหารกลางวันมีทั้งเตรียมกันมาทำในป่าและห่อมาพร้อมรับประทาน ในระหว่างทำอาหาร จุดที่พักทีมสำรวจได้พบปลาปรุง (ปลาพรัง) ตัวขนาดประมาณ ครึ่งกิโลกรัมตรงแอ่งน้ำใกล้ๆ และปลาตัวเล็กอีกฝูงหนึ่ง เข้าออกรูได้ก่อนหิน สร้างความตื่นเต้นกับทีมสำรวจครั้งนี้ให้รู้ว่า ผลจากการอนุรักษ์ทำให้มีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้นแล้วแค่นี้ และจุดไหนที่พอจะพัฒนา

ปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น เช่น การนำพืชหรือต้นไม้บางอย่างเข้าไปปลูกเพิ่ม การขุดลอกหรือจัดทำวังปลาให้ปลาสามารถเพาะพันธุ์ได้ดียิ่งขึ้น เป็นต้น

เมื่อรับประทานอาหารเสร็จแล้ว จึงพามาสรุปกิจกรรมกันก่อนกลับและนัดหมายกันอีกครั้ง ในสิ่งที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับสมุนไพรที่เป็นต้นไม้ใหญ่ ซึ่งไม่ได้มีเพียงพืชต้นเล็กๆ เท่านั้นที่เป็นสมุนไพร เสร็จแล้วจึงแยกย้ายกันกลับ

วันที่ 22 มีนาคม 2551 ณ บ้านป่าจั่ว อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ กิจกรรมการสำรวจสมุนไพรที่ผ่านมายังไม่ได้สรุปผลการสำรวจ เนื่องจากทีมสำรวจหลายคนว่างไม่ตรงกัน จึงทำให้เวลาล่วงเลยมานาน วันนี้เป็นวันที่ทีมงานที่ไปสำรวจได้อยู่พร้อมกัน จึงนัดหมายมาหารือกัน เพื่อรวบรวมข้อมูลและสรุปข้อมูลเพื่อนำมาวางแผนการขับเคลื่อนกิจกรรมของโครงการในระยะที่ 2-3 ของบ้านป่าจั่วต่อไป

วันนี้ผู้เข้าร่วมประชุมมีทั้งทีมวิจัย เด็ก เยาวชน และผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร พืชผักต่างๆ มาร่วมประชุมกันที่ศาลากลางหมู่บ้าน

จากการสำรวจที่ผ่านมา คนที่ถ่ายรูปสมุนไพรกับคนที่จดบันทึกไม่สามารถนำรูปกับรายละเอียดที่จดมาเทียบกันได้ว่ารูปไหน คือ อะไร เพราะไม่ได้ทำเครื่องหมายไว้ตอนถ่ายรูป และวันนี้ที่ทำหน้าที่เก็บรวบรวมข้อมูลรูปภาพไว้ไม่ได้มาประชุม และไม่สามารถติดต่อไปได้ จึงไม่สามารถทำอะไรได้มาก ทางทีมวิจัยจึงคุยกันเรื่องกำหนดการของวันที่ 25 ว่ามีอะไรบ้าง และใครจะทำอะไรบ้าง สิ่งที่ต้องเตรียมมีอะไรบ้าง

ที่ประชุมจึงหารือกันว่าเข้าไปสำรวจโดยรอบนี้ต้องมีการวางแผนเตรียมการกันให้ดีขึ้นกว่าเดิม เช่น เตรียมอุปกรณ์ การทำเครื่องหมายสมุนไพรต่างๆ และข้อมูลความรู้ที่จะใช้ตรวจสอบ (สารานุกรมสมุนไพร) ความถูกต้อง วิธีการใช้สมุนไพรแต่ละชนิด คนที่จะต้องรับผิดชอบในการจดบันทึก คนถ่ายรูป และผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร

3) กิจกรรมค่ายเยาวชนบ้านป่าจั่ว

วันที่ 5-6 มกราคม 2551 กิจกรรมค่ายเยาวชนบ้านป่าจั่ว จัดโดยคณะกรรมการป่าชุมชนร่วมกับชุมชนจัดค่ายให้เยาวชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน มีการจัดกิจกรรมให้กับเยาวชนเป็นประจำทุกปี

ในวันแรกจะมีกิจกรรม การซ่อมบำรุงฝายชะลอน้ำ เด็กและเยาวชนช่วยกันตัดดินตะกอนในลำห้วยใส่กระสอบเพื่อกั้นฝาย และตอกหลักไม้เพิ่มเติมให้ฝายชะลอน้ำเดิมที่ทำไว้แน่นหนาขึ้น เสร็จจากการทำฝายเป็นการดูแลรักษาต้นกาแฟที่ปลูกไว้ ในพื้นที่บริเวณห้วยหลอด กาแฟบางต้นก็เริ่มออกผลบ้างแล้ว

ดวงตะวันเริ่มลดต่ำลง จึงเดินทางกลับไปบริเวณค่าย ซึ่งใช้บริเวณกระท่อมห้วยนา เป็นสถานที่จัดค่าย มื้อค่ำนี้เยาวชนแบ่งกลุ่มทำอาหารกินกันเอง รสชาติอาหารที่เยาวชนทำกันก็อร่อยดีเหมือนกัน

ส่วนคำนี้มีกิจกรรมรอบกองไฟเป็นการฝึกความกล้าแสดงออกของเยาวชน เปิดงานด้วยกิจกรรมของพี่เลี้ยงแต่ละตัวเป็นคนป่า ถือบเพลิงคนละอัน ส่งเสียงโห่ร้องเต้นออกมาจากป่า แล้วเต้นวนรอบๆ กองไฟ เมื่อคนป่าจุดกองไฟถือว่าเปิดกิจกรรมรอบกองไฟอย่างเป็นทางการ ต่อจากนั้นแบ่งกลุ่มให้แสดงบทบาทสมมติ เยาวชน 2 กลุ่ม กลุ่มแรกแสดงเกี่ยวกับการรักษาทรัพยากร กลุ่มที่ 2 แสดงเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่า ส่วนกรรมการป่าชุมชนมีการแสดงเกี่ยวกับความเป็นมาของการเริ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน พูดได้ว่ามีส่วนร่วมกันทุกคนหลังจากนั้นจับสลากแจกของขวัญปีใหม่ให้แก่เยาวชนทุกคน ดึกแล้วทุกคนต่างแยกย้ายกันไปพักตามบ้านพักปลายนาที่ได้บรรยายมาเป็นธรรมชาติไม่เบาละเลยทีเดียว

ในการจัดกิจกรรม เล่นเกมคั่นเวลาในช่วงต่างๆ นำโดยคุณชัยวัตร มูลศรี สร้างความสนุกสนานให้กับเยาวชนเป็นอย่างมาก เรียกได้ว่าเป็นขวัญใจของเยาวชนเลยทีเดียว

เช้าวันที่สอง วันนี้มีกิจกรรมเรียนรู้เกี่ยวกับประปาภูเขาที่นำมาใช้ในหมู่บ้านป่าจั่วและบ้านห้วยบง ซึ่งใช้เวลาเดินทางเข้าไปไม่นานนัก ท่านนายก อบต.ทาเหนือ คุณจรรุวัฒน์ พื้อมทอได้มาเล่าประวัติความเป็นมาของป่าห้วยหลอดให้เยาวชนรับรู้ พร้อมซักถามในเรื่องที่สงสัย ต่อจากนั้น ผอ.โรงเรียนบ้านห้วยบงได้พูดคุยเกี่ยวกับความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ และปัญหาที่เกิดจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ โดยภาพรวมเปรียบเทียบกับพื้นที่ป่าห้วยหลอด เสร็จจากการเรียนรู้ประปาภูเขาจึงกลับออกมาบริเวณค่ายเพื่อสรุปบทเรียนในสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการเข้าค่าย

การจัดค่ายครั้งนี้สามารถเห็นได้ชัดเจนว่า ชุมชนให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมการเรียนรู้แก่เยาวชน และมีความมุ่งมั่นตั้งใจในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างมาก เพราะไม่ได้พึ่งพางบประมาณจากที่ไหนในการจัดค่าย โดยใช้บของหมู่บ้านป่าจั่วเอง ตลอดการจัดค่ายทั้งสองวัน ท่านนายก อบต.ทาเหนือ คุณจรรุวัฒน์ พื้อมทอ อยู่ร่วมค่ายกับเยาวชนตลอดทั้งสองวัน

4) การทำแนวกันไฟตำบลทาเหนือ

วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2551 ณ โครงการหลวงทาเหนือ ทางตำบลทาเหนือมีการทำแนวกันไฟเพื่อป้องกันไฟไหม้ลุกลามมาจากพื้นที่อื่นๆ เป็นประจำทุกปี การจัดงานครั้งนี้เพื่อเป็นการณรงค์ให้ทุกฝ่ายรับรู้และเกิดการตระหนักในการดูแลรักษาป่า และให้เห็นถึงโทษและผลเสียจากการเผาป่ารวมทั้งสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลรักษาป่า จึงได้จัดงานขึ้นมาในลักษณะของมหกรรม ณ วัดพระธรรมจาริก บ้านห้วยวังหลวง ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

ภายในงานมีการจัดนิทรรศการให้ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการจัดทำแนวกันไฟในลักษณะต่างๆ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องต่างๆ ของแต่ละหมู่บ้านให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้ ตัวอย่างสิ่งของเครื่องใช้ที่ทำด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำมาจัดแสดง เช่น กระบอกล้ำ ไม้กวาดที่ใช้กวาดทำแนวกันไฟ ถ้วย ช้อน ที่ทำจากไม้ไผ่ และการสาธิตการจุดไฟด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้วยการใส่ไม้ไผ่สองอันมาเสียดสีกันจนติดไฟ ซึ่งได้รับความสนใจเป็นอย่างจากแขกผู้ร่วมงานและนักข่าว การออกร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน ผ้าทอของชาวบ้านที่ตัดเย็บทำเป็นเสื้อผ้า กระเป๋า ถุงย่าม ฯลฯ ให้ผู้ร่วมงานได้เลือกซื้อหา

การจัดงานมหกรรมครั้งนี้เกิดขึ้นโดยความร่วมมือของเครือข่ายป่าชุมชนตำบลทาเหนือ อบต.ทาเหนือ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทาเหนือ และประชาชนใน 5 หมู่บ้านในตำบลทาเหนือ

การดูแลความเรียบร้อย เรื่องการจราจร ที่จอดรถ และการวางกำลังโดยรอบๆ งานในจุดต่างๆ เพื่อป้องกันการลักลอบเผาป่าก่อความวุ่นวายครั้งนี้ ได้รับความร่วมมือจาก ตำรวจบ้าน มาช่วยอำนวยความสะดวกให้

วันนี้ทางโรงเรียนบ้านห้วยบงได้นำนักเรียนมาเข้าร่วมกิจกรรมจำนวนมาก และชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านมาเข้าร่วมประมาณ 500 คนได้

ในการจัดงานครั้งนี้ได้รับความเมตตาจาก หม่อมเจ้าภีษเดช รัชนี ประธานมูลนิธิโครงการหลวง มาเป็นประธานเปิดงานเปิดป้ายมหกรรม และชาวบ้านที่มาเข้าร่วมก็ช่วยกันกวาดทำแนวกันไฟ

การจัดกิจกรรมครั้งนี้ได้รับความสนใจจากสื่อมาทำรายการ เช่น ช่อง 11 ช่อง 5 และนักข่าวหนังสือพิมพ์มาทำข่าว

เมื่อกิจกรรมต่างๆ เสร็จเรียบร้อย ทางทีมงานคณะกรรมการดำเนินงานฝ่ายต่างๆ มีการสรุปบทเรียนการจัดงานในส่วนต่างๆ และข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุง พร้อมกับหารือแนวทางการขับเคลื่อนงานในครั้งต่อไป เช่น การประสานติดตามงานจากแกนนำของแต่ละหมู่บ้าน หากมีการประชุมหมู่บ้านในครั้งต่อไป กำหนดและตัวแทนจะขอเข้าร่วมประชุมกับหมู่บ้านนั้นๆ เพื่อสังเกตการณ์นำเสนอในประเด็นเกี่ยวกับการดูแลรักษาป่า

ข้อคิดเห็น เครือข่ายป่าชุมชนของตำบลทาเหนือมีความตั้งใจในการทำงานขับเคลื่อนกิจกรรมการดูแลรักษาป่าและให้ความสำคัญต่อการรักษาป่ากันเป็นอย่างมาก โดยสังเกตจากการเตรียมงานกันเป็นอาทิตย์จนบางคนครอบครัวมาช่วยกันเกือบทั้งบ้าน ให้ลูกเฝ้าบ้าน พ่อกับแม่มาช่วยเตรียมงาน

5) การฟื้นฟูพันธุ์สัตว์น้ำในลำห้วยแม่หลอด (การทำวังปลา)

วันที่ 28 มีนาคม 2551 ณ บ้านป่าจั่ว ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ทีมวิจัยบ้านป่าจั่ว ร่วมกับ กลุ่มเยาวชนบ้านป่าจั่ว คณะกรรมการป่าชุมชนตำบลทาเหนือ ช่วยกันจัดทำวังปลา ภายในบริเวณห้วยหลอด โดยคัดเลือกจุดที่มีความลึกของน้ำมากๆ แต่ตอนนี้ตื้นเพราะมีทรายมาทับถม

จากการบอกเล่าของชาวบ้านและทีมวิจัย จุดที่ทำวังปลาวันนี้เคยมีน้ำลึกท่วมหัว และมีปลาอยู่มาก และภายในห้วยหลอดจุดที่มีน้ำขังค่อนข้างลึกนั้นจะมีปลาอาศัยอยู่หลายขนาด และหลายชนิด อีกทั้งยังพบปลาที่มีขนาดตัวใหญ่ๆ อยู่อีกจำนวนมาก เท่าที่สังเกตจุดที่มีปลาอยู่มากนั้น จะมีน้ำค่อนข้างลึก และมีช่อง มีรู ให้ปลาหลบซ่อน เพื่ออาศัยและวางไข่ได้ และ 2 จุดนี้จึงเป็นจุดที่ได้รับการคัดเลือกเพื่อฟื้นฟูให้เป็นวังปลาอีกครั้ง

วิธีการในการทำ คือ นำตาข่ายลวดทำเป็นกล่อแล้วเก็บก้อนหินใส่ไว้ข้างใน (ชาวบ้านเรียกว่า เอาก้อนหินใส่คอก) สร้างไว้ส่วนเหนือของวังปลาให้เป็นลักษณะให้น้ำตกสูงขึ้น เพื่ออาศัยแรงน้ำพัดพาเอาทรายที่ถมวังปลาอยู่ข้างล่างให้ไหลออกไปกับแรงน้ำ โดยไม่ต้องไปขุดเอาทรายออก เพราะพื้นที่มีลักษณะ

เป็นแอ่งน้ำอยู่แล้ว ส่วนรูปแบบที่ทำนี้จะได้ผลอย่างไรนั้นยังไม่แน่ใจ เป็นการทดลองไปก่อน แบ่งทีมงานออกเป็น 2 กลุ่มทำวังปลาไป 2 จุด ใช้เวลาทำถึงประมาณ บ่าย 3 โมง

ต่อจากนั้นแบ่งกลุ่มออกอีกกลุ่มหลังจากทำวังปลาเสร็จ เพื่อไปสำรวจสมุนไพรมะเขือขื่นบ้านป่าจืดเป็นผู้ทำการจดบันทึกและเปรียบเทียบสมุนไพรมะเขือขื่นกับรูปในสารานุกรมสมุนไพรมะเขือขื่น เมื่อพบสมุนไพรมะเขือขื่นแล้ว จดบันทึก ลักษณะ สรรพคุณ วิธีใช้ และชื่อเรียกของปลาเกตุ

สภาพปัญหาในส่วนของการสำรวจสมุนไพรมะเขือขื่น คือ ทีมสำรวจไม่ค่อยรู้จักต้นสมุนไพรมะเขือขื่นที่คุ้นตาจะเปิดหาในหนังสือสารานุกรมฯ และบางอย่างไม่มีอยู่ในหนังสือแต่ชาวบ้านรู้จักและเคยใช้ จึงได้บันทึกเพิ่มเติมไว้

สรุปจากผู้เข้าร่วมกิจกรรม

- พึงพอใจมากในการทำกิจกรรมในวันนี้ เพราะเห็นได้ว่าชาวบ้านมีโอกาสได้เข้ามาเรียนรู้สิ่งเหล่านี้
- พึงพอใจเพราะวันนี้สามารถทำได้ตามที่วางเป้าหมายไว้ ส่วนผลที่จะได้ตามมาเป็นอย่างไรนั้นคงต้องรอดูอีกครั้ง
- สิ่งที่ทำกันวันนี้เป็นการวางรากฐานไว้ให้คนรุ่นหลัง ที่ไม่ได้มาเรียนรู้วันนี้ เพราะไม่รู้ว่ามีอนาคต ชาวชนคนรุ่นใหม่ ที่เรียนจบกลับมาจะอยู่ในชุมชนได้อย่างไร

6) การประชุมทีมวิจัยเพื่อทบทวนการทำกิจกรรมที่ผ่านมา

วันที่ 8 พฤษภาคม 2551 ผู้เข้าร่วม ทีมวิจัยบ้านป่าจืด กลุ่มชาวบ้านบ้านป่าจืด ได้ทบทวนการทำกิจกรรมที่ผ่านมา สรุปว่า จากที่ผ่านมาบ้านป่าจืดมีการจัดการทรัพยากร ป่าชุมชน โดยมีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาสนับสนุนในแต่ละเรื่องแตกต่างกันไป ทั้งหน่วยจัดการต้นน้ำแม่ทา สวนป่า โครงการหลวง อุทยานแห่งชาติดอยขุนตาน ริกอบ เป็นต้น บ้านป่าจืดจึงมีการหารือและทบทวนร่วมกัน ซึ่งสรุปออกมาว่า ที่ผ่านมานั้นชาวบ้านล้วนแต่เป็นการรับความช่วยเหลือจากภายนอกในหลายๆ เรื่อง จึงได้คิดกิจกรรมที่เป็นการพึ่งตนเองขึ้นมาบ้าง โดยเริ่มที่การสร้างเรือนเพาะชำกล้าไม้ของหมู่บ้านขึ้นมา มีวัตถุประสงค์ อยู่ 3 อย่าง คือ

1. คืนทรัพยากรสู่ป่า โดยการเพาะพันธุ์ไม้จำพวกไม้ผลกลับไปปลูกในป่าเอาไว้ให้สัตว์ในป่ามีอาหารกินมากขึ้น
2. นำพืชสมุนไพรบางอย่างที่ชาวบ้านใช้นามาเพาะไว้ในหมู่บ้าน เพื่อสะดวกในการนำมาใช้

3. เพื่อเป็นการพึ่งพาตนเอง ลดการพึ่งพาจากภายนอก

การสร้างเรือนเพาะชำของบ้านป่าจั่ว ได้รับความร่วมมือจากเยาวชนชายในหมู่บ้าน ทีมวิจัย ไปขนทรายจากน้ำแม่ทา มาปูพื้นเรือนเพาะชำและก่ออิฐบล็อก เทเสา และกลุ่มแม่บ้านดูแลเรื่องอาหารกลางวัน ใช้เวลาสร้างจนแล้วเสร็จในวันเดียว ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เกิดจากความร่วมมือของชุมชนบ้านป่าจั่วในการให้ความสำคัญและเอาใจใส่ในการดูแลทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของตนเองมากขึ้น

7) การประชุมทีมวิจัย หรือการดำเนินกิจกรรมที่ยังคงค้าง

วันที่ 18 กันยายน 2551 ณ บ้านป่าจั่ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ผู้เข้าร่วมประชุม ประกอบด้วย ทีมวิจัยบ้านป่าจั่วและเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยหิรัญชัย วันนี้เป็นการหารือการดำเนินกิจกรรมที่ยังคงค้างก่อนปิดโครงการ กิจกรรมที่ยังคงค้าง คือ

1. การศึกษาดูงานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการรักษาวิถีชีวิตวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนบ้านกะเหรี่ยง จังหวัดสุพรรณบุรี
2. การจัดทำแหล่งเรียนรู้ การจัดการทรัพยากรห้วยหลอดของชุมชนบ้านป่าจั่ว ออกแบบฐานการเรียนรู้ตามจุดเด่นของพื้นที่ในแต่ละเรื่อง การปรับปรุงจุดที่จะทำเป็นฐาน การฝึกวิทยากรแหล่งเรียนรู้ การแบ่งบทบาทหน้าที่ในส่วนต่างๆ ของทีมงาน
3. การคืนข้อมูลสู่ชุมชนเกี่ยวกับงานวิจัยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของบ้านป่าจั่ว ต่อชุมชนหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้องในช่วงที่ผ่านมา และหน่วยงานองค์กรที่คาดว่าจะมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานต่อไปในอนาคต
4. การสร้างความเข้าใจร่วมกับชุมชนต่อกิจกรรมที่วางแผนไว้

กำหนดการศึกษาดูงาน

วันที่ 21 กันยายน 2551 การจัดการป่าชุมชนคอยผาขาย ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เพื่อศึกษารูปแบบการจัดฐานการเรียนรู้ ในเรื่องต่างๆ เช่น ฐานต้นไม้ ฐานสมุนไพร ฐานนก เป็นต้น

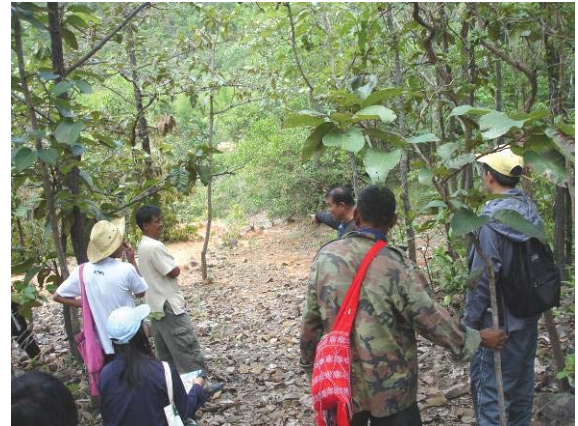
วันที่ 24-26 กันยายน 2551 การศึกษาดูงานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการรักษาวิถีชีวิตวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนบ้านกะเหรี่ยง จังหวัดสุพรรณบุรี

การติดต่อสถานที่ศึกษาดูงานบ้านหนองหล่ม ทางสถาบันฯ จะติดต่อกับพื้นที่ให้

8) การศึกษาดูงาน

วันที่ 21 กันยายน 2551 การจัดการป่าชุมชนคอยผาขาย ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เพื่อศึกษารูปแบบการจัดฐานการเรียนรู้ ในเรื่องต่างๆ ทีมวิจัยบ้านป่าจั่วพร้อมกับแกนนำเยาวชนเข้าแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดทำเส้นทางการศึกษาธรรมชาติบ้านหนองหล่ม ซึ่งทางชุมชนบ้านหนองหล่มได้ให้ข้อมูลการจัดทำเส้นทางการศึกษาธรรมชาติบ้านหนองหล่ม โดยการแบ่งจุดเรียนรู้เป็นฐานในการให้เด็กนักเรียนและผู้สนใจเข้ามาศึกษาเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 8 ฐาน เช่น ประดูสู่คอยผาขาย การเรียนรู้คอยผาขาย

ฐานต้นไม้ ฐานสมุนไพร ฐานคุณก เป็นต้น ทำให้ทีมวิจัยบ้านป่าจ๋วได้เรียนรู้วิธีการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ บ้านป่าจ๋วมีทรัพยากรโดยเฉพาะลำห้วย สมุนไพรต่าง ๆ ที่น่าสนใจ ทางทีมวิจัยนำแนวทางของบ้านหนองหลักไปปรับใช้ในการพัฒนาเส้นทางการศึกษาธรรมชาติของชุมชนบ้านป่าจ๋วต่อไป

วันที่ 24-26 กันยายน 2551 การศึกษาดูงานการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการรักษาวิถีชีวิต วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนบ้านกะเหรี่ยง จังหวัดสุพรรณบุรี ในช่วงแรกที่ไปถึงสถานที่ดูงาน ทางพื้นที่ได้เล่าประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน แลกเปลี่ยนการจัดการทรัพยากรและปัญหาที่พบในชุมชน พร้อมแนวทางการจัดการที่ผ่านมา วันที่สองเป็นการเรียนรู้จากการเดินป่า ดูป่าต้นน้ำห้วยขนุน และดูการทำไร่มุมนเวียนของชาวบ้าน สิ่งที่ได้จากการศึกษาดูงานครั้งนี้ เรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีการแบ่งโซนพื้นที่ในการจัดการป่า เช่น ป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย พื้นที่ทำกิน มีการตั้งกฎระเบียบในการจัดการป่า มีการประชุมคณะกรรมการป่าทุกเดือน พื้นที่นี้เด่นเรื่องการดึงการมีส่วนร่วมโดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้าน เด็กเยาวชน บทบาทแม่บ้านกับป่า การรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เรียนรู้เรื่องการทำฝาย ซึ่งหมู่บ้านนี้มีการทำฝาย 150 จุด มีทั้งฝายชะลอความแรงของน้ำ และฝายที่ใช้ในการกักเก็บน้ำ นอกจากนี้ได้เรียนรู้เรื่องกองทุนหมู่บ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งทางทีมวิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาปรับใช้ในพื้นที่บ้านป่าจ๋วต่อไป

9) การประชุมทีมวิจัย หรือการจัดทำข้อมูลแหล่งเรียนรู้และการปิดโครงการ

วันที่ 6 พฤศจิกายน 2551 ณ บ้านป่าจั่ว อำเภอแม่ออน จังหวัดลำพูน การสรุปการดำเนินโครงการ ซึ่งกิจกรรมที่ยังคงค้างอยู่ คือ การสร้างแหล่งเรียนรู้ ซึ่งหลังจากไปศึกษาดูงานจากบ้านหนองหล่ม และจาก จังหวัดสุพรรณบุรี มีการลงสำรวจพื้นที่ และกำหนดจุดเรียนรู้ต่าง ๆ ไว้บางส่วนแล้ว แต่ยังไม่ได้ลงรายละเอียด วันนี้หารือเพื่อที่จะลงเก็บรายละเอียดและจัดทำเป็นคู่มือการศึกษาแหล่งเรียนรู้ เช่น ชื่อจุดเรียนรู้ วัตถุประสงค์ ความเป็นมา และความสำคัญ เป็นต้น ซึ่งนัดหมายการทำข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในวันที่ 3-4 ธันวาคม 2551 เพื่อนำข้อมูลมาจัดคู่มือเพื่อเผยแพร่ต่อไป

จากนั้นมีการหารือเวทีการสรุปบทเรียน โครงการวิจัย กิจกรรมประกอบด้วย การเปิดงานโดยนายก อบต.หรือกำนัน นายวิสิทธิ์สรุปการดำเนินงานบ้านป่าจั่ว (การนำเสนอภาพประกอบการบรรยาย) การแสดงกลุ่มเยาวชนบ้านป่าจั่ว 1 ชุด การแลกเปลี่ยน และนำเสนอแผนให้กับหน่วยงาน ในช่วงบ่ายมีการเยี่ยมชมแหล่งเรียนรู้/วิถีชีวิตของคนในชุมชน บริเวณงานมีการจัดนิทรรศการนำเสนอผลการดำเนินงานที่ผ่านมา การเชิญผู้เข้าร่วม ประกอบด้วย ส่วนหน่วยงานองค์กรภายในและภายนอกชุมชน : อบต. หน่วยจัดการต้นน้ำ ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (RECOFTC) โครงการหลวง ออป. สถานีอนามัย โรงเรียน อุทยาน เครือข่ายทาเหนือ ส่วนเครือข่ายนักวิจัย : นักวิจัยลุ่มน้ำทาบน/กลาง/ปลาย ห้วยบง ทางทุ่งหลวง กลุ่มน้ำแม่ขนาด มะกอก เป็นต้น รวมจำนวนผู้เข้าร่วมทั้งหมดประมาณ 100 คน

นัดหมายวันจัดเวทีสรุปบทเรียนในวันที่ 20 ธันวาคม 2551 นัดลงพื้นที่จัดทำข้อมูลแหล่งเรียนรู้ ในวันที่ 3-4 ธันวาคม 2551 ณ บ้านป่าจั่ว ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

10) การนำเสนอข้อมูลสู่ชุมชน

วันที่ 20 ธันวาคม 2551 ณ บ้านป่าจั่ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ เวทีสรุปบทเรียน โครงการวิจัยบ้านป่าจั่ว มีผู้เข้าร่วมเวทีประกอบด้วยทีมวิจัยบ้านป่าจั่ว/ชาวบ้านป่าจั่ว คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว เครือข่ายเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ลุ่มน้ำใต้ ทีมวิจัยลุ่มน้ำแม่ทาตอนกลาง ทีมวิจัยลุ่มน้ำแม่ทาตอนล่าง ผู้อำนวยการโรงเรียนแม่ทาเหนือวิทยา เจ้าหน้าที่หน่วยจัดการต้นน้ำ เจ้าหน้าที่สายตรวจป่าไม้

อุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้ เจ้าหน้าที่โครงการหลวง นายกองค้การบริหารส่วนตำบลแม่ทาเหนือ กำนันตำบลแม่ทาเหนือ และเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยหริภุญชัย

เวลาประมาณ 09.00 น. พ่อหลวงบ้านป่าจั่ว หมู่ 4 กล่าวต้อนรับผู้เข้าร่วมเวทีและเชิญประธานในพิธีกล่าวเปิดงาน หลังจากนั้นจึงเป็นการแสดงของเยาวชนบ้านป่าจั่วซึ่งเรียกเสียงปรบมือและรอยยิ้มจากผู้เข้าร่วมเวทีได้มากทีเดียว

นายสัญญาชัย อุดทา หัวหน้าโครงการวิจัย กล่าวสรุปผลการดำเนินงานของทีมวิจัยบ้านป่าจั่ว งานวิจัยของบ้านป่าจั่วเริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 โดยมี 3 วัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษา ทบทวน รูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ลุ่มน้ำทา กรณีศึกษากันป่าจั่ว 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และ 3) เพื่อพัฒนาแนวทาง กระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและถ่ายทอดความรู้

งานวิจัยบ้านป่าจั่วเริ่มต้นจากการสร้างความเข้าใจในงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นให้กับทีมวิจัยและวางแนวทางในการดำเนินงาน รวบรวมข้อมูล จัดเวทีทบทวนบทเรียนการทำงาน และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ สิ่งที่ได้รับจากการทำงานวิจัย คือ ได้ทราบถึงประวัติศาสตร์ของชุมชน พัฒนาการของการทำการเกษตรและวิถีชีวิตสภาพเศรษฐกิจ ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ประเพณีและวัฒนธรรม ทำให้เห็นถึงปัญหาของชุมชนจนได้ข้อสรุปว่าชุมชนต้องพึ่งพิงป่าและชุมชนต้องอยู่กับป่าได้ จึงนำไปสู่การแก้ปัญหาของชุมชน ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในรูปแบบของการจัดการป่าชุมชน เช่น การออกกฎระเบียบของใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน การทำแนวกันไฟ และการปลูกฝังให้เยาวชนมีความรักป่า และจากการที่ได้ไปศึกษาดูงานและร่วมเวทีในพื้นที่วิจัยอื่นๆ ทำให้ทีมวิจัยเกิดแนวคิดที่จะนำมาปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง เช่น การสร้างวังปลา การสร้างแหล่งเรียนรู้ป่าชุมชน การทำฝายชะลอน้ำ เป็นต้น

บ้านป่าจั่วได้นำเสนอแนวทางการดำเนินงานต่อไป เช่น ปลูกไม้ผลในป่าเพื่อเป็นอาหารของสัตว์ป่า ปลูกป่าเพิ่มเติมในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม สร้างฝายชะลอน้ำเพิ่มเติม สร้างถนน แนวกันไฟ การมีส่วนร่วมในการรักษาป่าของเยาวชน ปลูกผักสวนครัวเพื่อลดรายจ่าย จัดการอบรมให้ความรู้กับเยาวชน/หลักสูตรท้องถิ่น การอบรมเพื่อเพิ่มศักยภาพของคณะกรรมการป่า และ การบวชป่า

หลังจากการนำเสนอของทีมวิจัยบ้านป่าจั่วแล้ว ก็เป็นการแสดงละครจากเยาวชนบ้านป่าจั่ว ที่แสดงถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านป่าจั่วที่มีความผูกพันและพึ่งพิงอาศัยป่า เช่น การล่าสัตว์ หาปลา การใช้ยาสมุนไพรอาหารจากป่า นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงภาษา วัฒนธรรมของชาวปกากะญอ ในการเกี่ยวข้าวที่นิยมเกี่ยวกันเป็นคู่ โดยผู้ชายเป็นคนเกี่ยว ผู้หญิงเป็นคนมัด ถือเป็นการเกี่ยวพาราสีของชาวชาวปกากะญอในอดีต ซึ่งเรียกเสียงหัวเราะและเสียงปรบมือจากผู้ชมที่ชื่นชมในความน่ารักและความสามารถของเยาวชนบ้านป่าจั่ว

เวทีพูดคุยแลกเปลี่ยน ได้แนวทางการทำงาน และความร่วมมือ ดังนี้ เสนอให้มีการขยายพื้นที่ในการทำงานให้ครอบคลุมระดับตำบล เสนอให้มีความร่วมมือในการทำแนวกันไฟในหมู่บ้านอื่นๆ และสร้างเยาวชน เพื่อสืบทอดการทำงานของคณะกรรมการป่าชุมชน

1. การสนับสนุนจากโรงเรียนทาเหนือวิทยา (โรงเรียนบ้านห้วยบง)

- 1.1 ในด้านของครุภัณฑ์ อุปกรณ์โสตทัศนศึกษา อินเทอร์เน็ต
- 1.2 ทางด้านบุคลากร ได้แก่ นักเรียน ครู และเจ้าหน้าที่ของโรงเรียน
- 1.3 หลักสูตรท้องถิ่น ที่ปลูกฝังให้เยาวชนมีความหวงแหนและรักษาป่า รวมทั้งสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 1.4 ปลูกป่าร่วมกับชุมชน ด้วยไม้ท้องถิ่นและไม้สมุนไพร

2. การสนับสนุนจากหน่วยจัดการต้นน้ำ

- 2.1 ให้การสนับสนุนกล้าไม้ พันธุ์ไม้
- 2.2 งบประมาณ ในการทำฝาย ปลูกป่า และจัดค่ายเยาวชน
- 2.3 การสนับสนุนแผนของชุมชน

3. การสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล

- 3.1 สนับสนุนงบประมาณในการทำแนวกันไฟ
- 3.2 ประสานงานในพื้นที่ และหน่วยงานอื่นๆ

4. การสนับสนุนจากอุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้

- 4.1 ประสานงานกับชุมชนในการหาเบาะแสเพื่อป้องกันและปราบปรามการตัดไม้ทำลายป่า

5. การสนับสนุนจากโครงการหลวง

5.1 สนับสนุนการปลูกหญ้าแฝก

5.2 การสนับสนุนพันธุ์พืช การทำเกษตรอินทรีย์

ช่วงบ่ายเป็นกิจกรรมเดินสำรวจเส้นทางศึกษาธรรมชาติแหล่งเรียนรู้ บ้านป่าจั่ว โดยแบ่งออกเป็น คณะสำรวจออกเป็น 2 กลุ่ม ระยะทางในการเดินเส้นทางศึกษาธรรมชาติประมาณ 2 กิโลเมตร เป็นเส้นทางที่ ลัดเลาะไปตามหุบเขาและลำห้วย โดยในระหว่างทางจะมีคณะกรรมการป่าชุมชนซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้นำทาง เป็นผู้คอยอธิบาย ให้ความรู้ และตอบคำถาม ตลอดเส้นทางจะพบกับพืชสมุนไพร และกล้วยไม้ป่า ขึ้นอยู่ เป็นจำนวนมาก และเมื่อเดินลึกเข้าไปในป่า จะสามารถสัมผัสกับความเย็นและความชุ่มชื้นของป่ามากขึ้นเรื่อยๆ และระหว่างทาง ทางคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว ได้พาไปดูโป่งฟาน(แก่ง) ซึ่งแสดงให้เห็นถึง ความอุดมสมบูรณ์ของป่าบริเวณนี้ และตลอดทางเราจะสามารถพบเห็นรอยเท้าของสัตว์ป่าอื่นๆ เช่น หมูป่า เป็นต้น คณะกรรมการป่าชุมชนเล่าถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับป่าหลังจากที่มีการอนุรักษ์ว่า เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น มีความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และสัตว์ป่าเริ่มกลับมาอาศัยหากินอยู่อาศัย บริเวณนี้ ให้กับคณะผู้สำรวจฟังด้วยความภาคภูมิใจ ชาวบ้านป่าจั่วคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่า “มีแม่ค้าชาวลำพูนมา เสนอขอซื้อไม้ไผ่จากป่า โดยที่มีเท่าไรจะรับซื้อทั้งหมด แต่ชาวบ้านป่าจั่วปฏิเสธไป เพราะว่า ความเป็นอยู่ ทุกวันนี้ไม่ได้เดือดร้อน อยู่อย่างพอมีพอกินแบบนี้ก็มีความสุขแล้ว ไม่จำเป็นต้องไปเบียดเบียนป่า” เส้นทาง ศึกษาธรรมชาติเดินทางมาถึงบริเวณถึงประภาคารของหมู่บ้าน ซึ่งมีขนาด 10 x 10 เมตร สูง 3 เมตร หลังจากนั้นจึงเดินต่อไปยังแปลงผักสวนครัวซึ่งอุดมไปด้วยพืชผักพื้นบ้านนานาชนิด รวมทั้งกาแฟด้วย หลังจากเดินทางออกจากสวนแล้วก็ไปรวมกันที่ศาลาที่จัดเวที ทุกคนได้ของฝาก เป็นเสาวรส พืชผัก และ พันธุ์ไม้ต่างๆ ดินไม้ดีมือ ก่อนที่จะแยกย้ายกลับบ้าน

กิจกรรมการแลกเปลี่ยนโครงการวิจัยและการพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย

1) กิจกรรมการแลกเปลี่ยนลุ่มน้ำทา วันที่ 20 พฤษภาคม 2551 ณ บ้านขุนทา ตำบลออนเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

เข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนชุดโครงการลุ่มน้ำแม่ทา และเยี่ยมชมพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ทา ครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมประชุม คือ นักวิจัยลุ่มน้ำแม่ทาดอนบน ดอนกลาง ดอนปลาย นักวิจัยบ้านห้วยบง และสถาบันวิจัยหริภุญชัย

ลุ่มน้ำแม่ทา มีความยาวประมาณ 98 กิโลเมตร เริ่มตั้งแต่บ้านขุนทาดำบลออนเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ ถึงสบทา ลงสู่แม่น้ำกวัง จังหวัดลำพูน ทีมวิจัยลุ่มน้ำแม่ทา ทั้ง 3 โซน แม้จะเคยขับเคลื่อนเรื่องการจัดการน้ำ แม่ทามานานก็ตาม มิเพียงไม่กี่คนที่เคยเห็นขุนน้ำแม่ทา เพื่อให้ให้นักวิจัยได้รู้จักลุ่มน้ำแม่ทา รู้จักสภาพพื้นที่ การทำงานอย่างแท้จริง จึงนัดหมายกันไปสำรวจขุนน้ำแม่ทา พร้อมกับพบปะหารือการดำเนินโครงการวิจัย การจัดการลุ่มน้ำแม่ทาร่วมกัน ณ บ้านขุนทา ขุนน้ำแม่ทา อยู่ห่างจาก บ้านขุนทา ตำบลออนเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ประมาณ 2 กิโลเมตร ไหลผ่านบ้านขุนทาลงมา

การพูดคุยแลกเปลี่ยนกันของทีมวิจัยทั้ง 3 โซน มีการพูดคุยกันในเรื่องของสภาพลุ่มน้ำแม่ทาในแต่ละโซน สภาพปัญหา ความต้องการ และที่สำคัญ คือ การได้พบปะรู้จักกันของคนทำงานลุ่มน้ำแม่ทา รู้ถึงสุขและทุกข์ของกันและกัน เห็นถึงความลำบากของกัน มีนักวิจัยคนหนึ่งบอกว่า “วันนี้เรามาประชุมกันที่บ้านขุนทา ทำให้ข้าวหมดไปหลายลิตร ดูแล้วที่นี่ไม่เห็นมีที่นาเลย อาหารกลางวันที่ทำเลี้ยงยังต้องลงไปซื้อที่ตลาดสันกำแพงมาทำให้”

หลังจากพูดคุยกันเสร็จแล้วทีมวิจัยจึงเดินสำรวจขุนน้ำแม่ทา ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ของป่ามาก แต่ทางทีมวิจัยไม่สามารถเข้าไปสำรวจถึงขุนทาได้ เพราะมีฝนตก และมีทากจำนวนมาก จึงได้แต่ซักถามพูดคุยกับชาวบ้านขุนทาถึงสภาพของป่า การดูแลรักษา วิถีชีวิต และการใช้ประโยชน์จากป่าเท่านั้น

2) การอบรมพัฒนาศักยภาพนักวิจัย วันที่ 17-18 มิถุนายน 2551 ณ อินทนนท์รีเวอร์ไซด์ อำเภอเวียงหนองล่อง จังหวัดลำพูน

เข้าร่วมเวทีการอบรมเชิงปฏิบัติการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น วัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาศักยภาพนักวิจัยในการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล และการจัดทำรายงานโครงการวิจัย รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

โครงการวิจัยร่วมการอบรมครั้งที่จำนวน 12 โครงการ มาจากโครงการบ้านป่า ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลศรีวิชัย เกษตรอินทรีย์ตำบลป่าไผ่ เกษตรอินทรีย์ลุ่มน้ำลี บ้านน้ำดิบ บ้านล้อง บ้านเหล่าพระเจ้าดาเขียว บ้านไร่น้อย บ้านใหม่สันมะนะ บ้านป่าตึง บ้านป่าจั่ว และบ้านหนองหลัก กระบวนการเป็นการให้แต่ละพื้นที่เล่าบทเรียนเกี่ยวกับโครงการผ่านสื่อนิทรรศการที่เตรียมมา ฝึกการนำเสนอ การตั้งประเด็นคำถาม การรวบรวมข้อมูลเพื่อสื่อสารให้คนอื่นต่อไป และวันที่สองเป็นการฝึกการเขียนลักษณะเขียนจดหมายเล่าสิ่งที่ได้เรียนรู้ ความประทับใจในโครงการให้กับเพื่อนหรือคนที่อยากเขียนจดหมายถึง สิ่งที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม คือ ความรู้ ประสบการณ์ ข้อมูลจากโครงการหลายกลุ่ม ได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ รวมทั้งการเขียนรายงาน นักวิจัยมีความตื่นตัวมากขึ้นได้เพื่อน ได้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ได้แลกเปลี่ยนกับพื้นที่อื่น ๆ ได้แนวทางในการปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง

3) การแลกเปลี่ยนลุ่มน้ำแม่ทา วันที่ 14 กรกฎาคม 2551 ณ บ้านห้วยบง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

เข้าร่วมแลกเปลี่ยนลุ่มน้ำแม่ทา กับพื้นที่บ้านห้วยบง ปัญหาสถานการณ์การดำเนินโครงการ และการจัดการทรัพยากรในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทาตอนบน ซึ่งปัญหาที่พบในตอนนี้คือ ปัญหาสารเคมีตกค้างในลำน้ำทาตอนบนมีมากขึ้น รวมทั้งปัญหาที่อุทยานจะประกาศพื้นที่เขตอุทยานในเขตตำบลทาเหนือ ซึ่งซ้อนทับกับพื้นที่ที่อยู่ของชุมชน ชุมชนต้องร่วมกันหาแนวทาง และรวบรวมข้อมูลเพื่อเสนอให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งต้องขอความร่วมมือจากทุกส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้แนวทางที่ชัดเจนและไม่สร้างปัญหาให้กับชุมชน

4) เวทีห้วยวัดวิจัย “ประเด็นทรัพยากร” จังหวัดลำพูน ครั้งที่ 1 วันที่ 8 กันยายน 2551 ณ สำนักสงฆ์ห้วยบง ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

เข้าร่วมแลกเปลี่ยนโครงการวิจัยประเด็นทรัพยากร ซึ่งมีผู้เข้าร่วมทั้งหมด 8 โครงการ โดยมีลุ่มน้ำทาตอนบน ลุ่มน้ำทาตอนกลาง ลุ่มน้ำทาตอนปลาย บ้านห้วยบง บ้านป่าจั่ว ทาทุ่งหลวง ลุ่มน้ำแม่ขนาด และบ้านหนองหลัก จากนั้นหารือเรื่องทิศทางไปข้างหน้าร่วมกัน เช่น ขับเคลื่อนรับรู้ร่วมกัน ไปด้วยกันทุกพื้นที่ (สัญจรไปมาหาสู่กัน) หนองหลักผลักดันเข้าแผนชุมชน ขยายสู่หมู่บ้านอื่น สร้างทีมงานเครือข่าย กำหนดประเด็นขับเคลื่อนให้ชัด ทำแผนของบประมาณ อบต. ละ 10,000 บาท สำหรับการแลกเปลี่ยนเชื่อมโยงเรียนรู้ร่วมกัน และผลักดันเป็นเชิงนโยบายเหมือนกัน ตั้งแต่ต้นน้ำ ถึง ปลายน้ำ

จากการเข้าร่วมโครงการทำให้ได้เรียนรู้งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยเฉพาะประเด็นด้านการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำแม่ทา ได้เครือข่ายความร่วมมือในการดูแลรักษาลำน้ำแม่ทา และห้วยวัดงานวิจัยที่จะคอยช่วยเหลือ ให้คำแนะนำซึ่งกันและกัน

4) เข้าร่วมกิจกรรมของทางสำนักงานงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เช่น งานก้าวกล้า พลังพะญาชุมชน งานสังเคราะห์งานวิจัยภาคเหนือ มหกรรม 10 ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น และอื่น ๆ ทำให้ทีมวิจัยได้เปิดมุมมอง

โลกทัศน์ที่กว้างมากขึ้น ได้เห็นตัวอย่าง ได้แลกเปลี่ยนกับพื้นที่อื่น ได้เพื่อน ได้กำลังใจ ได้แนวทางในการนำมาปรับใช้ในพื้นที่ของตนเองมากขึ้น

บทที่ 3

ผลการดำเนินการวิจัย

ข้อมูลลุ่มน้ำแม่ทา

ลุ่มน้ำแม่ทา ในอดีตเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของแคว้นหริภุญชัย ที่เป็นเส้นทางระหว่างเมืองเขลางค์นคร (เมืองลำปาง) ที่พระนางจามเทวีได้ให้มหันตศกุมารไปสร้างเมืองเขลางค์นครขึ้นภายหลังที่เมืองหริภุญชัย เป็นปึกแผ่นแล้ว และมีหลักฐานว่าในราวปี พ.ศ. 1835 เมื่อคราวที่ยี่บาทกษัตริย์องค์สุดท้าย (ลำดับที่ 49 แห่งจามเทวี) ได้ถูกพญามังรายแห่งแคว้นโยนก ยกทัพมาตีเมืองหริภุญชัยแตก และพญาธิบาได้หลบหนีไปอยู่กับพญาเบ็ก ซึ่งเป็นโอรสที่ครองเมืองเขลางค์นคร ภายหลังที่ช่องสุ่มผู้คนได้พญาเบ็กได้ยกกำลังจากเมืองเขลางค์นครจะไปตีเมืองเชียงใหม่ที่พญามังรายได้สร้างขึ้นและหวังได้เมืองหริภุญชัยคืน แต่พญามังรายได้ส่งโอรสคือ ขุนครามหรือขุนสงครามยกทัพออกมาปะทะที่จำมุง พญาเบ็กได้เข้าชนช้างกับขุนสงคราม แต่พลาดท่าถูกของ้าวฟันได้รับบาดเจ็บแล้วหนีกลับขุนสงครามได้ยกทัพไปทันที่ตีที่ตำบลขุนตาลจึงสำเร็จโทษเสีย ณ ที่นั้น

ต่อมาผู้คนได้ตั้งศาลเจ้าพ่อขุนตาลเพื่อเคารพสักการะที่ปากอุโมงค์รถไฟขุนตาลและเมื่อมีการสร้างถนนสายเชียงใหม่ – ลำปาง แล้วเสร็จ ได้มีการสร้างศาลเจ้าพ่อขุนตาลที่จุดสูงสุดของถนนอาณาเขตติดต่อจังหวัดลำพูน และลำปางอีกแห่งหนึ่ง

ระหว่าง พ.ศ. 1835 - 2101 เมืองหริภุญชัยตกอยู่ภายใต้การปกครองของเมืองเชียงใหม่ และระหว่าง พ.ศ. 2101 – 2317 เมืองเชียงใหม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของพม่า ถึงแม้ว่าพระเจ้ากรุงธนบุรีจะสามารถปลดปล่อยเชียงใหม่จากอิทธิพลของพม่าในปี พ.ศ. 2317 แต่เป็นเพียงช่วงเวลาอันสั้น พม่าก็กลับมายึดคืนไปภายหลัง

ต่อมาพระเจ้ากาวิละสามารถปลดปล่อยอิทธิพลของพม่าออกจากเชียงใหม่ และลำพูน ได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2339 โดยใช้ฐานตั้งมั่นที่เวียงป่าซางนับตั้งแต่ พ.ศ. 2340 มาแล้วแต่เมื่อสามารถเข้าตั้งมั่นที่เมืองเชียงใหม่ได้หัวเมืองในดินแดนล้านนาโดยเฉพาะเชียงใหม่และลำพูนคงเมืองร้าง เนื่องจากระหว่างอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าพลเมืองได้ถูกกวาดต้อนไปพม่าหลายครั้งแล้ว คงเหลือคนท้องถิ่นบางส่วนที่หลบหนีภัยสงครามเข้าไปอยู่ตามป่าลึก

พระเจ้ากาวิละและพันธมิตรได้ยกทัพไปตีเมืองเชียงแสน (2348) พ้นจากอิทธิพลของพม่าแล้ว ได้มอบหมายให้พระยาธรรมลังกาอนุชาเป็นแม่ทัพ ให้ยกทัพไปเกลี้ยกล่อมกวาดต้อนชาวไตของ ไตลื้อ ไตเจินเหนือเมืองเชียงแสนขึ้นไปให้อยพพมาสร้างบ้านแปงเมืองในหัวเมืองเหนือตั้งแต่ พ.ศ. 2349 จนถึงระหว่าง พ.ศ. 2356 – 2395 ที่ถือเป็นการกวาดต้อนครั้งสุดท้าย แต่การอพยพโดยความสมัครใจของชาวบ้านมาตั้งถิ่นฐานอยู่กับพี่น้องที่เข้ามาอยู่ก่อนแล้ว

ชาวไตของ ไตลื้อ ไตจีน บางส่วนได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานทำกินอยู่ในลุ่มน้ำแม่ทาที่มีคนท้องถิ่น ที่เป็นชาวละว้าและชาวกะเหรี่ยงเป็นคนดั้งเดิม เมื่อมีชุมชนหนาแน่นก็ได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้าน แต่งตั้งผู้ปกครอง ตำแหน่งให้เป็น “ขุน” หรือ “ท้าว” หรือ “แสน” ปกครองชุมชนโดยขึ้นกับเจ้านายผู้ครองนครเมืองโดยตรง

ในปี พ.ศ. 2441 ได้มีการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินเป็น 2 ส่วน คือ จังหวัด ลำพูน จังหวัด เชียงใหม่ ส่วนจังหวัดลำพูนประกอบด้วย 2 แขวง คือ แขวงเมือง แขวงนอกเมืองลำพูน กับแขวงเมืองจี ในแต่ละแขวงมีการตั้งแขวงต่าง ๆ ขึ้นในเขตอำเภอแม่ทา มีแขวงทาป่าดุก และแขวงทาทุ่งหลวงขึ้นกับแขวง ในเมืองและนอกเมืองลำพูน ต่อมาในปี พ.ศ. 2482 ทางราชการได้ยกฐานะชุมชนบ้านท่าศาลา ขึ้นเป็นกิ่ง อำเภอแม่ทา โดยเรียกชื่อตามลำน้ำที่ไหลผ่านในทุกตำบล คือ ลำน้ำแม่ทา ต่อมาเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2501 กิ่งอำเภอแม่ทาได้ยกฐานะเป็น อำเภอแม่ทา

ส่วนเขตของจังหวัดเชียงใหม่ แบ่งเป็น 3 ตำบล คือ ตำบลแม่ทา ตำบลทาเหนือ ตำบลออนเหนือ ขึ้นกับ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ลุ่มน้ำแม่ทาเป็นลุ่มน้ำย่อยที่สำคัญในลุ่มน้ำสาขาแม่กวง มีชุมชนประกอบด้วย ปกาเกอญอ ไทลื้อ และคนพื้นเมือง มีประชากรจำนวน 102,046 คน อยู่ในพื้นที่ 2 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดลำพูนและจังหวัด เชียงใหม่ พื้นที่ครึ่งหนึ่งเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์อยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ชั้นที่ 1 และชั้นที่ 2 ป่าส่วนใหญ่เป็น พื้นที่ป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรัง มีประมาณร้อยละ 25 เปอร์เซนต์ เป็นพื้นที่ป่าดิบเขา

สภาพทั่วไป

พื้นที่ลุ่มน้ำแม่ทามีพื้นที่ครอบคลุมตั้งแต่ กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ไปจนถึงอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน มีความยาวประมาณ 95 กิโลเมตร ซึ่งมีพื้นที่ครอบคลุม 196 หมู่บ้าน 20 ตำบล มีประชากรรวม ทั้งหมด 102,046 คน

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ขุนน้ำแม่ทาติดกับคอยหัวโล้น จ. เชียงราย
ทิศใต้	ติดกับ อ. หุ่นช้าง จ. ลำพูน
ทิศตะวันตก	ติดกับ อ. บ้านโฮ้ง อ. บ้านธิ อ. ป่าซาง จ. ลำพูน ติดกับ กิ่งอำเภอแม่ออน จ. เชียงใหม่
ทิศตะวันออก	ติดกับ อ. แจ้ห่ม อ. ห้างฉัตร จ. ลำปาง

ข้อมูลพื้นฐานพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ทา

1) ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ในเขตลุ่มน้ำแม่ทาประมาณร้อยละ 80 เพอร์เซ็นต์ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม พืชเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ ข้าว หอมแดง กระเทียม ข้าวโพดฝักอ่อน ฯลฯ สวนผลไม้ที่สำคัญได้แก่ ลำไย มะม่วง ฯลฯ นอกจากนั้นประมาณร้อยละ 20 เพอร์เซ็นต์ ของประชากรทั้งหมดประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น ค้าขาย รับจ้าง หัตถกรรมและแกะสลักไม้ เป็นต้น จึงทำให้รายได้ของประชากรส่วนใหญ่อยู่ในสภาพพอใช้ พอใช้ จะเน้นการเก็บและออมจึงอยู่ในอัตราค่อนข้างต่ำ

2) ข้อมูลด้านสังคม

2.1 ประชากร

ประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ทาจะครอบคลุมตั้งแต่อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ถึง เขตอำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน มีทั้งหมด 20 ตำบล

1. ตำบลออนเหนือ	11. ตำบลป่าซาง
2. ตำบลทาเหนือ	12. ตำบลแม่แรง
3. ตำบลแม่ทา	13. ตำบลท่าคุ้ม
4. ตำบลทาปลาดุก	14. ตำบลม่วงน้อย
5. ตำบลทาสบเส้า	15. ตำบลมะกอก
6. ตำบลทากาศ	16. ตำบลเหมืองจี้
7. ตำบลทาขุมเงิน	17. ตำบลบ้านแป้น
8. ตำบลทาทุ่งหลวง	18. ตำบลหนองหนาม
9. ตำบลทาแม่ลอบ	19. ตำบลปากบ่อง
10. ตำบลบ้านเรือน	20. ตำบลน้ำดิบ

แบ่งออกเป็น 196 หมู่บ้าน 20 ตำบล รวมประชากรทั้งหมด 102,046 คน

2.2 การศึกษา

ประชากรในเขตลุ่มน้ำแม่ทาส่วนใหญ่ร้อยละ 80 เปอร์เซนต์ จะจบการศึกษาระดับประถมศึกษา อีก ร้อยละ 15 เปอร์เซนต์ จะเป็นระดับมัธยมศึกษา ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 5 เปอร์เซนต์ จะเป็นตั้งแต่ระดับ ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงจนถึงระดับปริญญาตรี

2.3 ศาสนาและวัฒนธรรมประเพณี

- ศาสนา

ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธและนับถือผี เพราะประชากรในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ทาจะมีทั้งคนเมือง ชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง และปาเกอญอ

- ศิลปวัฒนธรรมประเพณี

ประชากรโดยทั่วไปส่วนใหญ่จะสืบเชื้อสายมาจากไทลื้อและชาวยอง ดังนั้นวัฒนธรรมการพูดจึงนิยมพูดภาษาไทยลื้อ ภาษาของ ภาษาพื้นบ้าน ฯลฯ วัฒนธรรมการแต่งกายจะนิยมการสวมเสื้อฝ้ายม่อฮ่อม ส่วนขนบธรรมเนียมประเพณีจะเน้นการอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมที่ถือสืบทอดและปฏิบัติกันมาตั้งแต่โบราณ เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีรดน้ำคำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ ประเพณีลอยเคราะห์ ประเพณีลอยกระทง ฯลฯ

3) ข้อมูลทางด้านระบบนิเวศน์

3.1 ป่าไม้

พื้นที่ส่วนใหญ่ในเขตลุ่มน้ำแม่ทามีสภาพป่าส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 80 เปอร์เซ็นต์ จะเป็นป่าเบญจพรรณ ร้อยละ 15 จะเป็นป่าเต็งรัง ที่เหลืออีกประมาณ 5 เปอร์เซ็นต์ จะเป็นป่าดงดิบ

ปี พ.ศ.2484 สัมปทานโดยบริษัท ปอมเปร์บาร์มา ถึง พ.ศ.2500 ต่อมาได้มีบริษัทเอกชนที่ลำปาง ได้รับช่วงสัมปทานไม้หอมรถไฟ และฟันรถไฟต่อจากการรถไฟแห่งประเทศไทย ช่วงปี พ.ศ.2517 ชาวบ้านได้ตัดไม้ฟันเพื่อนำไปขายให้กับบริษัท ไทยแอมป์ ยาสูบ ที่เข้ามาก่อสร้างโรงบ่มใบยาสูบ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาชาวบ้านในพื้นที่ได้ทำการคัดค้านมาอย่างต่อเนื่อง เมื่อป่าเริ่มหายไป ปริมาณน้ำในลำห้วยสาขาของแม่ทาที่หล่อเลี้ยงนาข้าวเริ่มเหือดหาย จึงเป็นสาเหตุให้ชาวบ้านในพื้นที่เกิดพลังในการคัดค้านการทำลายป่า

ป่าผืนใหญ่ที่หลงเหลืออยู่เป็นพื้นที่ที่มีการลักลอบตัดไม้เถื่อนอยู่เสมอโดยพ่อค้าจากจังหวัดลำปาง จังหวัดลำพูนและจังหวัดเชียงใหม่ ร่วมมือกันกับผู้ที่มีอำนาจอิทธิพลในพื้นที่ ทำการควบคุมดูแลโดยกำลังของเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อการป้องกันหรือจับกุม ในปี พ.ศ.2532 จากประสบการณ์ที่ผ่านมาไปสูบทเรียนราคาแพงที่คนในชุมชนลุ่มน้ำแม่ทาได้รับ จึงเกิดการเรียนรู้หาสาเหตุการสูญเสียทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ในครั้งนั้น นำไปสู่การพัฒนาการแก้ไขให้เกิดความยั่งยืนมากที่สุด ดังนั้นชาวบ้านบางหมู่บ้านจึงได้มีการรวมตัวกันเพื่ออนุรักษ์ป่า

3.2 น้ำ

สภาพแหล่งน้ำธรรมชาติในปัจจุบันเกิดความแห้งแล้งและตื้นเขิน สาเหตุเกิดจากการทับถมของกรวดหินดินทราย เนื่องจากการตัดไม้ทำลายป่าและก่อให้เกิดปัญหาวิกฤตการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ คือในฤดูฝนน้ำไหลบ่าท่วมพื้นที่การเกษตรและบ้านเรือนราษฎรซึ่งอยู่ริมลำน้ำเนื่องจากไม่สามารถรองรับปริมาณน้ำฝนที่ตกลงมา ส่วนในฤดูแล้งก็ไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ได้ทำให้ ราษฎรได้รับความเดือดร้อนจากสภาวะภัยแล้งอย่างรุนแรงเป็นประจำทุกปี

3.3 ดิน

ลักษณะดินในลุ่มน้ำแม่ทามีส่วนใหญ่จะเป็นดินร่วนปนทราย แต่มีบางแหล่งเป็นดินดำอุดมสมบูรณ์สามารถใช้ในการเพาะปลูกได้ดี ปัจจุบันดินที่ใช้ในการทำเกษตรเสื่อมสภาพไปมาก อันเนื่องมาจากการใช้สารเคมีของเกษตรกรและทำให้เกิดการสูญเสียหน้าดินไปมากเนื่องจากไม่มีป่าปกคลุม

3.4 สภาพแวดล้อม

ปัจจุบันพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ทาประสบปัญหาเรื่องการจัดการและการกำจัดขยะมูลฝอย ซึ่งในปัจจุบันแต่ละชุมชนยังมีวิธีการกำจัดขยะที่ผิดวิธี เช่น นำขยะไปทิ้งในที่สาธารณะ โดยเฉพาะในเขตบริเวณใกล้น้ำแม่ทา จึงทำให้ระบบนิเวศของน้ำแม่ทา และในชุมชนปัจจุบันเกิดความเสื่อมโทรมไปมาก

ประวัติการแย่งชิงทรัพยากรจากภายนอก

- 1) การต่อสู้กับการสัมปทานป่าไม้ ที่รัฐบาลให้บริษัทเอกชนสัมปทานไม้ในเขตลุ่มน้ำแม่ทาครั้งแรกให้สัมปทานแก่บริษัทบอมเบย์ จำกัด ซึ่งขอสัมปทานตัดไม้บริเวณป่าขุนแม่ทา แขวงเมืองเชียงใหม่ พร้อมกับป่าไม้ดง ป่าแม่ถิบ แม่สาน แขวงลำพูน ป่าแม่หอก ป่าแม่เมะ ป่าแม่ลอด แม่ทราย ป่าแม่สุข แขวงเมืองลำปาง และป่าแม่จายแขวงเมืองเชียงใหม่ ในระหว่างปี พ.ศ. 2444 – 2451 และได้ขอต่อสัญญาอีก 6 ปี และครั้งที่สอง กรมป่าไม้ได้อนุญาตให้บริษัทเอกชนที่ลำปางเหมาะทำไม้ลำปางคือการทำไม้ที่ตัดโค่นไว้แล้วในป่าสัมปทานภาคที่ปิดและในป่าที่หมดอายุสัมปทานแล้วเรื่อยมาจนในช่วงปี 2500 บริษัทเอกชนที่ลำปางได้รับช่วงสัมปทานไม้หมอนรถไฟ และฟืนรถไฟต่อจากการรถไฟแห่งประเทศไทย ช่วงปี 2517 ชาวบ้านได้ตัดไม้ฟืนเพื่อนำไปขายให้กับบริษัท ไทยแอมป์ ยาสูบ ที่เข้ามาก่อสร้างโรงบ่มใบยาสูบ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาชาวบ้านในพื้นที่ได้ทำการคัดค้านมาอย่างต่อเนื่อง เมื่อป่าเริ่มหายไป ปริมาณน้ำลำห้วยสาขาของแม่น้ำแม่ทาที่หล่อเลี้ยงนาข้าวเริ่มเหือดหาย จึงเป็นสาเหตุให้ชาวบ้านในพื้นที่เกิดพลังในการคัดค้านการทำลายป่า
- 2) ป่าผืนใหญ่ที่หลงเหลืออยู่เป็นพื้นที่ที่มีการลักลอบตัดไม้เถื่อนอยู่เสมอ โดยพ่อค้าจากจังหวัดลำปาง จังหวัดลำพูนและจังหวัดเชียงใหม่ ร่วมมือกับผู้มีอำนาจอิทธิพลในพื้นที่ ทำให้การควบคุมดูแลโดยกำลังของเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อการป้องกันหรือจับกุม ในปี 2532 จากประสบการณ์ที่ผ่านมาไปสู่วิธีการราคาแพงที่คนในชุมชนลุ่มน้ำแม่ทาได้รับ จึงเกิดการเรียนรู้หาสาเหตุการสูญเสียทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ในครั้งนั้น นำไปสู่การพัฒนาการแก้ไขให้เกิดความยั่งยืนมากที่สุด ดังนั้นชาวบ้านบางหมู่บ้านจึงได้มีการรวมตัวกันเพื่ออนุรักษ์ป่า พอปี 2535 เกิดความแห้งแล้ง ชาวบ้านจึงรวมตัวกันขยายแนวความคิดไปสู่หมู่บ้านอื่นภายใต้ลุ่มน้ำแม่ทา โดยทำวิกฤตจากความแห้งแล้งเป็นโอกาส

ความเป็นมาของเครือข่ายลุ่มน้ำแม่ทา

เครือข่ายชุมชนลุ่มน้ำย่อยแม่ทาเพื่อพัฒนาอาชีพและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน ได้เกิดมาจากการเชื่อมโยงกลุ่มอนุรักษ์ในพื้นที่ 20 ตำบล ได้แก่ ตำบลออนเหนือ ตำบลทาเหนือ และตำบลแม่ทา กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ และตำบลทาปลาดุก ตำบลทาสบเส้า ตำบลทากาศ ตำบลทาขุมเงิน ตำบลทาทุ่งหลวง ตำบลทาแม่ลอบ ตำบลป่าซาง ตำบลแม่แรง ตำบลท่าดู้ม ตำบลม่วงน้อย ตำบลมะกอก ตำบลเหมืองจี้ ตำบลบ้านแป้น ตำบลปากบ่อง ตำบลบ้านเรือน ตำบลนครเจดีย์ ตำบลน้ำดิบ และตำบลหนองหนาม จังหวัดลำพูน จำนวนทั้งสิ้น 194 หมู่บ้าน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนของโครงการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำปิงตอนบน

เครือข่ายลุ่มน้ำแม่ทาเพื่อพัฒนาอาชีพและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน มีความคิดว่าการสืบทอดและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลุ่มน้ำแม่ทา จึงดึงเยาวชนบางส่วนเข้าเป็นกรรมการเครือข่าย

และหลังจากนั้นจึงเกิดเวทีเยาวชนขึ้น 5 ครั้ง เยาวชนจึงเกิดแนวความคิดร่วมกันว่าน่าจะดึงเยาวชนทั้งกลุ่มน้ำแม่ท่าร่วมกันดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติ เริ่มมาจกปี พ.ศ. 2539 เริ่มแรกมาจากตำบลแม่ทา กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ได้ขยายมาที่ตำบลทาเหนือ กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ โดยรับงบประมาณมาจาก เคนเซต ปีพ.ศ. 2539 – 2540 เริ่มขยายไปที่ตำบลทาปลาตึก อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ปีพ.ศ. 2541 – 2542 ขยายไปที่ตำบลออนเหนือ กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ปีพ.ศ. 2545 ขยายไปที่ตำบลทาสบเส้า ตำบล ทากาศ ตำบลทาทุ่งหลวง ตำบลทาขุมเงิน อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน รวมทั้งหมด 8 ตำบล ปีพ.ศ. 2547 ขยายไปที่ตำบลป่าซาง ตำบลแม่แรง ตำบลหนองหนาม ตำบลมะกอก ตำบลม่วงน้อย อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ตำบลเหมืองจี้ ตำบลบ้านแป้น อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน รวมเป็น 17 ตำบล และพ.ศ. 2548 ได้ขยายเพิ่มเป็น 20 ตำบลตลอดกลุ่มน้ำแม่ทา

องค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรในป่าชุมชนกลุ่มน้ำท่าตอนบน¹

ระบบนิเวศและองค์ความรู้ของชุมชนกลุ่มน้ำแม่ทาตอนบน

ชุมชนกลุ่มน้ำแม่ทาตอนบนตั้งอยู่ในระดับความสูงประมาณ 500 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ล้อมด้วยเทือกเขาผีปันน้ำ ซึ่งเป็นผืนป่าขนาดใหญ่ มีขนาดประมาณ 51,000 ไร่ ป่าในบริเวณกลุ่มน้ำแม่ทามี ความอุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญของน้ำแม่ทา พบการกระจายตัวของระบบนิเวศป่าไม้ หลายแบบผสมผสานกัน ได้แก่ ระบบนิเวศไม้เต็งรัง พบบริเวณยอดดอยและกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ ระบบนิเวศ ป่าเบญจพรรณ พบกระจายอยู่ทั่วพื้นที่เช่นกัน มีไม้สักขึ้นปะปน ผสมกับป่าไผ่ และไม้ผลัดใบต่าง ๆ เช่น เลี้ยว ยมหอม ส้าน โมก เสลา ประดู่ สมอ ดินนกก สัก มะค่าโมง ตะเคียนหนู ฯลฯ ระบบนิเวศป่าดิบแห้ง พบ ตามที่ราบใกล้น้ำ กระจายเป็นหย่อมเล็ก ๆ ส่วนในพื้นที่สูงจะพบป่าดิบ ป่าดิบเขา และป่าสนเขา

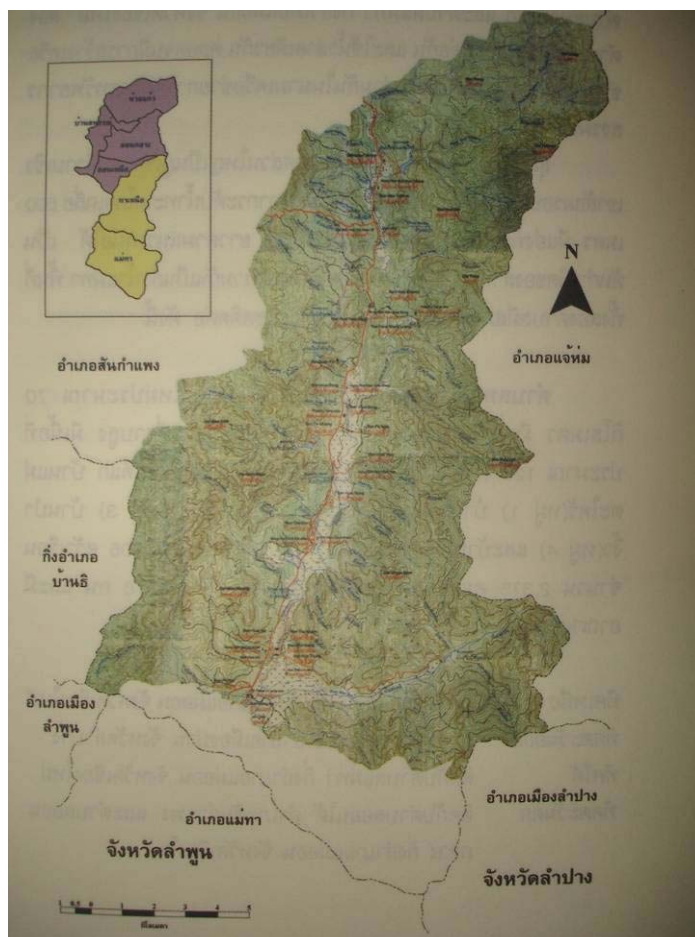
เนื่องจากผืนป่าแม่ทาโดยส่วนใหญ่เป็นป่าโปร่ง โดยเฉพาะในป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง ซึ่งใน ระดับเรือนยอดที่ต่ำลงมามีต้นไม้ขนาดเล็ก พื้นล่างของป่าเป็นไม้พุ่มและไม้ล้มลุก เช่น ระกำ หวาย ฯลฯ ทำให้ชุมชนบ้านแม่ทามีผลผลิตจากป่าอุดมสมบูรณ์อย่างมาก ทั้งพืชอาหาร ไม้ใช้สอย และพืชสมุนไพร รวมถึงเห็ดป่าชนิดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ขณะเดียวกัน ชาวบ้านได้สั่งสมและสืบทอดภูมิปัญญา การใช้ประโยชน์ รวมถึงการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้มาหลายชั่วอายุคน

หากจำแนกแยกแยะลักษณะการเก็บหาของป่า พบว่า ในพื้นที่ 2 ตำบล ได้แก่ ตำบลทาเหนือ และ ตำบลแม่ทา รวม 10 หมู่บ้าน 1,662 ครัวเรือน มีสัดส่วนผู้เก็บหาของป่าเพื่อบริโภคในครัวเรือน มีสัดส่วนผู้ เก็บหาของป่าเพื่อบริโภคในครัวเรือนมากที่สุด ซึ่งในกลุ่มนี้อาจมีการแบ่งขายของป่าที่เก็บมาได้มากเกิน ความต้องการให้แก่เพื่อนบ้าน ชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งเป็นผู้ที่เก็บหาของป่าขายเป็นอาชีพ โดยคราว ๆ มี ประมาณร้อยละ 50 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด โดยขายให้แก่เพื่อนบ้านในหมู่บ้านและพ่อค้าคนกลางที่มา

¹ อัจฉรา รักยุติธรรม.2549. แอ่งดอยร้อยป่า ภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรชุมชนกลุ่มน้ำแม่ทาตอนบน. เชียงใหม่.

รับซื้อ ส่วนชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งแม้ว่าจะไม่ได้มีเวลาเข้าป่าอยู่เป็นประจำแต่ก็มักจะคอยแบ่งซื้อของป่าจากเพื่อนบ้านที่เข้าไปเก็บหาของป่า

แผนที่แสดงสภาพภูมิประเทศลุ่มน้ำทาตอนบน

จากการศึกษาในชุมชนลุ่มน้ำแม่ทาตอนบน พบว่า ในปัจจุบันคนรุ่นใหม่จะออกไปศึกษาเล่าเรียน และทำงานต่างถิ่นมากขึ้น ทำให้วิถีชีวิตมีความผูกพันต่อป่าและทรัพยากรธรรมชาติน้อยลง ขณะที่เกษตรกร แม้ว่าจะยังคงมีวิถีชีวิตอยู่ในชุมชน แต่ก็มีการปรับเปลี่ยนระบบการเกษตรโดยการทำการเกษตรที่เข้มข้น มีการเพาะปลูกพืชทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้ง จึงต้องทุ่มเทเวลาส่วนใหญ่ให้กับภารกิจในไร่นาจนไม่มีเวลาเหลือพอที่จะเข้าไปเก็บหาผลผลิตจากป่า ทั้งนี้ การเข้าเก็บของป่าลึกก็อาจจำเป็นต้องนอนค้างในป่า ผู้ที่ทำการเพาะปลูกจึงมีโอกาสเข้าป่าเฉพาะช่วงที่ว่างเว้นจากการทำเกษตรในไร่นาเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นช่วงฤดูแล้ง อย่างไรก็ตาม ยังมีชาวบ้านอีกเป็นจำนวนไม่น้อยที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ยากจน ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง หรือมีที่ดินน้อย หรือมีอาชีพรับจ้างเป็นหลัก เป็นผู้ที่เก็บหาของป่าเป็นอาชีพ

ป่านับว่าเป็นแหล่งพึ่งพิงทางเศรษฐกิจของคนยากคนจนเหล่านี้ที่แม้จะไม่มีที่ดินทำกิน หรือไม่มีโอกาส ประกอบอาชีพอย่างอื่น ก็สามารถอาศัยใช้เก็บหาของป่าเป็นอาหาร นำมาขายเพื่อหาเงินไปซื้อข้าว ฯลฯ โดยไม่จำเป็นต้องใช้เงินลงทุน ในแง่นี้พบว่าผลผลิตจากป่าได้ช่วยโอกาสให้คนจน และช่วยลดปัญหา

เหล่านี้สัมพันธ์อย่างยิ่งกับความรู้เกี่ยวกับป่าและระบบนิเวศโดยรวม เช่น ป่าชนิดใด สภาพอากาศแบบใด จะมีของป่าชนิดใดเกิดขึ้น หรือไม่เกิดขึ้น ตลอดจนจะดูแลรักษาป่าอย่างไรเพื่อให้มีของป่าแต่ละชนิดเกิดขึ้นอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้เกี่ยวกับป่าและการอนุรักษ์ป่าของปาลุ่มน้ำแม่ทาตอนบน จึงไม่ใช่ความรู้ที่เกิดขึ้นลอยๆ แต่เกิดจากการได้อาศัยใช้ประโยชน์จากป่า โดยทั้งการสืบทอดมาจากคนรุ่นก่อน การเรียนรู้และลองผิดลองถูกจากประสบการณ์ของตนเอง องค์ความรู้เหล่านี้เป็นองค์ความรู้ที่มีพลวัตมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของเจ้าขององค์ความรู้นั้นๆ การรักษาร่องความรู้เหล่านี้จะต้องมีการปฏิบัติและฝึกฝนอยู่เป็นประจำในชีวิตจริง ไม่ใช่การท่องจำจากตำรา การสืบทอดและการรักษาร่องความรู้อันมีค่าเหล่านี้เอาไว้จึงจำเป็นที่จะมีการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน มิใช่เพียงการถอดองค์ความรู้ออกเป็นเป็นตัวอักษรแล้วให้เยาวชนท่องจำโดยไม่เคยได้เก็บหาของป่าจริงๆ และหากวันหนึ่งวันใดที่วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก จนไม่มีผู้ใดเข้าไปเก็บหาของป่าอีก ความรู้เหล่านี้ก็มีโอกาสสูญหายไป แม้ว่าจะมีการบันทึกไว้เป็นอักษรแต่ตัวอักษรเหล่านั้นก็จะปราศจากประโยชน์และคุณค่า เพราะไม่สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้

ขณะเดียวกัน การเห็นคุณค่าของป่าและใส่ใจที่จะอนุรักษ์ป่าของคนในชุมชนลุ่มน้ำแม่ทาตอนบนแห่งนี้ ก็ก่อเกิดขึ้นมาจากการได้อาศัยใช้ประโยชน์จากป่านี้เอง มิใช่การท่องจำว่าต้องอนุรักษ์ตามที่หน่วยงานหรือคณาภายนอกบอก ดังนั้นการจะสนับสนุนให้คนในชุมชนช่วยกันอนุรักษ์ป่าให้ยั่งยืนต่อไป จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสนับสนุนให้ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากป่า เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อพวกเขา ทั้งในฐานะที่เป็นแหล่งอาหาร แหล่งยา สมุนไพร แหล่งรายได้เสริม ซึ่งเท่ากับเป็นทุนธรรมชาติที่ให้ความมั่นคงและยั่งยืนแก่ชุมชน

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า ชาวบ้านในชุมชนมีความแตกต่างทางความรู้เกี่ยวกับป่า อาชีพ และฐานะ จึงมีทั้งผู้ที่เข้าไปพึ่งพาป่าอย่างมาก และผู้ที่มีโอกาสเข้าป่าน้อย อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ไม่ได้เก็บหาของป่าด้วยตนเองก็ยังได้อาศัยประโยชน์จากป่าทั้งในทางตรง คือ ได้รับซื้อของป่าจากเพื่อนบ้านที่เก็บมาขาย และโดยทางอ้อม คือ การได้มีแหล่งต้นน้ำลำธารที่อุดมสมบูรณ์สำหรับการเกษตร และการอุปโภคบริโภค จากการสำรวจพบว่า ทรัพยากรจากป่าชุมชนลุ่มน้ำแม่ทาตอนบนนั้น มิได้เกิดประโยชน์เฉพาะต่อชาวบ้านในพื้นที่สองตำบลนี้เท่านั้น เนื่องจากของป่าจำนวนมากได้มีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อนำไปขายยังตลาดในเมือง ซึ่งหมายความว่าประชาชนจากพื้นที่อื่นๆ ในจังหวัดลำพูนและจังหวัดใกล้เคียงก็ต่างได้มีโอกาสรับประโยชน์จากป่าชุมชนผืนนี้ ดังนั้น ป่าชุมชนจึงไม่ใช่ป่าที่เป็นสมบัติเฉพาะของชุมชนลุ่มน้ำแม่ทาตอนบน หากแต่ชาวบ้านในชุมชนได้ทำหน้าที่ในการดูแลรักษาไว้ เพื่อเอื้อประโยชน์ให้แก่สมาชิกในชุมชนและสังคมโดยรวม

การจัดการป่าและความหลากหลายของทรัพยากรในป่า

แม้ว่าป่าชุมชนลุ่มน้ำแม่ทาตอนบนจะเป็นผืนป่าที่ต่อเนื่องกัน แต่ชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านได้จำแนกเขตความรับผิดชอบในการดูแลป่าของตนเอง โดยเน้นให้หมู่บ้านต่างๆ ดูแลผืนป่าที่ติดกับชุมชนของตนเอง

เป็นหลัก โดยรวมแล้วกฎระเบียบในการดูแลรักษาป่าของแต่ละชุมชนนั้นจะคล้ายๆกัน อย่างไรก็ตามยังคงมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้เนื่องจากกฎระเบียบของชุมชนนั้นเป็นกฎเกณฑ์ที่มีความยืดหยุ่นและสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม ดังเช่น กฎระเบียบในการจัดการไฟป่า ซึ่งชุมชนโดยส่วนใหญ่เน้นการป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่า เพื่อเร่งการฟื้นฟูป่า สร้างโอกาสให้ลูกไม้เล็กๆได้เจริญเติบโต แต่บางชุมชนก็ใช้วิธีการชิงเผาเศษใบไม้แห้งและวัชพืชต่างๆ เพราะเห็นว่าหากปล่อยให้ไม้เชื้อเพลิงสะสมมากเกินไป เมื่อเกิดไฟป่าโดยปราศจากการควบคุมจะมีอันตรายอย่างมาก การจัดการป่าที่แตกต่างกันเช่นนี้ส่งผลทำให้แต่ละผืนป่ามีผลผลิตจากป่าที่แตกต่างกันไปด้วย เช่น ป่าที่เน้นการชิงเผามีเห็ดดออบมากกว่า ผืนป่าที่ไม่ได้ปล่อยให้เกิดไฟ ส่วนป่าที่มีทำแนวกันไฟจะพบเห็ดใบ อย่างเช่น เห็ดหล่ม เห็ดไข่มุกมาก เป็นต้น

ด้วยเงื่อนไขของวิธีการจัดการป่าดังที่กล่าวไว้ข้างต้น และด้วยลักษณะตามธรรมชาติของระบบนิเวศเอง ทั้งสภาพดิน สภาพพืชพรรณต่างๆ และความชุ่มชื้น ทำให้ผืนป่าแต่ละแห่งมีทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพในป่าที่แตกต่างกันไปด้วย เช่น บ้านห้วยทรายมีหน่อไม้และเห็ดใบ เช่น เห็ดไข่มุก เห็ดหล่ม เห็ดแดง มากกว่าหมู่บ้านอื่นๆ เนื่องจากป่ามีลักษณะเป็นป่าเต็งรัง เนื่องจากเคยถูกสัมปทานทำไม้หลายครั้ง ขณะที่ป่าบ้านท่าข้ามและค้อกลางจะมีความหนาแน่นมากกว่าแต่มีของป่าที่ชาวบ้านสามารถบริโภคได้น้อย เป็นต้น

ตามปกติแต่ละหมู่บ้านมีกฎระเบียบห้ามไม่ให้คนจากหมู่บ้านอื่นมาเก็บของป่าในเขตป่าชุมชนของตนเองเพื่อนำไปขาย จะอนุญาตเพียงการเก็บไปบริโภคเท่านั้น ทั้งนี้ หากมีผู้ฝ่าฝืนผู้พบเห็นจะไปแจ้งต่อผู้นำในหมู่บ้านของผู้ที่ละเมิดเพื่อให้เตือนลูกบ้านของตน นอกจากเงื่อนไขเหล่านี้แล้ว อาชีพหลักของชาวบ้านและความรู้ความชำนาญเฉพาะตัวก็เป็นเงื่อนไขที่ทำให้แต่ละคนมีโอกาสเข้าป่าได้มากน้อยต่างกัน ดังที่กล่าวไปแล้วในข้างต้น ดังนั้น สมมติฐานของคนทั่วไปที่ว่าหากประชาชนในชุมชนเพิ่มขึ้นจะส่งผลให้ผืนป่าถูกทำลายมากขึ้น จึงเป็นสมมติฐานที่ผิดพลาดสำหรับกรณีนี้ เพราะนอกจากการเก็บหาผลผลิตจากป่าจะไม่ได้ส่งผลต่อการทำลายสภาพป่าและระบบนิเวศแล้ว ปริมาณการผลิตจากป่าที่ชาวบ้านเก็บหา ยังไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนประชากรของชุมชนแต่เพียงอย่างเดียว

นอกจากนั้น ชาวบ้านยังมีเกณฑ์และจารีตปฏิบัติในการกระจายโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรจากป่าอย่างเท่าเทียม แต่ก็ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละคนจะใช้โอกาสนั้นหรือไม่ โดยส่วนใหญ่พบว่าผู้ที่มีโอกาสในการยังชีพหรือแสวงหารายได้ทางอื่นก็จะเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีฐานะยากจนเข้าไปเก็บหาผลผลิตจากป่าแล้วนำมาขายให้ตนอีกต่อหนึ่ง ขณะเดียวกันในบรรดาผู้ที่เก็บหาของป่าเอง ชาวบ้านจะมีวิธีป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งในการแย่งชิงผลผลิตจากป่า ดังเช่น ผู้ที่อยากเก็บเห็ดได้มากกว่าคนอื่นก็ต้องตื่นแต่เช้ามือและเข้าป่าก่อนใคร ในกรณีการหาผึ้ง ผู้ที่พบก่อนจะทำเครื่องหมายไว้ที่ต้นไม้มที่พบรังผึ้ง ผู้ที่ไปพบทีหลังก็จะเคารพในสิทธิของคนอื่นและไม่ไปขโมยรังผึ้งนั้นมา เป็นต้น หรือหากเกิดกรณีพิพาทกันขึ้น ในชุมชนจะมีวิธีการคลี่คลายปัญหา ซึ่งอาจจะโดยการพูดคุยตกลงกันระหว่างคู่กรณี การอาศัยคณะกรรมการชุมชนมาช่วยไกล่เกลี่ย หรืออ้างอิงกฎหมายบ้านเมืองเพื่อใช้ในการยุติข้อพิพาทกรณีที่ไม่สามารถแก้ไขกันได้ด้วยวิธีอื่นๆ

จากการสำรวจผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ชาวบ้านได้รับจากการเก็บหาของป่า พบว่าในแต่ละปี ชาวบ้านลุ่มน้ำแม่ทาตอนบนมีรายได้จากการเก็บหาของป่าขายชนิดต่างๆ เช่น เห็ด พืชผักป่า หน่อไม้ รังผึ้ง ฯลฯ เป็นเงินปีละจำนวนมาก และสำหรับชาวบ้านส่วนหนึ่งแม้ว่าจะไม่ได้เก็บหาของป่าเพื่อขาย และผลผลิตจากป่าก็ช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายทางด้านอาหารภายในครัวเรือนได้เป็นเงินปีละหลายพันบาทเช่นกัน ตัวเลขรายได้จากผลผลิตจากป่านั้นสะท้อนให้เห็นว่า ของป่านั้นมีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจชุมชน ทั้งยังมีการแบ่งปันผลประโยชน์ไปสู่ชาวบ้านพื้นที่อื่นๆ ที่ได้ซื้อหาของป่าจากชุมชนบ้านแม่ทาไปบริโภค อย่างไรก็ตาม การมีรายได้จากผลผลิตจากป่าเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่าชาวบ้านจะมุ่งเน้นการเก็บหาของป่าเพื่อขายจนส่งผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของป่า เพราะแท้ที่จริงแล้วไม่ใช่ชาวบ้านทุกครัวเรือนที่มีอาชีพเก็บหาของป่า และของป่าอื่นๆ ก็มิได้เกิดขึ้นตลอดปี แต่เป็นของป่าที่เกิดขึ้นตามฤดูกาล ขณะที่ชาวบ้านได้มีระบบความเชื่อ และภูมิปัญญาในการเก็บหาของป่าเพื่อให้สามารถสร้างผลผลิตได้อย่างต่อเนื่องทุกปี และได้พยายามสร้างกฎเกณฑ์ในการเก็บหาของป่าอย่างยั่งยืนให้รัดกุมมากยิ่งขึ้น

นอกจากนั้น การเก็บหาของป่านั้น นับว่ามีส่วนช่วยในการจัดการและอนุรักษ์ป่าอีกทางหนึ่ง เพราะในขณะที่ชาวบ้านเข้าป่าเพื่อเก็บหาของป่านั้น ก็จะถือโอกาสเดินสำรวจป่าไปพร้อมๆ กัน หากพบว่าการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ล่าสัตว์ หรือเผาป่า ตามข้อห้ามของชุมชนก็จะมีการไปแจ้งคณะกรรมการเพื่อไปหาผู้กระทำความผิดมาลงโทษต่อไป และจากการที่ชาวบ้านหลายคนได้พยายามนำของป่าหลายชนิดมาเพาะปลูกในหมู่บ้าน เช่น ผักป่า และสมุนไพร แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ หรือเห็ดป่าหลายชนิดก็จะสามารถเกิดขึ้นได้เฉพาะในป่าเท่านั้น ไม่สามารถจะเพาะพันธุ์ในหมู่บ้านได้ ด้วยเหตุผลนี้ทำให้ชาวบ้านตระหนักว่า หากต้องการที่จะได้อาศัยใช้ประโยชน์จากพืชพรรณเหล่านี้ต่อไป ก็จำเป็นที่จะต้องอนุรักษ์สภาพป่าให้คงความอุดมสมบูรณ์อยู่เสมอ มิฉะนั้นแล้วของป่าเหล่านี้ก็จะสูญหายไปจากชุมชนด้วยเช่นกัน

ข้อมูลชุมชนบ้านป่าจั่ว

ประวัติศาสตร์ชุมชน

มีนายพรานอยู่ 1 คน ชื่อนายช่างซอ ซึ่งอยู่แม่ฮ่องสอน ตอนแรกนายช่างซอเป็นคนฆ่าช้างเพื่อเอางาไปส่งให้เจ้าเมือง นายช่างซอ เป็นบุคคลที่เจ้าเมืองไว้วางใจในการล่าสัตว์ หรือการล่าสัตว์แต่การไว้วางใจของเจ้าเมืองก็ทำให้เกิดเหตุการณ์ คือนายช่างซอไม่สามารถนำงาช้างไปส่งให้เจ้าเมืองได้ตรงเวลา จึงทำให้เจ้าเมืองโกรธ และจะเอานายช่างซอเข้าคุกให้ได้แต่นายช่างซอเองก็โกรธเจ้าเมืองเช่นกัน โดยกล่าวให้เจ้าเมืองว่า งาช้างที่ได้หรือสัตว์ต่าง ๆ ที่ได้นำมาจากผม(นายช่างซอ)แล้วจะเอาผมเข้าคุกผมไม่ยอม จากนั้นนายช่างซอก็ได้เอาดาบฟันเสาเสนาสนะ จากนั้นเจ้าเมืองก็เห็นว่านายช่างซอพหูบุคลิกก็เลยเปลี่ยนใจไม่เอานายช่างซอเข้าคุก

จากนั้นนายช่างซอ ก็ทำงานนี้ไปจนตลอด และแล้ววันหนึ่ง นายช่างซอ ก็ได้พบสถานที่แห่งหนึ่งซึ่งอุดมสมบูรณ์มีน้ำไหลผ่าน มีภูเขาล้อมรอบ มีต้นไม้ใหญ่เหมาะที่จะตั้งที่อยู่อาศัยนายช่างซอก็เลยพา

ครอบครัวมาอยู่โดยเลิกมาจ้าง มาทำนาทำไร่แทน เริ่มมาอยู่เมื่อปี พ.ศ. 2337 และปีต่อ ๆ มา ก็มีพี่น้อง ซึ่งเดินทางมาจากเมืองปาย ซึ่งมีชื่อว่า นายคูเฮ นายกิกะ และครอบครัวกับนายกาลา ย้ายมาอยู่ในหมู่บ้านป่าจั่ว ต่อมาก็มีนายบุญกับนายพื้ทอและครอบครัว เป็นคนมาจากภาคใต้ ได้มาอยู่ที่ท่าสะลอง แต่ก็อยู่ไม่ได้ เพราะพูดกันที่นั่นผิดๆ และก็ได้อพยพไปอยู่ที่หมู่บ้านห้วยยาบ

ต่อ ๆ มาครอบครัวของนายช่างซอ กับครอบครัวของนายบุญ นายพื้ทอและนายคูเฮ นายกิกะ ก็ได้มาแต่งงานกันจึงกลายเป็นหมู่บ้านเดียวกันและปัจจุบัน ชื่อ นายช่างซอ นายบุญ นายพื้ทอ นายนายคูเฮ และนายกิกะ ก็กลายเป็นนามสกุลของคนในหมู่บ้านป่าจั่ว

การปกครองตั้งแต่อดีต - ปัจจุบัน

1. นายตาพอ	คอโพ (นายแก้วเก คอโพ)
2. นายหนู	สุณาอ้าย (นายสิมุล สุณาอ้าย)
3. นายอินตา	ดาวเงิน (นายบีเมะ ดาวเงิน)
4. นายคำ	คอโพ (นายศึคา คอโพ)
5. นายอ้าย	พื้ทอ (นายเล่อพอ พื้ทอ)
6. นายก้องคำ	ช่างซอ (นายซอคา ช่างซอ)
7. นายวิชัย	พื้ทอ (พาโบโล พื้ทอ)
8. นายจันทร์ดี	อุดทา (นายชึเคะ อุดทา)
9. นายวิไล	จีสอน(ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน)

ที่ตั้ง – อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดกับ	บ้านวังหลวงหมู่ที่ 2 ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่
ทิศใต้	ติดกับ	บ้านห้วยยาบ หมู่ที่ 5 ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่
ทิศตะวันออก	ติดกับ	จังหวัดลำปาง (แม่เมือง)
ทิศตะวันตก	ติดกับ	บ้านป่าม่วง หมู่ที่ 3 ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่

สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

ประชากร 59 หลังคาเรือน

ประชากรชาย จำนวน 130 คน

ประชากรหญิง จำนวน 141 คน

รวม 271 คน

วัฒนธรรมและประเพณี

วัฒนธรรมของการเลี้ยงผีเสื้อบ้าน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่ง คือ ผีชาวบ้าน โดยมี นายอ้าย คูเฮ เป็นตั้ง ชาวผู้ทำพิธีโดยสืบทอดจากบรรพบุรุษ โดยมีข้อห้ามคนนอกเข้าหมู่บ้านและห้ามคนในหมู่บ้านออกนอกหมู่บ้านการทำพิธีจะมีการเก็บข้าวสารทุกหลังคาเรือนโดยให้ผู้ชายที่ยังไม่ได้แต่งงานเป็นคนเก็บเพื่อนำมาหมักเป็นสุราต้องทำพิธีหมักไว้ 5 วันแล้วนำมาต้มในวันที่ต้มนั้นในตอนเช้าก็ยังมีเก็บข้าวสารเพื่อนำมานั่งกินกันในพิธีและในการทำพิธีจะทำการในเวลา 18.00 น. – 24.00 น. ในเวลาทำพิธีห้ามคนในหมู่บ้านเปิดโทรทัศน์และคนในหมู่บ้านทุกคนต้องแต่งกายด้วยชุดปกากะญอทุกคน

ภายในหนึ่งปีจะมีการเลี้ยงผีเสื้อบ้าน 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 เลี้ยงด้วยไก่โดยขอจากชาวบ้านในหมู่บ้าน บ้านเดียวกันเลี้ยงกันในเดือน มกราคม หรือเรียกว่าเดือนสี่ ครั้งที่ 2 เลี้ยงด้วยหมูเลี้ยงกันในเดือนมิถุนายนหรือเรียกว่าเดือนเก้า ถ้าเลี้ยงผีเสื้อบ้านเสร็จแล้วจะมีการเก็บข้าวสารทุกหลังคาเรือน และจะเอาไปหมักไว้ที่ตั่งข้าวแล้วเตรียมจัดงานเข้าพรรษาถ้าเดือนไหนมีคนเสียชีวิตหรือมีคนตั้งครรภ์จะต้องมีการเลื่อนเป็นเดือนถัดไปแต่ถ้าไม่มีคนเสียชีวิตหรือตั้งครรภ์ก็จะทำพิธีในเดือนนั้น ถ้าเป็นหน้าฝนเรียกว่า “เข้าพรรษา” แต่ถ้าเป็นหน้าแล้งเรียกว่า “ปีใหม่” จะต้องมีการฆ่าไก่ทุกหลังคาเรือนโดยนำแต่ หัวไก่ ขาไก่ อ้อย ข้าวต้มมัดแล้วนำมารวมกันไว้ที่บ้านตั่งข้าวเพื่อร่วมฉลองกันหนึ่งวันและหนึ่งคืน (ต้องมีการเก็บข้าวสารก่อนการเลี้ยงผี)

❖ การเลี้ยงผีเสื้อบ้านจะทำในเดือน ที่ไม่มีคนตายในหมู่บ้าน ถ้าเกิดมีคนตายในเดือนที่ต้องทำพิธีก็จะทำได้ในเดือนถัดไป

- กฎของการเลี้ยงผีที่ชาวบ้านนับถือ คือ ห้ามหนีไปกับสามีหรือภรรยาผู้อื่น ถ้าไม่เอากลับมาบอกเจ้าที่หรือที่ตั่งข้าวผู้นั้นจะไม่ได้เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านตลอดชีวิต ถ้าหากสตรีมีครรภ์โดยไม่มีสามีจะต้องเลี้ยงผีเสื้อบ้าน ถ้าไม่เลี้ยงผีเสื้อบ้านจะต้องออกจากหมู่บ้านและจะไม่ได้ร่วมกิจกรรมวัฒนธรรมของชาวบ้าน เช่น งานเข้าพรรษา และงานปีใหม่ งานมัดมือเข้าพรรษา และงานอื่นๆ
- การเลี้ยงผีในบ้าน ถ้ามีการเจ็บป่วยหรือสัตว์เลี้ยงที่เลี้ยงไว้เจ็บป่วย จะต้องมีการเลี้ยงผีในบ้าน ผู้ชายต้องแต่งชุดปกากะญอสีแดง ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วต้องแต่งชุดสีดำและกระโปรงสีแดง และผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานจะแต่งชุดปกากะญอสีขาว ก่อนที่จะเริ่มพิธีทุกคนต้องล้างมือและต้องเข้าไปอยู่ในห้องที่ทำพิธี แต่ถ้าคนใดทำผิดพิธี จะต้องทำพิธีใหม่ในวันถัดไป การทำผิดพิธี คือ การทำอาหารตก รับประทานอาหารด้วยมือซ้าย และถ้าพิธียังไม่เสร็จมีคนใดคนหนึ่งถอด

เสื้อผ้าก็ทำพิธีเหมือนกัน ถ้าเกิดการทำพิธีแล้วไม่ยอมทำพิธีในวันถัดไปก็จะถูกเจ้าที่ลงโทษ แต่ถ้าทำพิธีในวันต่อไปก็ไม่เป็นไร

- **การเลี้ยงผีป่า** ถ้ามีการบนต์ด้วยไก่ก็ต้องเลี้ยงด้วยไก่ ถ้าบนต์ด้วยหมูก็ต้องเลี้ยงด้วยหมู ถ้าบนต์ด้วยไก่สองตัว เหล้าอีก 1 ขวด กรวย 1 อัน และน้ำส้มป่อย ต่อจากนั้นก็ทำเป็นห่อเล็ก ๆ คนเลี้ยงจะกราบไหว้ของให้ปกป้องรักษาป่าไม่ให้อุดมสมบูรณ์ชุ่มชื้น น้ำในห้วยไหลตลอดปี และดูแลมนุษย์ที่เข้าไปในป่าพร้อมทั้งสัตว์เลี้ยงที่เข้าไปด้วย และสัญญาว่าจะมีการเลี้ยงผีทุกปี อีกประการหนึ่งการหยาดข้าว หากเดินทางเข้าไปในป่า 3-5 คน คนที่หยาดข้าวจะต้องขอให้ปกป้องรักษาให้เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพโดยมีวัสดุคือ ข้าวและอาหาร โดยเอาใบไม้ มาห่อเป็นห่อเล็ก แล้ววางไว้บนที่สูงกว่าตัวเราคนที่หยาดให้ข้าวนั้น ต้องเป็นคนที่มีอายุมากกว่าคนอื่น เป็นผีหยาดข้าวจะต้องหยาดข้าวก่อนที่จะรับประทานและห้ามมิให้คนใดคนหนึ่งรับประทานก่อนจะมีการหยาด
- **การหยาดข้าวฤดูทำนา** หว่าน เกี้ยว ตีปัก การปลูกนาจะต้องมีการหยาดข้าวเช่นเดียวกันซึ่งจะมีข้าว อาหาร เหล้า การหยาดข้าวในกรณีนี้ จะห้ามมิให้ใครรับประทานก่อนเป็นอันขาด เช่นเดียวกับการหยาดข้าวแบบอื่น ๆ จะหยาดกันในช่วงพักรับประทานอาหารกลางวัน ซึ่งทุกคนที่ไปทำนานั้น จะเข้าใจว่า การหยาดเข้านั้น ก็เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ได้ปกป้องรักษาข้าวในนาให้อุดมสมบูรณ์เมื่อสมัยก่อนนั้นมีการทำไร่เลื่อนลอย ก่อนจะมีการเข้าไปถางป่าจะมีการเซ่นไหว้ด้วยไก่ 2 ตัว เหล้า 1 ขวด กรวย 1 อัน และน้ำส้มป่อย จะมีการกล่าวบอกเจ้าหน้าที่ เจ้าป่าเจ้าเขา ว่าจะมีการ ทำไร่ทำนาที่นี่ หากการทำไร่ทำนานั้นเสร็จสิ้นลง ได้ผลผลิตออกมาจะมีการเซ่นไหว้เลี้ยงผีอีกครั้ง

พิธีกรรมเป็นอย่างไร

ในการเลี้ยงผีหมู่บ้านภายในหมู่บ้านจะมีตั้งเก้า (ตาเควา) อยู่ ซึ่งจะเป็นผู้นำในการทำพิธีเลี้ยงผีหมู่บ้าน คนที่เป็นตั้งเก้าจะมีการสืบทอดตำแหน่งโดยพ่อสู่ลูกหรือหลานเท่านั้น และต้องเป็นผู้ชายด้วย ในการทำพิธีแต่ละครั้งนั้นตั้งเก้าจะมีการคำนวณหาฤกษ์ยามดีก่อนคือไม่อยู่ในช่วงเดือนแรม ไม่ตรงกับวันศีล วันพระต่าง ๆ เหล่านี้เมื่อหาวันดีได้แล้ว แต่ในบ้านป่าจู้จะมีการกำหนดวันที่จะทำพิธีร่วมกัน 2 หมู่บ้าน คือบ้านป่าจู้กับบ้านปาม่วง ซึ่งถือว่าผีทั้ง 2 หมู่บ้านนี้เป็นแฟนกันบ้านป่าจู้ถือว่าเป็นผีฝ่ายชาย ส่วนบ้านหญิงคือบ้านปาม่วง หลังจากกำหนดวันที่ดีได้แล้วจะเริ่มโดยการที่ให้ผู้ชายที่ยังเป็นโสดอยู่ 2 คนมาเก็บข้าวสารบ้านหลังละเล็กละน้อยมารวมกันแล้วไปส่งที่บ้านปาม่วง เพื่อจะทำการหมักเป็นเหล้า ส่วนบ้านปาม่วงก็ทำเช่นเดียวกันในช่วง 5 วัน

ในการหมักเหล้านี้เมื่อก่อนไม่อนุญาตให้ผู้หญิงหรือผู้ชายที่มีครอบครัวออกไปนอนต่างหมู่บ้าน ถ้าหากไปนอนที่อื่นนอกหมู่บ้านจะต้องทำการขอขมากับผีหมู่บ้านภายใน 5 วัน หลังจากการเก็บข้าวสารหรือก่อนทำพิธีในการขอขมา หากอยู่ในช่วงเลี้ยงด้วยหมูก็ต้องขอขมาด้วยหมู หากอยู่ในช่วงเลี้ยงด้วยไก่ก็ต้องใช้

ไก่ หลังจากที่เก็บข้าวสารแล้วมาหมักกับแป้งเหล้า ส่วนแป้งที่หมักกับเหล้า นั้นดำกันเองในชุมชนโดยใช้สูตร สมุนไพรในชุมชนและคนที่ทำแป้งต้องเป็นผู้หญิงที่สาวบริสุทธิ์เป็นคนทำเท่านั้น เพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ ในพิธีกรรม หลังจากที่ทำหมักเหล้าครบ 5 วันแล้วจะเป็นวันทำพิธี (แต่ถ้าหากว่ามีผู้หญิงที่ยังเป็นโสดอยู่เกิดตั้งท้องขึ้นมาหรือเหล้าที่หมักไว้เสียไม่ดี หรือมีคนตายขึ้นมา ก็เป็นอันยกเลิกไป) วันนี้ตอนเช้าก็จะมีการเก็บ ข้าวสารบ้านละเล็กละน้อยเหมือนเดิมและไปส่งที่บ้านปาม่วงเหมือนเดิมแต่วัตถุประสงค์ไม่เหมือนกับครั้งแรกที่เอามาครั้งนี้จะมีการ ไปนั่งเป็นข้าวเอาหัวกินตอนทำพิธี พิธีจะเริ่มในเวลาตอนเย็นประมาณ 6-7 โมง เย็น โดยตั้งเก้าอี้ทำไปพร้อมกับคนที่จะไปร่วมพิธีด้วย นำสัตว์ที่จะเลี้ยงขึ้นอยู่กับในครั้งนั้น ๆ ว่าจะเป็ นอะไรหมูหรือไก่ พอไปถึงทางตั้งเก้าอี้ทำไปพร้อมกับคนที่จะไปร่วมพิธีด้วย นำเครื่องเช่นเตรียมไว้ เช่น น้ำ ส้มป่อย น้ำเปล่า เหล้าที่ได้จากการหมักข้าวร่วมกับ รูป เทียน หมาก พริก ข้าว เกลือ และบอกกล่าวให้รับรู้

กรณีเลี้ยงผีหมู่บ้านด้วยหมู หมูจะต้องเป็นหมูตัวผู้

ผู้ชายที่เป็นโสดจะฆ่าหมู หลังจากนั้น นำเลือดสัตว์ที่เช่น ไหว้ไปป้ายตามส่วนต่าง ๆ ของศาล (หรือ บ้านของผี) หลังจากฆ่าเสร็จก็นำเครื่องในแยกไว้ต่างหาก ถ้าเป็นหมูจะต้องดูที่ดี (เครื่องในสัตว์ “ดี”) ว่าดี หรือไม่โดยจะสังเกตตรงดีว่า ถ้าไม่มีอะไรขวางอยู่ในดีก็สามารถใช้ได้ แต่ถ้ามีอะไรขวางอยู่ในดีก็ถือว่าต้อง ไปฆ่าตัวใหม่มาแทน เพราะมันไม่ดี ต้องหาใหม่จนกว่าดีจะดี ถ้าหากว่าดี ดีแล้วก็จะเผาอย่าง อีกอย่างหลังจาก คัดส่วนต่าง ๆ เหลือไว้ช่วงหัวใจและขาอีก 1 ข้าง ให้ต้มสุกแล้วนำออกมาใส่ในถาดยกไว้ที่หอหรือศาล แล้ว จะทำการเลี้ยงตายโดยมีการลิกใบไม้ดูว่าถ้าเป็นคู่แสดงว่าจากตั้งข้าวอันเชิญผีลงมากิน ถ้าหากว่าใบไม้ยังไม่ มีคู่แสดงว่าที่ได้อันเชิญลงมายังไม่ลงมา หลังจากที่ได้อันเชิญลงมาที่หอแล้วนำควาไ้บนหอ และบนบาน บอกกล่าวให้เชิญลงมาทานอาหาร ซึ่งวันนี้เป็นวันดีจึงจัดอาหารมาถวายเลี้ยงและขอให้ดูแลทั้งคนทั้งสัตว์ทั้ง พืชที่ชาวบ้านปลูก น้ำท่าอุดมสมบูรณ์ มีความอยู่เย็นเป็นสุข ขอให้ท่านได้ช่วยดูแลให้พ้นจากทุกข์โรคทุกข์ ภัยอันตรายต่าง ๆ ให้พ้นไป จากนั้นก็เอามาต้มยำกินในกับคนที่เข้าร่วมทำพิธี ส่วนหัวไหล่ และขาอีกข้าง หนึ่งที่ไม่ได้ต้ม ก็ไปย่างและแบ่งตามจำนวนหลังคาเรือนที่มีอยู่ในหมู่บ้านแบ่งเนื้อส่วนที่เหลือแบ่งทุก หลังคาเรือนและให้คนในทุกหลังคาเรือนได้กินคนละนิดคนละน้อย มีความเชื่อว่าเนื้อที่แบ่งให้กินนี้ หาก ไม่ได้กินทางผีหมู่บ้านจะมองไม่เห็นและไม่สามารถดูแลคน ๆ นั้นได้ ตลอดช่วงที่ทำพิธีมิให้คนในออกคน นอกเข้า หากมีคนนอกจากถิ่นอื่นเข้ามาจะมีการปรับไหมกันคือ จะต้องมีการเสียหมู 1 ตัว ทางเข้าออกใน หมู่บ้านจะมีการसानตะแห้วติดตรงกลางถนน เพื่อจะบอกถึงว่าวันนี้ยังไม่อนุญาตให้ท่านเข้าในหมู่บ้าน เพราะวันที่ทำพิธีเลี้ยงผีหมู่บ้านอยู่

กรณีเลี้ยงผีหมู่บ้านด้วยไก่

ขั้นตอนทุกอย่างทำเหมือนหมู แต่การควาไ้ใช้ได้หรือไม่ต่างกัน หลังจากที่ฆ่าไก่แล้วเสร็จ จะมีการมัดขาไก่ที่เป็นตัวเมียไว้แล้วต้มรวมกันทั้งตัวผู้ตัวเมีย เมื่อต้มสุกแล้ว ก็เอามากระดูกตัวเมียตรงขาด้านใน นำ ไม้เล็ก ๆ มาปักตรงกระดูกที่มีรูอยู่วิธีการดูมีหลายอย่าง คนที่ดูเก่งหรือชำนาญก็จะดูได้และบอกได้ว่าดี

หรือไม่ดี ถ้าดีก็เอาไก่อ้วนนั้นหรือ 2-3 ตัว ขึ้นอยู่ที่ว่าตัวใหญ่มากหรือเปล่า ถ้าไม่ใหญ่ก็เอาหลายตัวหน่อย นำเนื้อมาแบ่งเท่ากับจำนวนหลังคาที่มีอยู่ทุกหลังทุกคนได้กิน และคนในจะออกหรือคนนอกจะเข้าก็ได้เมื่อเสร็จพิธี บางครั้งเสร็จพิธีตอนตี 2 หรือตี 3

เครื่องเซ่นไหว้

1. ข้าวตอกใส่ในกรวยและโปรยทั่วหอ
2. หมาก 4 อม
3. กรวย 4 คู่
4. เทียน(ที่ทำเอง) 4 คู่
5. เทียนที่ซื้อมา 1 คู่
6. พริก 1 เม็ด
7. กลีอนิดหน่อย
8. ข้าว 1 กำมือ
9. ดอกไม้
10. ส้มป่อย
11. เหล้าที่ดื่มด้วยโอง 1 ขวด
12. น้ำเปล่า

คนที่มีส่วนร่วม คือ ชาวบ้านที่เป็นผู้ชายทุกวัย การบริจาคไก่อในวันทำพิธีและเป็นเงินที่ได้บริจาคจากการซื้อหมู คือ การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน

ใน 1 ปี จะมีการเลี้ยงผีหมู่บ้าน 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 ในระหว่างเดือนกรกฎาคม – กันยายน ครั้งที่ 2 อยู่ในช่วงเดือนพฤศจิกายน – มกราคม

ในการเลี้ยง จะเลี้ยงด้วยหมู 2 ครั้ง และไก่อ 1 ครั้ง

การเลี้ยงผีทุ่ง (บัวชี)

การเลี้ยงผีทุ่ง ส่วนใหญ่จะเลี้ยงในเดือนขึ้น จะยกเว้นทุกวันพระ วันพุธ และวันที่เสียของแต่ละเดือน (ส่วนสาเหตุวันพระและวันพุธมีความเชื่อว่าวันเหล่านี้ผีจะไม่มากินของเซ่นไหว้ จึงไม่นิยมเลี้ยง) การเลี้ยงผีทุ่งนั้น จะมีการเลี้ยงด้วยสัตว์ 2 อย่าง คือ ไก่อและหมู โดยจะมีการเลี้ยงด้วยไก่อ 3 ปี และปีต่อไปก็จะเลี้ยงด้วยหมูจนครบ 3 ปี แล้วก็จะเลี้ยงด้วยไก่อ เวียนกันไปเรื่อย ๆ มีเครื่องเซ่นไว้ ดังนี้ หมาก 1 อม ส้มป่อย 1 แก้ว น้ำดอกไม้ เทียน 1 เล่ม กรวยดอกไม้ 1 คู่ น้ำ ต่างหู 1 คู่ ที่คาดผม 1 อัน กำไล 1 คู่ เหล้า 1 ขวด แกลบและแป้งหมักข้าวผสมด้วยกันใส่ไว้ในกระบอกไม้แล้วใส่ “เตอเจอะ” ใส่ไว้ด้วยกันแล้วแขวงไว้

กรณีเลี้ยงด้วยไก่อ ต้องใช้ไก่อ 2 ตัว คือ ไก่อตัวผู้และไก่อตัวเมีย ยกเว้นไก่อที่มีสีขาวทั้งตัวจะไม่มี การเลี้ยง เพราะมีความเชื่อว่าถ้ากินร่วมกันแล้ว จะทำให้ห่างเหินกัน ไม่ได้พบกัน และแตกแยกกัน (ลอฟว่า) การเลี้ยงด้วยไก่อ วิธีการและขั้นตอน จะนำไก่อไปไว้ที่ทำพิธี และสร้างศาล เปรียบเสมือนบ้านของผีเจ้าที่ โดยจะทำด้วย

ไม้ไผ่ทั้งหมด ส่วนหลังคา จะเป็นหลังกาก็ได้หรือจะเอาใบกล้วยแทนก็ได้ แล้วนำเครื่องเช่น ไหว้ต่าง ๆ เอาไว้ในศาลเจ้าที่ แล้วนำไปเผาโดยเอาไม้ตีที่หัว แล้วหักกอไผ่ให้เลื้อยออกมาจากนั้นก็นำเลื้อยไผ่ไปจิม ส่วนต่าง ๆ ของศาลเจ้าที่ เช่น บันได ซึ่งบันไดจะมี 7 ขั้นเท่านั้น ส่วนเสาทั้ง 4 ต้น และต้นไม้ที่อยู่ใกล้ศาลเจ้า ที่นำขนไผ่ไปติดกับเลื้อยที่จิมไว้ จากนั้นก็นำไผ่ไปต้ม หลังจากนั้นก็นำส่วนปลายต่าง ๆ ของไผ่ เช่น ปลาย ปีก ปลายเท้า ปลายปาก ปลายหางอน เป็นต้น และเครื่องในอย่างละนิด มาใส่ไว้ในควัก (ถ้วยที่ทำจากใบไม้) และเอาข้าวเกลือใส่ด้วยกันเพื่อเป็นการเลี้ยงเจ้าที่ และมีการบนบานศาลกล่าวเพื่อขอให้เจ้าที่ดูแลรักษาพืชพันธุ์ต้นข้าวให้มีความอุดมสมบูรณ์พ้นจากโรคของพืช หลังจากเลี้ยงเสร็จแล้วก็จะนำไผ่มากิน จากนั้นก็นำ กระดุกของไผ่ (ไผ่ตัวเมียเท่านั้น) ตรงปีกไผ่ครึ่งบนทั้งสองชั้น นำไม้มาปักตรงรูกระดุกของไผ่เพื่อที่จะดูว่า การเลี้ยงผีทุกครั้งนี้จะดีหรือไม่ โดยวิธีการดูนั้นดูได้หลายอย่าง จะดูได้เฉพาะคนที่ชำนาญเท่านั้น ถ้ากระดุก ไผ่ออกมาดีก็จะเสร็จพิธี แต่ถ้ากระดุกไผ่ไม่ดีก็ต้องนำไผ่มาเลี้ยงอีกรอบ จนกว่ากระดุกไผ่จะดี

กรณีการเลี้ยงด้วยหมู จะเป็นหมูตัวผู้หรือตัวเมียก็ได้ วิธีการและขั้นตอนจะเหมือนกันวิธีการเลี้ยง ด้วยไผ่ทุกอย่าง แต่ไม่ต้องดูกระดุก เมื่อเลี้ยงเสร็จแล้วก็ถือว่าเสร็จพิธี ส่วนผู้ร่วมพิธีจะเป็นผู้ชายเท่านั้นและ คนที่เลี้ยงนั้นจะมีกติกาก็ได้ หากปีไหนไม่มีการเลี้ยง ฝนไร้ฝนา จะไม่ดูแลรักษาพืชผล และเจ้าของนา

การเลี้ยงผีเหมืองฝาย

คนที่ทำพิธี นายเหล่า คูเฮ จะเลี้ยงผีฝายในช่วงเดือนมิถุนายน วันอังคาร เดือน 9 วันที่เลี้ยงผี จะต้องมีไผ่หนึ่งคู่ ตัวเมียหนึ่งตัว ตัวผู้หนึ่งตัว เหล่าพื้นบ้านหนึ่งขวด ต่างหูเงินหนึ่งคู่ สายดอกไม้หนึ่ง คู่ น้ำส้มป่อย หนึ่งแก้ว โมก ผู้ที่เข้าร่วมจะเป็นคนในหมู่บ้านจะต้องเป็นผู้ชายสามคน วันที่ทำพิธี นาย เหล่า จะบอกให้คนทั้งสามคนนี้ให้ตัดไม้ไผ่สี่เล่ม เพื่อที่จะทำเป็นหอเจ้าที่ตามได้ต้นไม้ที่เคยทำมาก่อน จากนั้นก็นำไผ่ทั้งสองตัวโดยเริ่มจากตัวเมียและตัวผู้ จากนั้นก็กรีดเอาเลื้อยไผ่และขนไผ่ทั้งสองตัวให้นำไป ติดเสาหอเจ้าที่ บันได กระบอกน้ำ และต้นไม้ที่อยู่ติดกับหอเจ้าที่จนครบและเสร็จเรียบร้อย ไผ่ที่ถูกฆ่า ก็จะมีการต้มและทำให้สุก จากนั้น นายเหล่า ก็เริ่มทำพิธี โดยนำเอาใบไม้สองสามใบนำมาพนมมือไว้ เริ่ม บอกถึงเวลาแล้วที่เจ้าช่วยดูแลฝายดูแลข้าวและในวันนี้เป็นวันดี ที่จะต้องมีการเลี้ยงขอบคุณเจ้า (ในการทำ พิธีก็จะมีการทำควักใบไม้ ในควักก็จะมีข้าวเหนียวหนึ่งปั้น เกลือ พริก และอวัยวะทุกส่วนของไผ่ที่ต้มสุก ทำการบดลงไว้ในควักอย่างละเล็กละน้อย และที่ขาดไม่ได้ คือ เหล่าพื้นบ้านหนึ่งแก้ว) ส่วนไผ่ที่เหลือจาก การเลี้ยงผีเหมืองฝาย ผู้ที่ไปเลี้ยงก็จะกินเป็นอาหารจนหมดและไม่ให้เหลือกลับบ้าน จากนั้นแก้มือหรือ นายเหล่าก็เอาน้ำเข้าเหมือง ก็เป็นอันเสร็จพิธีในวันนี้

การคลอดลูก

ในอดีตผู้หญิงที่มีการคลอดลูกภายในบ้านจะมีพิธีการดังนี้ คือ ผู้หญิงและผู้ชายจะมีการตัดสะดือ โดยใช้ไม้ไผ่สักตัดสะดือ คนที่เป็นสามีจะตัดไม้ไผ่สักมาหนึ่งท่อนและไม้ไผ่หนึ่งกระบอก และใช้เปลือก ไม้ไผ่สักมาตัดสะดือเด็ก และจากนั้นก็เอาสะดือของเด็กที่ถูกตัดแล้วนำมาใส่เอาไว้ในกระบอกไม้ไผ่ที่ตัดมา

แล้วนำไปมัดติดกับต้นไม้ที่มีชื่อว่า “ไม้เปา ไม้เเงะ” หลังจากเจ็ดวันก็จะมีการทำพิธีมัดมือและเรียกขวัญ การมัดมือจะต้องมีไก่อันตัว ถ้าเป็นลูกผู้หญิงต้องเป็นไก่ตัวเมีย ถ้าเป็นผู้ชายต้องเป็นไก่ตัวผู้ และจะทำพิธีการเรียกชื่อให้เด็ก จากนั้นก็จะเอาก้อนหินไปขว้างสะดือเด็กที่มัดติดกับต้นไม้ด้วย โดยใช้มือซ้ายและเราจะรู้ว่าสะดือของเด็กคนนั้นจะหายเร็วหรือช้า ถ้าขว้างกระบอกล้มไม้ไผ่ตกลงสะดือเด็กก็จะหายช้า ถ้าขว้างกระบอกล้มไม้ไผ่ตกลงเร็วก็จะหายเร็วและจะมีร่างกายแข็งแรงและเติบโตเร็ว และต้นไม้ต้นนั้นเขาห้ามตัดโดยเด็ดขาด ถ้ามีการตัดต้นไม้ต้นนั้นจะทำให้คนที่มัสืออยู่กับต้นไม้ต้นนั้นจะไม่สบายและอยู่ไม่เป็นสุข ส่วนคนที่ตัดต้นไม้ต้นนั้นจะต้องไปมัดมือให้คนๆนั้น คนๆนั้นถึงจะหายจากการไม่สบาย

ทรัพยากรป่า

ประวัติการจัดการทรัพยากรของบ้านป่าจั่ว

แต่เดิมที ชุมชนบ้านป่าจั่วดำรงชีวิตโดยอาศัยดิน น้ำ ป่า เป็นหลักในการดำรงชีวิตเพื่อสืบทอดกันไปจากรุ่นต่อรุ่นแต่หลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ หลายอย่างมุ่งไปที่ตัวเงินเน้นเรื่องของเศรษฐกิจเป็นหลักจึงทำให้รัฐบาลในยุคก่อนมุ่งไปที่ตัวเงินเน้นเรื่องของเศรษฐกิจเป็นหลักจึงทำให้รัฐบาลในยุคก่อนมุ่งหาสิ่งที่จะก่อให้เกิดรายได้โดยมองไปที่ทรัพยากรป่าไม้จึงมีการเปิดสัมปทานป่าไม้ในระหว่างปีหลังจากจากนั้นในระหว่างปี พ.ศ. 2510-2511 มีการทำไม้หมอนรถไฟ โดยเป็นคนในชุมชนส่วนน้อยและ

ณ บ้านธิ ส่วนใหญ่จึงเป็นไม้เนื้อแข็ง จะเอาไม้หน้า 6 สอก ส่วนใหญ่เป็นไม้ตรงสูง พ.ศ. 2514 มีการนำไม้มาทำฟืนรฟไฟ จะเอาไม้เกือบทุกชนิดและเป็นทั้งไม้แห้งและไม้ดิบแต่ส่วนใหญ่จะเป็นไม้ดิบ จะเอาความยาว 1 เมตร และในป่าจึงช่วงนั้นมีการตัดไม้ถึงวันละ 1 ต่ารถสบล้อ เห็นจะได้ ค่าแรงคนที่ใส่ฟืนวันละ 8 บาท พ.ศ. 2517-18 ได้มีการนำพืชเศรษฐกิจ ตัวใหม่เข้ามาคือถั่วลิสง(ถั่วดิน)ซึ่งเป็นตัวทำรายได้ดีกว่า ถังละ 20 บาท ซึ่งมีการนำเข้ามาโดย เจ๊ลิ ซึ่งเป็นคนลำปางแต่มาแต่งงานกับคนลำพูน และต่อมาก็มารับซื้อเปลือกไม้ (แซแบะ) หรือเปลือกสาธซึ่ง ตอนแรก ๆ กิโลกรัมละ 1 บาท และคนนี้ทำมาสุดต่อคนละ 10 กิโลกรัม พ.ศ. 2520-2527 สร้างโรงบ่มใบยาสูบ นำมาโดยครูไฟ ค่าแรงวันละ 3 บาท/วัน

พ.ศ. 2520-2527 ยุคนี้คือการทำไม้อย่างหนักโดยชุมชนส่วนที่ทำไมเพราะไม่มีข้าวกิน ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากการหยุดทำไร่หมุนเวียนเลยไม่ค่อยมีข้าวกิน ซึ่งสาเหตุที่มีการหยุดทำเพราะว่ามัวทำแต่พืชเชิงเดี่ยวเพื่อให้ได้เงินมาและอีกส่วนหนึ่งเกิดจากการทำไม้มากเกินไปโดยชุมชนเป็นผู้เลื่อยไม้ขาย และนายทุนทางสันกำแพงเป็นผู้มาซื้อไป โดยมีเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเป็นผู้อยู่เบื้องหลังนำทาง ไม้ที่ตัดขายส่วนใหญ่จะเป็นไม้กระยาเลย ไม้ตะเคียน ไม้ตึง และอีกหลายชนิดที่เป็นไม้เนื้อแข็ง ราคาไม้ในช่วงนั้นไม้หน้า 3 สอกละ 2.50 บาท ส่วนไม้หน้า 6 สอกละ 3 บาท ในการลักลอบลักไม้ขายในช่วงนั้นจะลักต้องทำในเวลากลางคืน ช่วงที่มีการทำไม้กันอย่างหนักนี้เอง ทำให้แหล่งน้ำที่เคยมีที่ได้ใช้อาศัย ปรากฏว่าไม่มีน้ำและทำให้เกิดการแบ่งการให้น้ำเพราะแหล่งน้ำในชุมชนมีน้อย และต้องไปตักไกลด้วย ซึ่งในขณะนั้นชาวบ้านเดือดร้อนเรื่องน้ำมาก ทำให้ทางผู้นำชุมชนซึ่งนำโดย พ่อหลวงบ้านในขณะนั้นโดยพ่อหลวงก้องคำ พร้อมผู้ช่วยและแพทย์อาสาประจำหมู่บ้าน โดยนายปุด คอโพ โดยได้ปรึกษาหารือเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาระบบน้ำ โดยมีข้อตกลงว่า ต้องหยุดการขายไม้ จึงเรียกประชุมชาวบ้านเพื่อขอให้หยุดทำการขายไม้ แต่นั่นหยุดได้เพียงบางส่วนเท่านั้นซึ่งหลายคนยังเลื่อยไม้ขาย และบางส่วนไม่พอใจ ดังนั้นทางพ่อหลวงก้องคำ จึงให้ทางกรมป่าไม้ที่เข้าใจชุมชน มาทำงานช่วยเหลือและคอยดูเรื่องของคนที่ยังทำไม้ขายอยู่ก็เลยให้คนที่ขายไม้เริ่มน้อยลง

ในปี พ.ศ. 2527-2528 เริ่มมีคนทำแนวกันไฟ แต่ไม่ได้ทำทั้งหมดเป็นการทำแนวกันไฟทั้งหมดเป็นการทำใกล้หมู่บ้าน กันไม่ให้ไฟเข้ามาใกล้บ้านเพราะว่าช่วงนั้นหลังคาบ้านยังมุงด้วยใบคา ซึ่งเป็น

อันตรายมากในช่วงฤดูแล้งและเพื่อให้พืชพันธุ์ไม้บางอย่างไม่โดนไหม้ด้วยในการทำกันแนวกันไฟ คนที่ให้ความร่วมมือมีน้อยมากประมาณ 20-30 % เท่านั้น แต่ก็ทำทุกปีและไฟก็ไหม้ตอนกลางคืนก็ต้องไปดับ

ในปี พ.ศ. 2533 ทางพ่อหลวงบ้านและผู้นำชุมชนเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาระลอกน้ำกิน น้ำใช้ โดยเสนอให้มีการต่อประปาภูเขาไปเห็นที่บ้านปากเกอญอ ที่ลำพูนว่าสามารถนำมาใช้ได้ ซึ่งตอนนั้นเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ และทางผู้นำชุมชนได้ข้อสรุปว่าต้องทำจึงมีการเสนอโครงการผ่าน สภาตำบลได้รับการอนุมัติเป็นเงิน 200,000 บาท ทางผู้นำชุมชนมั่นใจว่าต้องใช้ได้อย่างแน่นอนแต่กับชาวบ้านและชุมชนอื่นรอบข้างกลับไม่มั่นใจ ทางผู้นำไม่สนใจคำพูดเหล่านั้นเพราะว่างบประมาณกว่าจะขอได้ก็ยากและตอนนี้ก็ถอยไม่ได้แล้ว จึงมีการตัดสินใจให้คนไปต่อประปาภูเขา และเมื่อต่อเสร็จปรากฏว่าใช้งานได้ดี คือ มีน้ำไหล และสามารถใช้ได้กับชุมชน ทางชุมชนก็ได้ใช้ประโยชน์หลังจากนั้นผู้คนที่เคยต่อว่าเคยดูถูกก็เริ่มเข้าใจและยอมรับและให้ความร่วมมือกันมากขึ้น ในการทำแนวกันไฟ หลังจากนั้นจึงมีการขยายเขตแนวกันไฟแนวลำห้วยตลอดที่ต่อประปาในปีเดียวกันนี้หลังจากที่ต่อต่อประปาเสร็จก็มีการเลี้ยงผีประปาภูเขา ซึ่งเป็นครั้งแรกและนำเงิน 1,000 บาทเพื่อซื้อหมูมาเลี้ยงและตกลงกันว่า การเลี้ยงผีประปาภูเขานั้นจะเลี้ยงไก่ 2 ปี ส่วนปีที่สามจะเลี้ยงด้วยหมูแต่หลังจากนั้น 3 ปี ต่อไปจึงมีการพูดคุยในแกนนำว่าควร เลี้ยงผีขุนน้ำและจากนั้นจึงมีการการเลี้ยงหมูดำทุกปี และการขอให้มีการดูแลรักษาป่าผืนนี้ไว้ด้วย และมีการแข่งวิ่งว่าผู้ใดเข้าไปล่าสัตว์ขอให้มียันเป็นไป หลังจากที่มีเพิ่มการทำแนวกันไฟเพิ่มก็จะมีบางกลุ่ม บางคนในชุมชนคอยกลั่นแกล้งโดยการไปจุดไฟเผาในส่วนที่ทำแนวกันไฟไว้ ซึ่งบางครั้งบางทีเมื่อไฟเข้ามาตอนกลางคืน ก็ต้องไปกันตอนกลางคืน เมื่อใดที่เกิดไฟป่าก็จะเกณฑ์คนไปช่วยกันดับก็เริ่มมีคนเข้าไปร่วมเยอะขึ้น

อีกสาเหตุหนึ่งที่มีคนเข้าร่วมทำแนวกันไฟหรือแม้แต่ไปดับไฟป่าเพราะเมื่อมีไฟไหม้เข้าไปในเขตต้นน้ำประปาก็จะทำให้ต้นน้ำเป็นสีดำจากการเผาไหม้ของเศษใบไม้เลยมีปัญหา และมีการเริ่มอนุรักษ์พืชพันธุ์ตลอดจนสัตว์ในบริเวณไม่ห่างจากหมู่บ้านมากนัก

ในปี พ.ศ. 2535-2540 ช่วงนี้พ่อหลวงบ้านคือนายวิชัย พอทอง ได้ชี้แนวเขตและขยายเพื่ออนุรักษ์ตั้งแต่ตรงปากทางประปาหมู่บ้านจนถึงขุนห้วยตลอดและในช่วงนี้เองซึ่งยังคงมีคนที่ยังไปลักลอบล่าสัตว์ยังคงมีอยู่แต่ส่วนใหญ่จะเป็นคนต่างถิ่นต่างบ้าน และคนในหมู่บ้านก็มีเหมือนกันแต่น้อยมาก

ในปี พ.ศ. 2537 ทางบ้านห้วยบง หมู่ 3 ขอใช้น้ำจากขุนห้วยตลอดเพราะขาดแคลนน้ำกิน น้ำใช้ทางชุมชนและผู้นำในขณะนั้นโดยมีพ่อหลวงวิชัยของบ้านป่าจั่ว พร้อมทั้งอดีตพ่อหลวงท้องคำ และพ่อหลวงมูลซึ่งในสมัยนั้นเป็นพ่อหลวงบ้านห้วยบง ซึ่งเป็นผู้ขอ และทางบ้านป่าจั่วยื่นข้อเสนอคือ

1. ไม่อนุญาตให้ชาวบ้านทางหมู่ 3 เข้าไปล่าสัตว์ในเขตของหมู่ 4 ทั้งนี้ผู้ใหญ่บ้านต้องควบคุมลูกบ้านให้ได้
2. ในการทำแนวกันไฟในแต่ละครั้งทุกหลังคาเรือนต้องมาช่วยหมู่ 4

เมื่อมีการยื่นเรื่องกันอย่างนั้นทางหมู่ 3 ตัดสินใจรับมติได้จึงมีการอนุญาตให้ต่อประปาภูเขาได้ แม้มตินี้จะไม่ได้มีการลงบันทึกไว้เป็นหลักฐานแต่ยังเป็นที่ยึดถึงปัจจุบัน หลังจากนั้นเรื่องการเผาเพื่อที่จะแกล้งกัน ลดลงได้มาก

ในปี พ.ศ. 2541 สมัยนั้นพ่อหลวงจันทร์ดี อดทา เป็นผู้ใหญ่บ้านเริ่มมีการก่อตั้งคณะกรรมการป่าขึ้นเป็นครั้งแรกโดยประธานคนแรกคือ นายหล้า คูแสะ ซึ่งในช่วงนั้นจะมีการดำรงตำแหน่งปีต่อปี ในช่วงปีแรกการทำงานไม่ค่อยหน้าเท่าไร

ในปี พ.ศ. 2542 มีการเปลี่ยนประธานคนใหม่เนื่องจากหมดวาระเลือกประธานคนใหม่โดยนาย บัวลอย สะดี เป็นประธานคณะกรรมการป่าการทำงานในช่วงนั้นเข้มแข็งเรื่องป่ามาก

ในปี พ.ศ. 2541 เขียนป้ายประกาศต่าง ๆ

ในปี พ.ศ. 2542 ทางพ่อหลวงแสงผู้ช่วยจับผู้ที่ทำผิดกฎระเบียบเรื่องการซื้อปลาได้ 1 คน ซึ่งเป็นคนเมือง แต่ก็ได้ดักเตือนและปล่อยตัวไป

ในปี พ.ศ. 2541-2542 ชาวชนปลูกป่าตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำตลอดลำห้วยตลอด มีการบวชป่าโดยชุมชน ชาวชนเครือข่าย ชาวชนในชุมชนและชาวบ้าน

ในปี พ.ศ. 2543 ทางชุมชนและผู้นำชาวชนและชาวบ้านชาวชน พยายามเขตอนุรักษ์เพิ่มเติมตั้งแต่ฝายลงสู่จนถึงขุนห้วยตลอดทำป่าเขตอนุรักษ์ป่าใช้สอยเพิ่มในส่วนป่าอนุรักษ์เพราะไม่อยากให้ใครเข้าไปทำลายความอุดมสมบูรณ์ของป่าที่ชุมชนปลูกป่าสร้างขึ้นมาและเพื่อให้เพิ่มแหล่งขยายพันธุ์สัตว์ป่าให้มากขึ้น ในช่วงนี้มีการทำงานอย่างเข้มแข็งทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้รับความร่วมมือกันเป็นอย่างดีมีการจัดเวรยามออกตรวจ ตอนกลางคืนโดยจัดเป็นหมวดละ 8 คนอาทิตย์ละ 1 ครั้ง/กลุ่ม

ในปี พ.ศ. 2543 นี้ยังมีคนทำไม้แต่ไม่ได้ขออนุญาต มีการยึดไม้ได้ 2 ท่อน

ในปี พ.ศ. 2544 มีการยึดไม้ได้ เนื่องจากไม่มาขออนุญาตตัด มีการตัดใกล้บ้าน 4 ท่อน

ในปี พ.ศ. 2548 ทำถนนรถเครื่อง เพื่ออำนวยความสะดวกสำหรับไปทำแนวกันไฟ

กิจกรรมในรอบปีของชุมชนและของเยาวชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรบ้านป่าจั่ว

ชื่อกิจกรรม	ช่วงเวลาเดือนต่าง ๆ	หมายเหตุ
ทำแนวกันไฟ	กุมภาพันธ์ มีนาคม เมษายน	
เลี้ยงฝิขุนน้ำ	มกราคม	
เดินตรวจป่า	ตลอดทั้งปี แต่จะเน้นช่วงเดือน กุมภาพันธ์ เมษายน	ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์
ดับไฟป่า	กุมภาพันธ์ เมษายน	ทั้งกลางวันและกลางคืน
เลี้ยงฝิให้สัตว์ที่ปล่อยขึ้นคอย	ธันวาคม มกราคม	
บวชป่า	ไม่แน่นอน	
ปลูกป่า	พฤษภาคม มิถุนายน	

การพึ่งอาศัย-ทรัพยากรจากป่า

ชุมชนบ้านป่าจั่วแบ่งพื้นที่ป่าชุมชนเป็น 2 โซน คือ ป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอย ชาวบ้านได้พึ่งพิงทรัพยากรจากป่าใช้สอย โดยชาวบ้านได้เก็บของป่าหลากหลายชนิดเพื่อยังชีพ และบางชนิดสามารถขายเป็นรายได้ ดังแสดงในตาราง

ตาราง แสดงข้อมูลพืช/สัตว์ที่หาได้

พืช/สัตว์ที่หาได้	ช่วงฤดูกาล	หมายเหตุ
1. เห็ด กบ สัตว์ต่าง ๆ*	ตลอดทั้งปี ตามโอกาส	ส่วนใหญ่จะนำมาเป็นอาหาร
2. เห็ด*	ช่วง พ.ค. – ต.ค.	นำมาเป็นอาหารและขาย
3. เหนือจากป่า	ช่วง มิ.ย.- ส.ค.	รับประทาน
4. มดแดง	ช่วง ก.พ.- เม.ย.	รับประทาน
5. ไม้*	ตลอดทั้งปี	สร้างสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ
6. น้ำ	ทุกเวลา	กิน, ใช้น้ำ
7. หวาย	แล้วแต่โอกาส	ใช้ในบ้าน
8. ผลไม้*	ตามฤดูกาล	รับประทาน
9. สมุนไพร	ตามโอกาส ตามความต้องการ	กิน ดม ทา ใช้อะไรก็ได้
10. ฟิน	ช่วง ม.ค. – เม.ย.	ใช้ในการหุงต้ม
11. นำสัตว์ วัว ควาย ขึ้นคอย	ช่วง พ.ค. - ธ.ค.	ปล่อยป่าเพื่อหากินเอง
12. อากาศ	ตลอดเวลา	
13. น้ำสำหรับพื้นที่การเกษตร	ฤดูฝน พ.ค. - พ.ย.	ปลูกข้าว
14. หนอนรดควน	ช่วง พ.ย. – ก.พ.	

เห็ด กบ เตะอู เตะบอคือ เตะบือ เตะกู เตะจิ เตะกะแอะ เตะล่า เตะเซอแน เตะกิซอ เตะกั่ว เตะพิน่า เตะขอ
โมฮือ เตะแบคลี ซื่อ

เห็ด เห็ดด่าน เห็ดปอดม้า เห็ดปอดหมู เห็ดถ่าน เห็ดทาน เห็ดหน้าม้อย เห็ดโคนดำ เห็ดโคนแดง เห็ดข้าวเป็ง
เห็ดโมงโก่ง

ผลไม้ มะไฟ มะเฟือง มะม่วง มะพร้าว มะขาม มะยม มะละกอ มะปราง มะตาเสือ มะคอกเลน มะขม มะ
หลอด มะนมห้ว มะนมหวาย มะนมหาน มะนมหแมว มะห้ำ มะก้อ มะมื่น มะพร้าวคดอย กล้วย ลำไย กระท้อน
พุทรา เสาวรส แอปเปิ้ลรามัน สับปะรด น้อยนา น้อยแน ฝรั่ง

ตาราง แสดงข้อมูลการใช้ประโยชน์จากป่า

ลำดับ	อาหารที่ได้จากป่า	ผู้ใช้ประโยชน์จากป่า (ครัวเรือน)	รายได้เฉลี่ย/ปี/ครัวเรือน
1	เห็ด	58	400 บาท
2	หน่อไม้	58	กิน
3	มดแดง	58	กิน
4	ปลา	58	กิน
5	กบ เขียดป่า	58	กิน
6	ผักต่าง ๆ	58	กิน/ขาย
7	น้ำ	58	ใช้ในครัวเรือน

ตาราง แสดงรายได้เฉลี่ยจากการหาของป่าแต่ละชนิดในหมู่บ้าน

ลำดับ	ชื่อของป่า	รายได้เฉลี่ย/ปี
1	เห็ด	-
2	หน่อไม้	23,200
2	มดแดง	-
4	กบ เขียดป่า	-
5	ผักต่าง ๆ	-
6	น้ำผึ้ง ต่อ	18,000

ข้อมูลเรื่องการอาศัยพึ่งพาป่าเป็นแหล่งอาหารสัตว์เลี้ยงในชุมชนบ้านป่าจั่วช่วงต้นฤดูฝนประมาณ
เดือนพฤษภาคม สัตว์เลี้ยงจำพวกวัวจะขึ้นบนดอยเพื่อหาอาหารในป่าส่วนใหญ่จะเป็นวัวปล่อยตามฝูงซึ่ง
ไกลจากหมู่บ้านประมาณ 5 – 15 กิโลเมตร ซึ่งวัวจะกินอาหารจำพวกหญ้า ยอดไม้ไผ่ ยอดไม้บางอย่าง
ผลไม้ตามฤดูกาล เช่น ลูกมะมื่น มะม่วงป่า และผลไม้อื่น ๆ ซึ่งทำให้เกิดการแพร่กระจายเมล็ดของพืชพันธุ์
ต่าง ๆ เกิดการขยายพันธุ์โดยธรรมชาติอย่างแท้จริง พอช่วงที่หน่อไม้เริ่มออกหรือแตกหน่อวัวควายที่กิน
หน่อไม้ก็จะขึ้นไหลบ้างและหน่อไม้ก็มีประโยชน์ค่อนข้างน้อยด้วย และในส่วนของเจ้าของวัวควายหลังจาก
ที่วัว ควายขึ้นดอยไปแล้วก็ต้องนำหมากหนึ่งอมต่อเจ้าของสัตว์หนึ่งคน และให้คนที่สูงกว่าเป็นคนไป

บนบานสานกล่าวกับเจ้าป่าเจ้าเขาให้ช่วยดูแลวัว ควายด้วย ส่วนของเจ้าของวัวนั้น ช่วงแรกๆที่ปล่อยวัวขึ้นคอยนั้นควรจะไปดูแลอย่างใกล้ชิด เพราะในช่วงแรกนี้วัวจะพบกับแมลงต่างๆเยอะมากบางทีก็อาจเป็นแผลตามร่างกายของสัตว์ก็ใช้ยาต่างๆสูตรปัจจุบันทาเพื่อให้หายแต่บางครั้งก็อาศัยคาถาหรือการรักษาทางไสยศาสตร์หรือการเป่าโดยที่เจ้าของจะมามอบอกกับคนที่เป่าตรงจุดที่มีบาดแผลเป็นส่วนใหญ่ ถ้าหายเจ้าวัว ควายก็จะไปคำหัว เจ้าของวัวที่จะต้องไปดูวัวนั้นอาจจะไม่พบวัว ควายของตนเสมอไป แต่การที่ไปดูวัว ควายแต่ละครั้งนั้นก็ยังสามารถกลับมาที่บ้านอีกด้วย เช่น หน่อไม้ เห็ด เห็บ สัตว์ป่าอื่นๆ รวมไปถึงผลไม้ตามฤดูกาลซึ่งเป็นการลดค่าใช้จ่ายของครอบครัวเป็นบางส่วนได้มาก การที่จะไปดูวัว ควายให้เจอในแต่ละครั้งเจ้าของวัว ควายจะต้องฟังที่เสียงกระดิ่ง (ฮอก) ที่ผูกไว้กับลำคอของวัว ควาย ถ้าฟังดีๆ เสียงจะไม่เหมือนกัน

ตารางแสดงการเก็บหาทรัพยากรจากป่าในรอบ 1 ปี บ้านปั้ง

ทรัพยากรจากป่า	ช่วงเวลาในการเก็บหา											ก.น./ ใช้	ขาย	จำนวนผู้ให้ใน ชุมชน
	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.		
ไม้ใช้สอย ไม้ได้แก่ แดง ประดู่ เต็ง(เงาะ) รัง(เต็ง) เหียง สัก ช่อ เปา ยาง	/	/	/	-	-	-	/	/	/	-	-	-	-	10 ครั้วเรือน/ปี ประมาณ 50 ต้น
เห็ด ไม้ได้แก่ เห็ดแดง เห็ดไข่มุก เห็ดขาว เห็ดหอม ป่า เห็ดปอดม้า	-	-	-	-	/	/	/	/	/	-	-	-	/	ทุกครัวเรือน เก็บขาย 80%
เห็ดหลิน	-	-	-	-	-	-	-	-	-	/	-	-	/	25 ครั้วเรือน
เห็ดเผาะ	-	-	-	--	/	-	-	-	-	-	-	-	/	
หน่อไม้ได้แก่ หน่อไร่ หน่อบงป่า หน่อช้าง	-	-	-	-	/	/	/	-	-	-	-	-	/	ทุกครัวเรือน
สมุนไพร ไม้ได้แก่ มะเขือแจ้ ไม้กระตือป็น ไร่ ง่าม แสงอาทิตย์ รังจืด แร่งพันช้าง	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	-	ทุกครัวเรือน
สัตว์ต่าง ๆ ไม้ได้แก่ กระรอก หนู ปลา กบ หอย	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	-	40 ครั้วเรือน
หนอนรด่วน	/	/	/	-	-	-	-	/	/	/	-	-	-	25 ครั้วเรือน/ ขายบางส่วน
ต่อหัวเสือ	-	-	-	-	/	/	/	/	/	/	-	-	-	10 ครั้วเรือน
น้ำผึ้ง	-	/	/	/		-	-	-	-	-	-	-	/	10 ครั้วเรือน
ผักจากป่า ไม้ได้แก่ ผักพ้อคำ ผักลิ้นแลน ดอกก้าน และอื่น ๆ	-	-	-	-	/	/	/	-	-	-	-	-	-	ทุกครัวเรือน

การเชื่อมโยงกับงานในระดับเครือข่ายลุ่มน้ำทา

บ้านป่าจั่ว เป็นพื้นที่ต้นน้ำในเขตลุ่มน้ำทา มีการจัดการทรัพยากรมาช้านาน ในอดีตมีการจัดการตามจารีตประเพณี ความเชื่อดั้งเดิม แม้ในปัจจุบันความเชื่อหลายอย่างได้เปลี่ยนไป แต่ชุมชนบ้านป่าจั่วพยายามอนุรักษ์รักษาความเชื่อเหล่านั้น และพยายามหาแนวทางใหม่ ๆ ในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง เพื่อชุมชนบ้านป่าจั่วเอง และชุมชนในเขตลุ่มน้ำแม่ทาด้วย

ซึ่งบ้านป่าจั่ว ถือว่าเป็นพื้นที่รูปธรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทา โดยเฉพาะการดูแลรักษาป่า การใช้ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชนที่เป็นชนเผ่า (กระเหรี่ยง) มีประวัติการดูแลป่าที่สนใจ มีแหล่งเรียนรู้ทั้งด้านต้นไม้ต่าง ๆ สมุนไพรในป่า พันธุ์สัตว์ป่า เช่น หมูป่า เก้ง การเปิดโอกาสให้กับสมาชิกในเครือข่ายเข้าร่วมเรียนรู้ ถือได้ว่าเป็นต้นแบบหนึ่งในการเรียนรู้เรื่องการจัดการทรัพยากรของชนเผ่าในเขตลุ่มน้ำทา

ในช่วงที่ผ่านมาได้มีการเข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนในระดับลุ่มน้ำทา การเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำทา รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่เขตลุ่มน้ำทา เช่น ป่าชุมชนทาทุ่งหลวง การเชิญหมอพื้นเมือง ชุมชนหมอบ้านบ้านหริภุญชัย มาสำรวจพืชสมุนไพรในป่าชุมชนห้วยหลอด ซึ่งเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ ความร่วมมือระหว่างพื้นที่มากขึ้น

การวิเคราะห์สถานการณ์การจัดการป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว

1) จุดแข็ง

ทรัพยากร/สิ่งแวดล้อม

- ป่าอนุรักษ์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
 - 1) น้ำกลับมา มีน้ำกินตลอดปี แต่น้ำเพื่อการเกษตรยังขาดช่วงเดือนเมษายน-พฤษภาคม
 - 2) สัตว์ป่ามากขึ้น เช่น นกยูง หมูขอลิงลม ทาก บ่อบอกว่าป่าชุ่มชื้นขึ้น
- ป่าใช้สอยถูกใช้ภายใต้กฎระเบียบ ภายใต้ความเชื่อ เช่น ไม่ตัดไม้ที่มีน้ำซึม ไม่ตัดไม้ที่มีลมออก ต้นไม้ที่มีเถาวัลย์พัน ไม่ตัดในวัดพระ วันที่เจอกวางเจองูพิษ จันทรามาต และสัตว์มีพาอื่น ๆ จะไม่ตัดไม้ นอกจากนี้จะไม่ตัดไม้บริเวณเดียวกันจนป่าโล่ง แต่จะตัดให้กระจาย

ด้านสังคม/วัฒนธรรม

- ชุมชนสามัคคีร่วมมือกัน เอาแรงกัน
- คนในชุมชนเห็นคุณค่าของป่า
- มีการสร้างจิตสำนึกให้เยาวชนรุ่นใหม่
- ความเชื่อที่เกี่ยวกับป่า ยังคงถือปฏิบัติ

ด้านเศรษฐกิจ

- ชุมชนได้พึ่งป่าทุกครอบครัวในด้านอาหาร ไม้ใช้สอย
- ชุมชนใช้น้ำในการเกษตรและในครัวเรือน

องค์กร/ความร่วมมือ

- กรรมการทำงานด้วยใจอาสา ร่วมแรงร่วมใจ
- อบต. หนุนเสริม การจัดการป่า ด้านงบประมาณ ความรู้ การประสานกับภาครัฐ และอำนวยความสะดวกในสิ่งที่ชุมชนร้องขอ
- มีความร่วมมือกับภาครัฐในพื้นที่บ้าง เช่น หน่วยจัดการต้นน้ำ สนับสนุนการทำฝายชะลอน้ำ

2) ปัจจัยเสริมจากภายนอก

- หน่วยงานรัฐบางหน่วยงานให้การสนับสนุนและมีทัศนคติที่ดีต่อชุมชน
- มีเครือข่ายในและนอกพื้นที่ที่สามารถเรียนรู้ได้
- ป่าชุมชนแม่ทาช่วยเรื่องการถ่ายทอดความรู้โครงการ SIF ปี 2541

3) จุดอ่อน

ทรัพยากร/สิ่งแวดล้อม

- ต้นไม้ใหญ่ ๆ มีน้อยลง ทำให้ต้องเดินไปเคาะไม้ไกลขึ้น (แต่ใช้จริง ๆ 20%)
- มีบริเวณดินถูกชะล้างบางที่ เนื่องจากฝนตกหนักติดต่อกันในบางปี

ด้านสังคม/วัฒนธรรม

- บางคนตัดไม้แล้วไม่ขอ (กรณีที่เร่งด่วน แต่ตักเตือนกันได้)

ด้านเศรษฐกิจ

- ระบบเศรษฐกิจแบบไม่พอเพียง

องค์กร/ความร่วมมือ

- หน่วยงานรัฐเข้ามาไม่บ่อย/ไม่ค่อยเห็นหน้า
- เงินสนับสนุนจาก อบต. ลำบาก ไม่เพียงพอในบางครั้ง
- ผู้นำในระดับตำบลยังเข้ามามีส่วนร่วมน้อย

4) ปัจจัยจากภายนอกที่เป็นข้อจำกัด

- การประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ

การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว

ชุมชนบ้านป่าจั่วมีการดูแลรักษาทรัพยากรป่าชุมชนมาเป็นเวลายาวนาน และเมื่อปี พ.ศ. 2541 สมัยนั้นพ่อหลวงจันทร์ดี อดุทา เป็นผู้ใหญ่บ้าน ได้เริ่มก่อตั้งเป็นคณะกรรมการป่าขึ้นเป็นครั้งแรก โดยมีนายหล้า คูเฮ เป็นประธานคนแรก มีการดำรงตำแหน่งปีต่อปี ในช่วงแรกการทำงานไม้ค้ำหน้าเท่าไร ต่อมาในปี พ.ศ.

2542 มีการเปลี่ยนประธานคนใหม่ เนื่องจากหมดวาระ โดยได้นายบัวลอย สะดี เป็นประธานกรรมการป่า
ถือได้ว่าการดำเนินงานช่วงนั้นเข้มแข็งมากเรื่องการจัดการป่า ซึ่งมีรายชื่อคณะกรรมการป่า ดังนี้

1. นายบัวลอย	สะดี	ประธานคณะกรรมการป่า
2. นายหล้า	คูแฮ	
3. นายสุขคำ	คูแฮ	
4. นายจันทร์แก้ว	ทาเจ๊ะ	
5. นายคำอ้าย	คำเปียง	
6. นายแก้ว	ช่างซอ	
7. นายอมร	คูแฮ	
8. นายทองใจ	ช่างซอ	
9. นายจาววัฒน์	พือทอ	
10. นายเป็ง	ดาวเงิน	

และปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนลักษณะโครงสร้างการดูแลและการจัดการในพื้นที่ป่า โดยมี
คณะกรรมการป่าชุดใหม่ ดังนี้

1. นายทองสุข	พือทอ	ประธาน
2. นายอมร	คูแฮ	รองประธาน
3. นายนันทวัฒน์	ช่างซอ	เลขานุการ
4. นายสมบุญ	บุญ	เหรัญญิก
5. นายหล้า	คูแฮ	กรรมการ
6. นายบุญยัง	ช่างซอ	กรรมการ
7. นายสุขคำ	คูแฮ	กรรมการ
8. นายบัวลอย	สะดี	กรรมการ
9. นายผัด	คำปาย	กรรมการ
10. นายสม	คูแฮ	กรรมการ
11. นายแดง	ดาวเงิน	กรรมการ
12. นายจันทร์	พือทอ	กรรมการ
13. นายจันทร์ดี	สะดี	กรรมการ
14. นายสมชัย	ทาเจ๊ะ	กรรมการ
15. นายวิไล	จีสนอน	กรรมการ
16. นายสัจชัย	อุดทา	กรรมการ
17. นายอ้าย	ช่างซอ	กรรมการ
18. นายอ้าย	ทองหล่อ	กรรมการ

19. นายองอาจ	สุณาอ้าย	กรรมการ
20. นายณรงค์	คำปาย	กรรมการ
21. นายวิเชียร	อุดทา	กรรมการ

ที่ปรึกษา

1. นายจรรูวัฒน์ พือทอ
2. นายพิชัยยา จีรชาลกุล

กฎระเบียบการใช้ทรัพยากรจากป่า

บ้านป่าจิวมีการรักษาทรัพยากร มีการสร้างข้อตกลงร่วมกัน แต่ไม่ชัดเจนมากนักเป็นเพียงการรับรู้กันในชุมชน จากนั้นมีการเสนอเป็นข้อมติของชุมชน และร่วมกับชุมชนข้างเคียง เช่น การไม่ให้เข้าไปล่าสัตว์ป่าในเขตพื้นที่อนุรักษ์ การตัดไม้ต้องได้รับอนุญาต การทำแนวกันไฟร่วมกัน เป็นต้น และจากการมีการตั้งคณะกรรมการป่าในปี 2541 ได้มีการตั้งกฎระเบียบการใช้ทรัพยากรจากป่า และมีการปรับปรุงเรื่อยมาดังนี้

1. ระเบียบนี้ให้ใช้ชื่อว่า “ระเบียบข้อปฏิบัติการรักษาป่าไม้ของชุมชน”
2. ให้ใช้ระเบียบนี้ตั้งแต่วันที่ออกระเบียบนี้เป็นต้นไป
3. การขอใช้ไม้
 - การขอใช้ไม้เพื่อนำไปปลูกบ้าน ซ่อมแซมยุ้งฉางข้าวหรือสร้างต่าง ๆ ให้แจ้งความจำนงค์ต่อกรรมการเขต
 - เมื่อกรรมการหมู่บ้านเห็นสมควรแล้วให้กรรมการป่าประจำหมู่บ้านนำเสนอต่อกรรมการป่าระดับตำบล
 - เมื่อทางองค์การบริหารส่วนตำบลลงมติเห็นสมควรแล้วให้ทำหนังสือไว้
4. ไม้ที่นำมาทำเสาบ้านเรือน อนุญาตให้ไม่เกิน 16 ต้น ไม้ทำเครื่องเรือนไม่เกิน 10 ต้น
5. การขนย้ายต้องแจ้งให้ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการป่าของแต่ละหมู่บ้านทราบ
6. ผู้ที่ทำการฝ่าฝืนไปตัดไม้โดยไม่แจ้งความจำนงค์ไว้ก่อน มีความผิดปรับนิ้วละ 200 บาท กรณีเป็นไม้สัก ถ้าเป็นไม้อื่น ๆ ปรับนิ้วละ 100 บาท
7. การตัดฟันมาใช้ในครัวเรือน ให้ใช้ไม้ที่แห้งแล้วเท่านั้น ห้ามใช้ไม้ดิบ
8. ห้ามตัดฟันไปขาย ไม่ว่าจะทำในลักษณะใด ๆ ก็ตาม ปรับท่อนละ 50 บาท
9. การเผาป่า หมายถึง การเผาป่าหรือเผาทุ่งหญ้าหรือการเผาในที่ทั่ว ๆ ไป ถือว่ามีความผิดปรับตั้งแต่ 500-5,000 บาท
10. การใช้หลักกรั่ว ให้ใช้แต่ไม้ไผ่ ไม่ให้ตัดไม้ยืนต้นมาทำหลักกรั่ว ถ้าฝ่าฝืนมีโทษตามที่ระบุไว้ใน ข้อที่ 6
11. ระเบียบนี้ให้ถือเป็นมติของชาวบ้าน ซึ่งทุกคนต้องปฏิบัติตามอย่างจริงจัง

12. เงินที่ปรับได้ทุกครั้ง ต้องนำเข้าบัญชีของหมู่บ้าน และต้องมีการทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายที่เป็นยอดปัจจุบัน
13. การติดต่อประสานงานกับส่วนราชการเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย
14. กรณีถูกจับกุมโดยได้รับอนุญาตถูกต้องตามระเบียบแล้ว กรรมการหมู่บ้านพร้อมกรรมการตำบล ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ช่วยต่อรองโดยใช้กฎหมายรัฐธรรมนูญ ถ้าศาลตั้งปรับ คิดค่าใช้จ่ายทั้งหมดที่ผู้เสียหายจ่ายไป ทางกองทุนจะช่วยเหลือประมาณ 30%

และจากการศึกษาข้อมูล และพูดคุยกัน มีการปรับปรุงกฎระเบียบป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว โดยมีเป้าหมายในการจัดการป่าชุมชน คือ “ป่า และลำน้ำสมบูรณ์ขึ้น เนื่องมาจากคนในชุมชนมีความเข้าใจและร่วมแรงร่วมใจดูแลป่าและสิ่งแวดล้อม ชุมชนได้ใช้ป่า ภายได้กฎระเบียบและความเชื่อที่ยึดถือร่วมกัน คนในชุมชนยึดถือระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง ดำรงวัฒนธรรมที่ดีงาม และสร้างการเรียนรู้ภายในและภายนอกอย่างต่อเนื่อง โดยการสนับสนุนและร่วมมือของหน่วยงานต่างๆ และชุมชนอื่น ๆ ในตำบลและในเครือข่าย” ซึ่งเมื่อเดือนมีนาคม 2551 ทางชุมชนได้มีการปรับปรุงกฎระเบียบป่าชุมชน จากกฎระเบียบเดิมนั้นมีการกำหนดระเบียบกติกานั่นการตัดไม้ การเผาป่า ซึ่งมีการระบุเงื่อนไขที่ชัดเจน แยกย่อยในประเด็นต่าง ๆ เช่น การลักลอบตัดไม้ การดันฟันมาใช้ การทำหลักรั้ว เป็นต้น แต่เนื่องจากสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป มีการปรับปรุงกฎระเบียบให้มีความครอบคลุมและชัดเจนมากขึ้น ทั้งเรื่องการตัดไม้ การขยายพื้นที่แผ้วถาง การห้ามนำของปามาขาย เป็นต้น ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

กฎระเบียบป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว (ปรับปรุงล่าสุดเดือนมีนาคม 2551)

1. ในเขตป่าอนุรักษ์จะไม่มี การอนุญาตให้มาสัตว์ทุกชนิด ผู้ใดฝ่าฝืนปรับ 5,000 บาท
2. ในกรณีตัดไม้ในสวนของตนเองไม่ต้องขออนุญาตจากคณะกรรมการก็ได้ แต่ถ้าแจ้งคณะกรรมการก็ยินดี
3. ในกรณีคณะกรรมการอนุญาตแล้ว แต่ชาวบ้านไม่สามารถตัดไม้ในบริเวณถนน (ระยะห่างจากถนน 50 เมตร) และใกล้ลำห้วย (ระยะห่าง 50 เมตร)
4. ผู้ที่ต้องการใช้ไม้ให้ขอกับคณะกรรมการป่าและให้คณะกรรมการป่าพิจารณาอนุมัติในที่ประชุมของคณะกรรมการว่าเห็นสมควร จึงจะมีสิทธิ์ทำไม้ได้ แต่ต้องมีลายลักษณ์อักษรเป็นหลักฐาน
5. ในกรณีเลื้อยไม้ขาย อนุญาตให้ภายในชุมชนเท่านั้น และต้องผ่านการประชุมของคณะกรรมการก่อน
6. ในกรณีผู้ต้องการขยายพื้นที่แผ้วถางพื้นที่ในหมู่บ้านต้องผ่านการพิจารณาของคณะกรรมการก่อน
7. ในกรณีที่ต้องย้ายไม้ออกจากพื้นที่เพื่อก่อสร้างสิ่งใด ๆ ก็ตามต้องได้รับอนุญาตจากที่ประชุมของคณะกรรมการก่อน แต่ถ้าหากขนย้ายเพื่อการขาย ห้ามเด็ดขาด (ยกเว้นบางกรณี)

8. ห้ามนำของป่ามาขาย เช่น ดอกเอื้อง และหน่อไม้
9. ในกรณีไม้แห้งเพื่อทำฟืนไม่ต้องขออนุญาตก็ได้
10. หากผู้ใดฝ่าฝืนในพื้นที่อนุรักษ์จะมีการนำเรื่องไปให้ที่ประชุมพิจารณาตามความเหมาะสมของโทษ เช่น ครั้งที่หนึ่ง ตักเตือน ครั้งที่สอง ยึดอาวุธ ไม้ หรือสิ่งที่มีผิดระเบียบ ตัดสิทธิ์เงินกู้ทุกสิ่งในหมู่บ้าน ตัดประปา และปรับ
11. กรณีนำไม้เข้าออกหมู่บ้านต้องแจ้งให้คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านป่าจิวทราบทุกครั้ง

ทรัพยากรน้ำ

ประวัติระบบเหมืองฝาย

เริ่มแรกจะเป็นเหมืองเล็ก ๆ ก่อนจากนั้นมีคนมาทำนาบริเวณใกล้เคียงเลยมีการขุดเหมืองฝายขึ้นมาพอแรก ๆ จะมีสมาชิกน้อย ต่อมาก็มีสมาชิกมากขึ้นก็มีการขุดเหมืองฝายขยายออกเพื่อให้น้ำไหลไปได้ดีเหมือนเช่นปัจจุบัน

เหมืองฝายตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน มีดังนี้

1. ฝายลุงเจียว อดีตลุงเจียวเป็นพ่อหลวงฝายหรือแก่ฝาย แต่ปัจจุบัน เป็นนายดวงจันทร์ คำปาย เป็นผู้ที่ได้รับการสืบทอดแทน
2. ฝายห้วยผักหละ อดีตนายจันทร์ กิกะ เป็นพ่อหลวงฝายหรือแก่ฝาย ปัจจุบัน เป็นนายศรีวรรณ จีระवालกุล เป็นผู้ที่ได้รับการสืบทอดแทน
3. ฝายลุงอ้าย ปัจจุบันลุงอ้ายยังเป็นพ่อหลวงฝาย
4. ฝายหมุดก (เกาะล่อเหาะ) อดีต อู๋ยมี เป็นพ่อหลวงฝาย ปัจจุบัน นายพุท พื่อทอ เป็นพ่อหลวงฝาย
5. ฝายนายอ้าย ช่างซอ ปัจจุบันนายอ้ายเป็นพ่อหลวงฝาย
6. ฝายหลวง มีผู้ที่สืบทอดพ่อหลวงฝาย ดังนี้
 - 1) พ่อหลวง ช่างซอ ประมาณปี 2460
 - 2) นายเจียว พื่อทอ ประมาณปี 2481
 - 3) นายดี ช่างซอ ประมาณปี 2501

4) นายอ้าย

คูแสะ ประมาณปี 2520

5) ยายอินตา

พืทอ(คนปัจจุบัน) ประมาณปี 2521 จนถึงปัจจุบัน

ลำเหมืองที่ชุมชนใช้ประโยชน์ คือ

1. เหมืองหลวง

เหมืองหลวงรับน้ำจากน้ำแม่ทาทางทิศตะวันออก มีฝายหลวง(บ้านป่าจั่ว) ช่วยทดระดับน้ำให้สูงขึ้น เหมืองหลวงทอดยาวขนานไปกับลำน้ำแม่ทาผ่านพื้นที่ 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านห้วยบง บ้านป่าจั่ว และบ้านห้วยยาบ โดยจะไหลไปบรรจบน้ำแม่ทาที่บ้านห้วยยาง รวมระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่การเกษตรกว่า 300 ไร่ มีลำเหมืองสาขา 4 เหมือง

เหมืองหลวงเป็นเหมืองเก่าแก่มียาวนานกว่าร้อยปี เดิมทีฝายหลวงสร้างจากไม้ชาวบ้านต้องช่วยกันซ่อมแซมฝายกันทุกปี ต่อมาในปี พ.ศ. 2527 หน่วยงานราชการได้เข้ามาซื้อและสร้างเป็นฝายคอนกรีต แต่ช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ฝายเริ่มชำรุดทรุดโทรมทำให้ต้องมีการนำระบบการตีฝายเข้ามาใช้ซ่อมแซมฝายอีกครั้งหนึ่ง โดยคิดจำนวนหลักฝายที่ต้องนำมาจากปริมาณพื้นที่ที่ได้รับน้ำ ใครมีที่นามากใช้น้ำมากก็ต้องจัดหาไม้มามาก ใครมีที่นาน้อยก็เอามาน้อยลดหลั่นกันไป เนื่องจากเหมืองหลวงมีเกษตรกรผู้ใช้น้ำจำนวนมาก จึงมีแก้มืองทำหน้าที่คอยบริหารจัดการน้ำและแก้ไขข้อพิพาทระหว่างสมาชิก โดยผู้ที่ทำหน้าที่แก้มืองจะได้รับสิทธิได้รับน้ำมากกว่าสมาชิก กล่าวคือ สมาชิกลูกเหมืองจะได้รับจัดสรรน้ำ 1 ตาง แต่แก้มืองจะได้ 2 ตาง แก้มืองคนปัจจุบัน คือ นายอินตา พืทอ

แม้จะเป็นลำเหมืองเก่าแก่มียาวนานและมีสมาชิกจำนวนมาก แต่กลุ่มเหมืองหลวงก็ไม่ได้มีการกำหนดกฎระเบียบที่ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นเพียงข้อตกลงร่วมกันในการร่วมกิจกรรม เช่น ข้อตกลงที่ว่า หากใครขาดการเข้าร่วมกิจกรรมขุดลอกลำเหมือง/ฝายทางหญ้า จะต้องถูกปรับคนละ 150 บาทต่อครั้ง ในอดีตเหมืองหลวงมีปริมาณน้ำมาก สมาชิกสามารถใช้น้ำได้ตลอดทั้งปี แต่ในช่วงหลังปริมาณน้ำลดลงอันเป็นผลสืบเนื่องจากการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าในพื้นที่ต้นน้ำ ทำให้สมาชิกต้องหยุดทำการเกษตรในช่วงฤดูแล้ง

2. เหมืองห้วยหลอด

เนื่องจากภูมิประเทศในบริเวณนี้เป็นที่ราบแนวหุบเขา ที่นาส่วนใหญ่จึงติดกับน้ำห้วยหลอด เกษตรกรสามารถนำน้ำเข้าโดยตรง บางรายอาจต้องขุดลำเหมืองส่งน้ำ แต่ก็จะเป็นลำเหมืองสั้น ๆ ในอดีตไม่ต้องการสร้างฝายก็มีน้ำใช้ตลอดปี แต่ช่วงฤดูแล้งปริมาณน้ำจะมีไม่มาก ต่อมาจึงมีการสร้างฝายเพื่อช่วยกักน้ำได้มากขึ้น เหมืองห้วยหลอดจะมี 2 ฝาย

- ฝายนายลิแสะ เป็นคนขุดเหมืองฝายเข้าคนแรก โดยมีนายลิแสะและยายซู่ลาเป็นคนขุดเหมืองเมื่อ 100 กว่าปีที่ผ่านมา เจ้าของฝายคนปัจจุบันเป็นนายฟุด รุ่งหลาน ยาวประมาณ 100 เมตร
- ฝายนายนุ สุณาอ้าย ขุดประมาณ 90 ปีที่ผ่านมา โดยนายนุ เป็นคนขุดเริ่มแรก ยาวประมาณ 50 เมตร ปัจจุบันเป็นของนายจันทร์ พืทอ ซึ่งเป็นรุ่งหลาน

จำนวนสมาชิกในเหมืองฝายจำนวน 43 คน มีระบบการจัดการดูแล คือ จะเปิดน้ำให้อยู่ตลอดเวลา และช่วงฤดูแล้งจะเปิดบ้างปิดบ้าง เพราะน้ำค่อนข้างแห้ง ซึ่งจะปิดน้ำในช่วงเวลากลางวันแล้วตอนเย็นก็จะเปิดให้ตามปกติ และจะมีการขุดลอกลำเหมืองปีละ 1 ครั้ง ซึ่งจะทำในช่วงเดือนมิถุนายนก่อนเข้าฤดูฝน

กฎระเบียบการใช้น้ำ

- จะต้องใช้น้ำอย่างประหยัดไม่ฟุ่มเฟือย
- เก็บค่าน้ำเดือนละ 3 บาท เมื่อน้ำแห้งเพิ่มเป็นเดือนละ 10 บาท/ครัวเรือน
- อนุญาตให้ทางหมู่ 3 ได้ใช้น้ำประปาจากห้วยหลอด เมื่อปี พ.ศ. 2537 แต่มีข้อแม้จะต้องให้ชาวบ้านที่ใช้น้ำห้วยหลอด ช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสัตว์ป่า ร่วมกันอยู่กับชุมชนหมู่ที่ 4 บ้านป่าจั่ว มาจนถึงปัจจุบันนี้

ข้อแตกต่างระหว่างฝายไม้และฝายคอนกรีต

ฝายไม้ เป็นฝายที่สร้างจากไม้หลัก ชาวบ้านจะมาร่วมกันสร้างเป็นลักษณะการเอามือเอารำกัน ค่าใช้จ่ายจะเสียเฉพาะค่าอาหารที่ทำมาเลี้ยงผู้ที่มาช่วยกันตีฝาย ซึ่งฝายไม้จะมีการซ่อมแซมกันทุกปี ทำให้ชาวบ้านได้ทำกิจกรรมร่วมกันทุกปี เป็นการสร้างความสามัคคีในหมู่บ้านอีกทางหนึ่ง ข้อดีของฝายไม้ คือ ฝายไม้จะไม่มีการเก็บทรายไว้หน้าฝาย (ทรายไหลผ่านได้) รวมทั้งปู ปลา กุ้ง สัตว์น้ำเล็ก ๆ สามารถว่ายน้ำข้ามไปมาได้ ทั้งยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ และเป็นที่หลบภัยให้กับสัตว์น้ำต่าง ๆ ด้วย หากในช่วงฤดูฝนที่มีน้ำหลาก น้ำสามารถไหลผ่านได้ ไม่ก่อให้เกิดการพังทลายของฝาย ฝายสามารถที่จะซ่อมแซมเพิ่มเติมความแข็งแรงได้ตลอดเวลา และไม่ทำให้น้ำท่วมบริเวณโดยรวม

ฝายคอนกรีตนั้น เป็นฝายลักษณะคอนกรีตแบบกึ่งถาวร หรือเรียกว่า ฝายชะลอน้ำ ดักตะกอน ข้อดีคือ ไม่ต้องมีการซ่อมบำรุง ข้อเสีย คือ ต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก ไม่สามารถระบายทรายได้ ทำให้ตะกอนตกอยู่บริเวณหน้าฝายทั้งหมด บางจุดทำให้ลำน้ำตื้นเขิน สัตว์น้ำ กุ้ง ปู ปลา ไม่สามารถอาศัยอยู่ได้ ไม่สามารถว่ายน้ำข้ามไปมาได้ รวมทั้งหลักน้ำไหลหลาก มีเศษไม้ต่างไหลมา ทำให้ฝายพังได้ง่าย ไม่สามารถซ่อมแซมได้ ต้องสร้างใหม่ ซึ่งต้องเสียงบประมาณในการสร้าง

กิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากร

ลำดับ	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ช่วงเวลา
1	เลี้ยงฝิขุนน้ำ	เพื่อให้มีน้ำใช้ต่อไป เพราะในการต่อน้ำมาใช้จะต้องเลี้ยงก่อนทุกครั้ง ซึ่งเป็นต้นน้ำที่ทุกคนใช้กัน	ทำช่วงเดือนมกราคมของทุกปี
2	เลี้ยงฝิเหมืองฝาย	เพื่อป้องกันเหมืองฝายเสียหาย	เดือนมิถุนายนของทุกปี
3	สงเคราะห์หมู่บ้าน	เพื่อสงเคราะห์ของแต่ละหมู่บ้าน	เดือนเมษายนของทุกปี
4	เลี้ยงฝิกลางทุ่ง	เพื่อให้ข้าวในนาอุดมสมบูรณ์	ทำช่วงฤดูข้าวตั้งคอ
5	เลี้ยงฝิหมู่บ้าน (เฉพาะที่เป็นสมาชิก)	เพื่อเป็นการตอบแทนที่มีการคุ้มครองรักษาหมู่บ้านไว้	ช่วงก่อนปลูกข้าวกับหลังเก็บข้าว

ปัญหาอุปสรรคการทำงาน

- ปัญหาน้ำไม่เพียงพอในช่วงฤดูแล้ง

สภาพทางเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ในหมู่บ้านป่าจิวประมาณร้อยละ 90 เปอร์เซนต์ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม พืชส่วนใหญ่ได้แก่ ข้าว ข้าวโพดอ่อน นอกจากนั้นประมาณ ร้อยละ 10 เปอร์เซนต์ประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น ค้าขาย รับจ้าง ทอผ้า จักรสาน เป็นต้น จึงทำให้รายได้ส่วนใหญ่อยู่ในสภาพพอกินพอใช้ ฉะนั้นการเก็บเกี่ยวและการออมจึงอยู่ในอัตราที่ค่อนข้างต่ำ

การประกอบอาชีพ

ลำดับ	อาชีพหลัก	จำนวนครัวเรือน	อาชีพรอง	จำนวนครัวครัวเรือน
1	ทำนา	52	ทอผ้า	59
2	ปลูกข้าวโพด	53	ปลูกผัก	-

ชื่อพันธุ์ข้าวไร่

1. ข้าวเงิน คือ บือแจ๊ะที
2. ข้าวสีดำ คือ บือแปงชู
3. ข้าวดำ คือ บือวัง

ชื่อพันธุ์ข้าวที่ปลูกในนา

1. ข้าวดอกลาย แปล บือโซกิ
2. ข้าวแจ้ดำ แปล บือเกอฮิล่า
3. ข้าวดอกขาว แปล บือโซกวา
4. ข้าวดอกคำ แปล บือแกเองเซพอ

ปัจจุบันข้าวที่ปลูกในนา

1. ข้าวเหนียวสันป่าตอง 1
2. ข้าวเหนียวสันป่าตอง
3. ข้าวเหนียว กข. 6
4. ข้าวกล้าย

รายได้เฉลี่ยจากการหาของป่าแต่ละชนิดในหมู่บ้าน

ลำดับ	ชื่อของป่า	รายได้เฉลี่ย/ปี/บาท
1	หน่อไม้	-
2	เห็ด	144,000
3	ผักต่าง ๆ	-
4	มดแดง	-
5	กบป่า	-
6	ผักและพืชต่าง ๆ เช่นผักหนาม ผักกุ่ม ฯลฯ	-

ทรัพยากรดิน

การใช้ประโยชน์จากดิน

ลำดับ	จำนวนที่ดินทั้งหมด	พื้นที่ดับไฟในเขตป่า	ที่ดินนอกเขตป่า	ที่อยู่อาศัย
1	3,000 ไร่	2,000 ไร่	800 ไร่	200 ไร่

กิจกรรมการดูแลรักษาดิน

1. การใช้ปุ๋ยหมักหรือปุ๋ยคอกบำรุงดิน
2. การปรับสภาพดิน/ ปลูกพืชหมุนเวียนภายในไร่
3. การไถกลบดิน
4. ปลอ่ยให้มีการฟื้นคืนมาเอง

อาชีพที่ใช้ประโยชน์จากดิน

ลำดับ	อาชีพ	จำนวนราย/ไร่	อัตราการใช้เคมีในการผลิต	รายได้เฉลี่ยต่อไร่	ช่วงเวลาผลิต
1	ทำนา	52 ราย/350 ไร่	ไม่ใช้	-	1 ครั้ง/ปี
2	ปลูกข้าวโพดอ่อน	50 ราย/350 ไร่	ใช้	5,000 บาท/ไร่	2 ครั้ง/ปี
3	ปลูกผักโครงการหลวง	5 ราย/ 10 ไร่	ใช้เคมี 6 ไร่ ไม่ใช้ 4 ไร่	8,000 บาท/ไร่	2 ครั้ง/ ปี หน้า ฝนและหน้า หนาว
4	ปลูกผักผสมผสาน	5 ราย	ไม่ใช้	-	ตลอดปี

กลุ่มองค์กรในหมู่บ้าน

ลำดับ	ชื่อกลุ่ม	จำนวนสมาชิก	ประธานกลุ่ม
1	กลุ่มแม่บ้าน	10	นางสาวพ่อน ช่างซอ
2	กลุ่มออมทรัพย์	14	นายวิไล จีสอน
3	กลุ่มกรรมการป่า	21	นายสุข พื่อทอ
4	กลุ่มประชาคมหมู่บ้าน	12	นายดี สุนาอ้าย
5	กลุ่มเลี้ยงวัว	20	นายเมือง คอโพ
6	กลุ่มทอผ้าสตรี	21	นางสาวบัวนา คูแฮ

ข้อมูลสัตว์เลี้ยง

ลำดับ	ชื่อสัตว์เลี้ยง	จำนวน(ตัว)	จำนวนผู้เลี้ยง(ครัวเรือน)
1	วัว	280	51
2	ไก่	600	58
3	หมู	170	55
4	เป็ด	50	10
5	ควาย	105	17

สภาพปัญหาของชุมชน

ปัจจุบันหมู่บ้านป่าจั่วประสบปัญหาเรื่องการจัดการและการกำจัดขยะมูลฝอย ซึ่งในปัจจุบันชุมชนยังมีวิธีการกำจัดขยะที่ผิดวิธี เช่น การนำไปทิ้งในที่สาธารณะหรือตามแม่น้ำ ลำห้วย จึงทำให้ระบบนิเวศน์ในปัจจุบันเกิดความเสื่อมโทรมไปมาก

ปัญหาภายในชุมชน

- ขยะขาดจิตสำนึกในการใช้วัสดุที่ก่อให้เกิดขยะถุงพลาสติก กล่องโฟม ขวดน้ำ กระป๋องต่างๆ
- คนในชุมชนไม่มีการคัดแยกขยะก่อนทิ้งและไม่มีการแปรรูปขยะกลับมาใช้
- การทิ้งขยะไม่เป็นที่ของคนในชุมชน
- คนในชุมชนส่วนใหญ่ขาดความรู้ จิตสำนึกและไม่เข้าใจการกำจัดขยะอย่างถูกวิธี เช่นการนำขยะไปเผาที่ไม่ทราบถึงผลกระทบที่จะตามมา ซึ่งอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

การกำจัดขยะ

1. คนในชุมชนมีการแยกขยะ เช่น กระป๋อง ขวดน้ำ ถุงพลาสติก
2. มีการพัฒนาหมู่บ้านเก็บขยะเดือนละหนึ่งครั้ง และมีการเผาขยะเดือนละหนึ่งครั้ง
3. มีการประชุมสร้างจิตสำนึกในการลดขยะในชุมชน เช่น ทุกครัวเรือนต้องมีการแยกขยะและสามารถขายได้

ปัญหาน้ำไม่เพียงพอ (น้ำแม่ทา)

12. ในช่วงฤดูแล้งน้ำจะไม่เพียงพอต่อการใช้ในการทำการเกษตรของคนในชุมชน ส่วนมากทำสวน ทำไร่ ปลุกข้าวโพด พริก มะเขือ จึงทำให้น้ำไม่เพียงพอ
13. ในช่วงหน้าร้อนคนในชุมชนส่วนใหญ่จะหาปลา กบ และพืชผักที่อยู่ตามน้ำแม่ทาเวลาน้ำแห้งปลาจะไม่มีที่อยู่พืชผักจะตายเพราะขาดน้ำ
14. คนเราส่วนใหญ่ไม่มีการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
15. คนส่วนใหญ่จะใช้น้ำมากจนเกินไปจนมีรู้คุณค่าของน้ำ

ปัญหาน้ำแห้ง

มาจากการใช้น้ำอย่างไม่ประหยัดรู้แต่ใช้ไม่รู้จักที่จะทำอะไรให้น้ำเพียงพอ ปัญหาที่จะตามมาหน้าร้อนน้ำจะแห้งจึงทำให้ขาดแคลนน้ำ น้ำมีประโยชน์อย่างมากกับการอุปโภคและบริโภคทั้งคนและสัตว์

การเลี้ยงสัตว์ภายในชุมชน

คนส่วนใหญ่มีการเลี้ยงหมู ไก่ กิน ขายและทำพิธีตามความเชื่อที่มาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ จะมีการเลี้ยงภายในบริเวณบ้านหรือใต้ถุนบ้าน ถ้าเป็นวัว ควาย ไก่ เป็ดจะมีการทำโรงเรือนเลี้ยงไว้ที่สวนหรือปล่อยตามทุ่งนา

อาหารการเลี้ยงสัตว์

ถ้าเป็นสัตว์ใหญ่ เช่น วัว ควาย จะมีปัญหาในช่วงหน้าร้อนจะไม่ค่อยมีหญ้าให้สัตว์กิน จะต้องปลูกข้าวโพดและจะต้องตัดต้นข้าวโพดให้สัตว์กิน

หน้าที่ของคนในชุมชน

ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านก็จะประชุมลูกบ้านประชุมประจำเดือนเรื่องภายในชุมชนและเรื่องที่จะประชุมภายนอกก็จะมาประชุมบอกกล่าวให้ลูกบ้านและประกาศให้ลูกบ้านทราบ ลูกบ้านก็ให้ความร่วมมือคณะกรรมการป่าก็ทำหน้าที่จะมีการเดินตรวจป่าและทำแนวกันไฟ คณะกรรมการป่าจะเป็นตัวหลักในชุมชน อบต. ก็จะเข้าร่วมประชุมทุกครั้งและมีเรื่องอะไรทางอบต.ก็จะแจ้งให้ทราบทุกครั้ง เรื่องการพัฒนาอาชีพ งบประมาณและกิจกรรมต่างๆ

การจัดการระบบน้ำ

คนในชุมชนก็ให้ความร่วมมือกันดี ถ้าน้ำแห้งหรือท่อแตกน้ำขาด น้ำไม่ไหลคนในชุมชนจะไปดูแลช่วยกันและในช่วงฤดูแล้งชุมชนจะไปดูแลช่วยกันและในช่วงฤดูแล้งชุมชนจะช่วยกันประหยัดน้ำและมีการเก็บค่าน้ำ ก้อนละ 3 บาท/เดือน บางครัวเรือนก็จะมีก๊อกน้ำเพียง 1 ก๊อกน้ำ แต่บางครัวเรือนก็อาจจะมี 3 – 5 ก๊อกน้ำ/ครัวเรือน

การว่างงาน

คนในชุมชนจะไม่มีการว่างงานเพราะคนในชุมชนจะใช้ชีวิตแบบพอเพียง ทำไร่ ทำนา ทำสวน

การเกษตร

คนในชุมชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำการเกษตรอาชีพหลัก คือ การทำนาปลูกข้าว เพื่อบริโภคและปลูกข้าวโพดฝักอ่อนไว้ขาย ด้านอาชีพเสริมก็จะมีการเลี้ยงหมู วัว ควาย ไก่ เป็ด เอาไว้กินและขาย มีการทอผ้า การจักสาน และมีการปลูกพืชผักต่างๆไว้กินภายในครัวเรือน คือ คนในชุมชนมีการเข้าป่าหา

เห็ดมาขายและหน่อไม้ ปลา กบ สัตว์ต่างๆที่มีอยู่ในป่าเอามาเลี้ยงครัวเรือนไม่ได้นำมาขายให้คนในชุมชน ใช้ชีวิตแบบพอมีพอกิน

อากาศ

บรรยากาศในชุมชนเป็นบรรยากาศที่ดี เพราะในชุมชนไม่มีโรงงานที่ไหม้ที่จะทำให้อากาศเสีย

สุขภาพ

คนในชุมชนส่วนใหญ่จะมีร่างกายที่แข็งแรงไม่ค่อยมีการเจ็บป่วย ทำการเกษตรแบบไม่ใช้สารเคมี เพราะรู้ว่าเป็นอันตรายต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมจะปลูกพืชผักที่ปลอดสารและหาของป่ามาเลี้ยงครอบครัว ส่วนน้ำดื่มก็จะมาจากประปาภูเขาสำหรับการเจ็บป่วยก็จะใช้ยาสมุนไพรจากธรรมชาติ

การพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าจั่ว

บ้านป่าจั่ว มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทา โดยเฉพาะการดูแลรักษาป่าต้นน้ำ การใช้ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชนที่เป็นชนเผ่า (กะเหรี่ยง) มีประวัติการดูแลป่าที่สนใจ มีแหล่งเรียนรู้ทั้งด้านต้นไม้ต่าง ๆ สมุนไพรในป่า พันธุ์สัตว์ป่า เช่น หมูป่า เก้ง ในช่วงการดำเนินโครงการวิจัยทางทีมวิจัยบ้านป่าจั่ว นอกจากมีการทบทวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ผ่านมา มีการสำรวจข้อมูลเพิ่มเติม ทั้งด้านสภาพพื้นที่ ลำห้วย สมุนไพร รวมทั้งการทดลองจัดทำเส้นทางการศึกษาธรรมชาติบ้านป่าจั่วเพื่อเป็นการสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชน สมาชิกในชุมชน และผู้ที่สนใจต่อไป

รูปแบบ/กิจกรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนทำเป็นประจำอยู่แล้ว

จากในอดีตนั้น บ้านป่าจั่วมีการตัดไม้ขายให้กับนายทุนและการหาปลาในลำห้วยโดยการกักน้ำ จึงทำให้น้ำในแต่ละห้วยแห้งขอด ชาวบ้านจึงมีความคิดที่จะมีการอนุรักษ์ เริ่มมีการชักชวนให้มีการดับไฟป่าร่วมกัน ในช่วงแรกมีผู้ร่วมไม่ถึง 10 คน พอหลวงบ้านจึงได้มีการประกาศให้หยุดการหาปลาโดยการกักน้ำในลำห้วยและห้ามไม่ให้มีการจุดไฟเผาป่า จากนั้นมีกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับป่า เช่น บอนขุนน้ำให้มีฝนตกในช่วงฤดูแล้ง ต่อมาเมื่อมีปัญหาเขาเข้าสู่หมู่บ้าน ชาวบ้านเริ่มเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์มากขึ้น ทำให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าขึ้นในหมู่บ้าน ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีกิจกรรมที่ทำเป็นประจำคือ

- 1) การทำแนวกันไฟป่าทุกปี
- 2) การเดินตรวจป่า เน้นในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ – พฤษภาคม

- 3) การเลี้ยงฝิขุนน้ำ
- 4) เดินตรวจเขตป่าอนุรักษ์พันธุ์สัตว์
- 5) การดับไฟป่า
- 6) การบวชป่า ปลุกป่า
- 7) กฎระเบียบในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ
- 8) แบ่งเขตป่าใช้สอยและเขตป่าอนุรักษ์
- 9) การทำฝายชะลอน้ำ

จุดแข็งและจุดอ่อนของรูปแบบ/กิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนทำอยู่เป็นประจำนั้น

รูปแบบ/กิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนทำอยู่เป็นประจำนั้น มีทั้งจุดแข็งและจุดอ่อน ดังนี้

จุดแข็ง	จุดอ่อน
- ความเชื่อที่เกี่ยวกับป่า ฮีตฮอย ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีมาแต่อดีต ทำให้กิจกรรมมีความต่อเนื่องและสืบทอดต่อกันมาปัจจุบัน - เป็นกิจกรรมที่เกิดจากความต้องการของชุมชน จึงได้รับความร่วมมือจากชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ - แกนนำมีความตั้งใจ เสียสละในการทำงานเพื่อส่วนร่วม - การได้รับความร่วมมือจากหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน	- ขาดการสรุปทบทวนการทำกิจกรรมต่าง ๆ - ขาดการจัดข้อมูลที่เป็นระบบ - การสร้างการมีส่วนร่วมให้กับเด็กและเยาวชนในชุมชนอย่างจริงจัง

รูปแบบ/กิจกรรมใหม่ que เพิ่มจากกิจกรรมเดิมหลังจากการดำเนินโครงการวิจัย

จากการได้ดำเนินโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ทำให้ทีมวิจัยบ้านป่าจั่วได้นำกระบวนการวิจัยมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมภายในชุมชน โดยเฉพาะเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในรายแรกนั้นได้มีการรวบรวมข้อมูล มีการพูดคุยกันมากขึ้น ทำให้มีการพัฒนากิจกรรมในการอนุรักษ์รักษทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านป่าจั่วเพิ่มมากขึ้น เช่น

- 1) การสำรวจพื้นที่และลำห้วยในชุมชน การพัฒนาและจัดทำฝายชะลอน้ำ การสร้างวังปลาเพื่อรักษาพันธุ์สัตว์น้ำในลำห้วยต่าง ๆ โดยเฉพาะลำห้วยหลอด ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่หล่อเลี้ยงคนในชุมชน เช่น การทำประปาภูเขา การทำมาหากินของคนในชุมชน และแหล่งน้ำบริโภคสัตว์ป่า

- 2) การสำรวจ/ศึกษาพืชสมุนไพร ในป่ามีพืชสมุนไพรเป็นจำนวนมาก แต่มีเพียงไม่กี่คนที่รู้จัก ดังนั้นทางทีมวิจัยจึงมีแนวคิดและร่วมกันสำรวจสมุนไพรในป่าโดยเฉพาะป่าห้วยหลอด โดยเชิญผู้รู้เรื่องสมุนไพร ภูมิปัญญาท้องถิ่น ชาวชน และผู้ที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเรียนรู้พืชสมุนไพร รู้จักพืชสมุนไพร/ต้นไม้ในป่า รู้คุณค่า ประโยชน์ของพืชชนิดต่าง ๆ เพื่อสร้างความตระหนัก และรู้จักหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น
- 3) การจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติบ้านป่าจั่ว เป็นกิจกรรมที่ได้จากการไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับพื้นที่อื่น ๆ เช่น บ้านหนองหล่ม จึงนำแนวทางที่ได้มาปรับใช้ พัฒนาเป็นเส้นทางศึกษาธรรมชาติบ้านป่าจั่ว ซึ่งมีหลายเส้นทางแล้วแต่ระยะเวลาในการเดิน ครั้งนี้ได้ทดลองทำบริเวณห้วยเบี้ย ใช้เวลาเดินทางประมาณ 2 ชั่วโมง โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับสมาชิกในชุมชน เด็ก ชาวชน และผู้ที่สนใจ เป็นการพัฒนาต่อยอดจากการได้ลงพื้นที่สำรวจพื้นที่และเก็บรวบรวมข้อมูลที่สำคัญของทรัพยากรธรรมชาติบ้านป่าจั่ว
- 4) การจัดทำแผนการจัดการป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว เป้าหมายเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผน และการเชื่อมประสานกิจกรรมต่าง ๆ กับหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อเข้ามาหนุนเสริม สนับสนุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบ้านป่าจั่วต่อไป
- 5) การดึงการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนเข้ามาเรียนรู้ และเป็นแกนนำในการจัดกิจกรรมด้านการดูแล รักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตนเอง ซึ่งที่ผ่านมามีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้กับเด็กอยู่ แต่ยังไม่ได้อบรมบทบาทหลักให้กับเยาวชนในพื้นที่ แต่ปัจจุบันมีการดึงเด็กเข้ามาเป็นแกนหลักในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนมากขึ้น การให้บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ การเข้ามาเป็นทีมวิจัย เป็นต้น

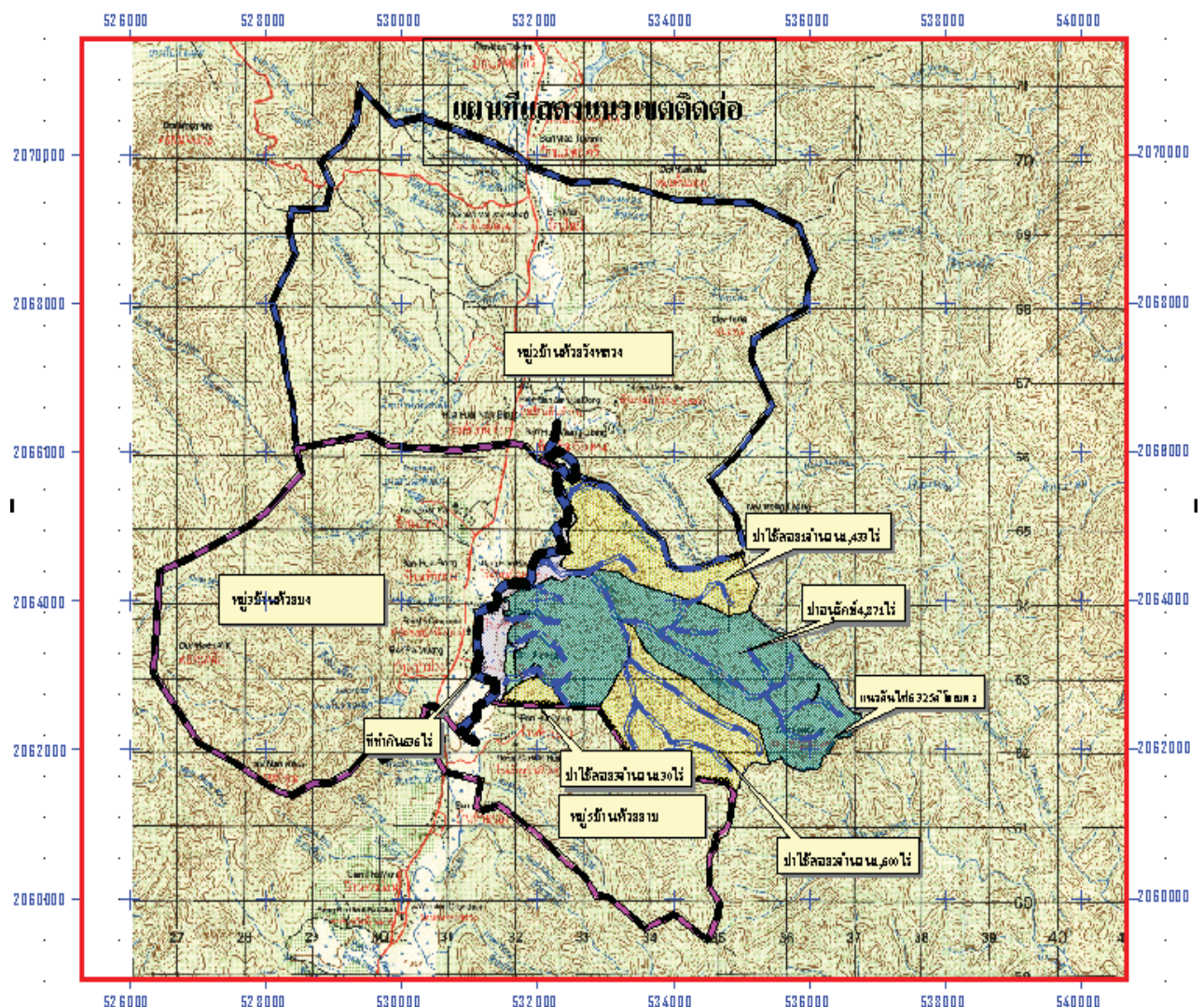
การสำรวจพื้นที่และลำห้วย

การสำรวจพื้นที่และลำห้วยบ้านป่าจั่ว นั้น ทางทีมวิจัยได้มีการวางกรอบในการเก็บข้อมูล คือ สภาพพื้นที่ป่า และลำห้วย ขนาดพื้นที่แต่ละโซน (พื้นที่ใช้สอย และพื้นที่อนุรักษ์) ขอบเขตพื้นที่ ลักษณะของลำห้วย และการใช้ประโยชน์ เป็นต้น

ชุมชนบ้านป่าจั่ว แบ่งพื้นที่ป่าชุมชนออกเป็น 2 โซนหลักเพื่อการจัดการที่เหมาะสม ได้แก่ พื้นที่อนุรักษ์ มีพื้นที่โดยประมาณ 4,812.54 ไร่ และพื้นที่ป่าใช้สอยประมาณ 3,124.11 ไร่ ชุมชนจะไม่เข้าไปใช้ประโยชน์ทางตรงในป่าเพื่ออนุรักษ์ มีเพียงการต่อน้ำจากห้วยหลอดเข้ามาใช้เป็นประปาภูเขาในชุมชนเท่านั้น ส่วนพื้นที่ป่าใช้สอยมีการใช้ประโยชน์ทั้งเพื่อยังชีพของชุมชนและเป็นรายได้เสริมบ้าง นอกจากนี้มีการสำรวจลำห้วยในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว มีลำห้วยเล็ก ๆ หลายสาย เช่น ห้วยหลอด ห้วยปลาปรุง ห้วยยาว ห้วยน้ำล้น ห้วยเบี้ย ห้วยป่าจั่ว ห้วยกระทิง ห้วยปลู ซึ่งลักษณะของลำห้วยแตกต่างกันไป บางลำห้วยมีน้ำไหลตลอดปี เช่น ลำห้วยหลอด ชาวบ้านต่อน้ำมาใช้เป็นประปาภูเขาในหมู่บ้านบ้านจั่ว หมู่ที่ 4 และบ้านห้วยบง หมู่ที่ 3 แต่บางลำห้วยก็ไม่มีน้ำไหล มีเพียงช่วงฤดูฝนเท่านั้น ลำห้วยต่าง ๆ บางลำห้วยเป็นลำห้วยหลัก มี

ลำห้วยที่ไหลมารวม แต่สุดท้ายแล้วลำห้วยเหล่านั้นไหลลงสู่ลำน้ำแม่ทา ซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักของกลุ่มน้ำแม่ทาตลอดสาย

จากการเก็บรวบรวมข้อมูล และการได้รับความร่วมมือจากหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปจัดทำเป็นแผนที่ที่มีความชัดเจนมากขึ้น ทำให้ทีมวิจัย แกนนำชุมชนสามารถนำแผนที่ที่ได้และข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมมา เป็นแนวทางในการวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้แกนนำชุมชน และสมาชิกในชุมชนได้รู้ขอบเขตการเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่ การไม่เข้าไปตัดไม้ ถิ่นสัตว์ในพื้นที่อนุรักษ์ ร่วมกันดูแลรักษาเขตพื้นที่อนุรักษ์มากขึ้น จากการจัดทำแนวเขตสำรวจพื้นที่ทำให้สมาชิกในชุมชนรู้แนวทางพื้นที่ และคณะกรรมการมีการตรวจสอบดูแลผู้ที่กระทำผิดกฎระเบียบป่าชุมชนที่ตั้งไว้ ซึ่งเมื่อทุกคนรู้ขอบเขต รู้กฎระเบียบ ก็จะไม่สามารถแก้ตัวได้ ต้องทำตามกฎที่ตั้งไว้อย่างเคร่งครัด

สมุนไพรในป่ามีมากมาย เป็นการจุดประเด็นให้กับชุมชนหันมาเอาใจใส่ ช่วยกันอนุรักษ์พืชสมุนไพรให้คงอยู่กับป่า เพื่อชุมชนจะได้นำมาใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ทางชุมชนมีแนวทางในการเขียนป้ายชื่อ สรรพคุณพืชสมุนไพรแต่ละชนิดให้กับเด็ก เยาวชนได้เรียนรู้ และรณรงค์ไม่ให้มีการใช้วิธีการนำพืชสมุนไพรไปใช้โดยการทำลายหรือตัดทั้งหมด แต่ต้องรู้วิธีการตัดเพื่อนำไปใช้อย่างถูกวิธี ไม่เป็นการตัดไม้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติที่มี การร่วมกันเพาะพันธุ์พืชที่สำคัญ เพื่อนำกลับมาปลูกในป่า หรือแจกให้ปลูกบริเวณบ้าน เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ได้ง่าย ไม่ต้องเข้าไปเก็บในป่า รวมทั้งป่าที่อยู่ติดหมู่บ้าน เมื่อมีการดูแลรักษาไม่ทำลายความหลากหลายของพันธุ์ไม้ก็มากตามมา และในบรรดาพันธุ์ไม้เหล่านั้นเป็นพืชที่เป็นสมุนไพรอยู่จำนวนมากเช่นกัน

ตารางแสดงข้อสมมุติไพรของชุมชนบ้านป่าจ๊ว

ที่	ข้อสมมุติไพรไทย	ข้อภาษาปาเกอญอ	สรุปผล	วิธีใช้
1.	ม้าแม่กำ	เกอเซ่ไม่เซอมุย	บำรุงธาตุ บำรุงกำลัง ทำให้นอนหลับ เจริญอาหาร	เอาทั้งต้นมาต้มดื่มกิน
2.	เรงพันช้าง		แก้เจ็บหลังเจ็บเอว	เอารากมาต้มดื่มกิน
3.	หางกระรอก	น้อเกอชลแม่	แก้พิษงู	นำรากมาฝนกับสุราหรือน้ำมะพร้าว นำมากินและทาบริเวณแผล
4.	เอ็นอ้า/โครงเคลงอีसान	กำซูปล	บำรุงธาตุ เจริญอาหาร บำรุงร่างกาย แก้อ่อนเพลีย ชูกำลัง บำรุงตับ ไต ดี ประโยชน์ และเพิ่มภูมิคุ้มกันโรค	นำรากมาต้มดื่มกิน
5.	ผักลิ่งดอย	ฮ้อพุมมี	แก้กลากเกลื้อน	นำไปต้มมาตำให้ละเอียด แล้วทาบริเวณที่เป็นกลากเกลื้อน
6.	ขางครั้ง	ฮ้อเปอลาน้อเคาะ	แก้ไข้	ใบหรือราก ผสมใบโหยงแยง บดเป็นผงละเอียด ปั้นเป็นยาลูกกลอน
7.	สนสามใบเกียเปลือกแดง	โซ	แก้บิด ท้องร่วง ปวดท้อง ใช้ในคนที่เลือดกำเดาออกบ่อย ๆ	นำผลมาต้มดื่มกิน หรือในปาเกอญอนำเปลือกมากินสด
8.	เอื้องปากเบ็ด	โทเตาะเนาะ	รักษาหูเป็นหนอง	นำไปมาเผาให้ร้อนพอเหมาะแล้วบิดให้น้ำหยดลงหู 2-3 หยด รอสักครู่แล้วทำให้น้ำออกจากหู

ที่	ชื่อสมุนไพรไทย	ชื่อภาษาปาเกอญอ	สรรพคุณ	วิธีใช้
9.	บุงรือ	เคอร์	แก้เลือดจับเป็นก้อน	หุงกับน้ำมัน ใบสดแผล
10.	หญ้ายายเยา	ตาซูจือคือ	รักษาโรคทางเดินปัสสาวะ นิ่วในไต แก้กษัตริสพาคัดต่อ	ใช้ทั้งต้น ผสมหัวยา ข้าวเย็น ต้มดื่มกิน ใช้ใบพอกบริเวณแผลมีพิษกัน
11.	หัวยาข้าวเย็น (ภาษาเมือง)	ฮือเกอะกะ	ยาฆ่าแมลง	นำหัวมาตากแห้งบดให้ละเอียดผสมกับน้ำใช้ฉีดพ่นไล่แมลง
12.	ขนาดคำ/ขนาดดอย	พอมูต้าลูไ้	ราก แก้เพื่ออาหาร ผื่นคัน แก้กนิ่ว แก้กิดเดือน ต้นหรือราก แก่ถอนพิษ บำรุงกำลัง ช่วยให้การคลอดบุตรง่าย	นำรากมาฝนกินกับน้ำวันละ 1 ช้อนโต๊ะ ใบ ต้มกิน
13.	คนเฒ่าลืมไม้เท้า		แก้เจ็บหลัก เจ็บเอว	นำทั้งลำต้นมาต้มกิน
14.		เตอซีชะบอโก	แก้ร้อนใน	เอาหัวและเปลือกมารับประทานสด
15.	ตั้งใหญ่	พอเซ็ก	แก้ปวดข้อ	นำใบลงไฟให้ร้อนแล้วเอามาพันตรงที่ปวด
16.	เอื่องหมายนา	ซูเลโป	เหง้า ขับปัสสาวะ แก้บวม น้ำ แก้ตกขาว แก้โรคทางเดินปัสสาวะ แก้แผลหนอง อักเสบ เหง้าสดมีพิษมาก ถ้าใช้ปริมาณมากจะทำให้ท้องร่วงอย่างรุนแรงต้องทำให้สุกก่อน ราก ขับพยาธิ ขับเสมหะ แก้ไอ แก้โรคผิวหนัง	นำรากและเหง้ามาต้มกิน
17.	กระแตไต่หิน	เพะจือ	รักษาโรคมะเร็งในปอด ปอดพิการ ผสมหัวยา ต้มดื่มกิน แก้หอบหืด	ใช้ส่วนบนจากเหง้าใบคั่วให้ละเอียดผสมกับเก้หอบหืด
18.	จี้ดำ	จี้	ไล่แมลง	ใช้ใบเผาเกิดครันไล่แมลง

ที่	ชื่อสมุนไพรไทย	ชื่อภาษาปาเกญอ	สรรพคุณ	วิธีใช้
19.	หงอนไก่	หอกลออ	เบื่อหมา ฆ่าแมลง	รากผสมสมุนไพรรำปำที่ 21 ต้มน้ำดื่ม ทำให้อาเจียน ใช้รักษาอาการอาเจียน เมล็ดทำให้อะเอียด ปลูกข้าวใช้เบียดห่ม ทำให้หมาหายใจไม่ออกตายภายใน 24 ชั่วโมง
20.	อัญชันป่า	แง่วัม	ห้ามเลือด รักษาแผลสด	ใช้ทั้งต้น ตำพอกบาดแผล
21.	แม่สร้อย	ฮ่อเซ้า	ให้ผู้หญิงอาบและดื่มน้ำกลั้กลอด ผลเป็นยาระบาย	นำไปต้มน้ำดื่ม และอาบสำหรับผู้หญิงหลังคลอดบุตร
22.	ไม้เหียง	เคาะลำเธอ	แก้ไข้	ต้กกิ่งหรือลำต้นมาต้ม น้ำนำดื่มมาดื่มยิ่งดื่มมากยิ่งดี
23.	ค้างไฟใหญ่	พอเซตี	บรรเทาอาการปวดบวมข้อ	อังไฟแล้วนาบตรงบริเวณที่ปวด
24.	หญ้า 3 คม	แซอบี	แก้ท้องเสีย	นำรากมาต้มน้ำกิน ดื่มน้ำ
25.	ชดนำ	ยาลี่เซอดี	แก้ท้องเสีย แก้ไข้ ใบฆ่าเชื้อโรค	นำรากมาต้มน้ำกิน แก้ไข้
26.	โตไม่รู้สึม	ตะจิโกะ	บำรุงกำลัง	นำทั้งต้นมาต้มน้ำกิน
27.	โปรงฟ้า	ตาโฮอะค่า	บำรุงกำลัง ฆ่าพยาธิ	นำมากินเป็นเครื่องเคียงกับน้ำพริก หรือลาบ
28.	หญ้าขัดใบยาว	น้อเดเม้	แก้โรคทางเดินปัสสาวะและท้องผูก	ทั้งต้นทำไม้กวาด รากต้มน้ำดื่มรักษาโรคทางเดินปัสสาวะและแก้ท้องผูก ใบตำคั้นน้ำทา
29.	สาบเสือ		รักษาแผลสด	ขยี้หรือตำใบให้ละเอียดนำมาพอกบาดแผล

การจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติบ้านป่าจั่ว

การจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติบ้านป่าจั่ว เป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถเรียนรู้ให้กับสมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้ถึงกระบวนการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติบ้านป่าจั่ว จากการสำรวจพื้นที่ป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว โดยเฉพาะห้วยหลอดทำให้ทราบข้อมูลทั้งพันธุ์พืช สัตว์ป่า ที่หลากหลาย ซึ่งนำมาพัฒนาเป็นเส้นทางการเรียนรู้ให้กับเยาวชน ซึ่งทางทีมวิจัยและชุมชนบ้านป่าจั่วได้มีการหารือถึงการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ มีการวางไว้หลายเส้นทาง เช่น ห้วยหลอด ห้วยเบ้ง มีการสำรวจจุดเพื่อเป็นฐานการเรียนรู้แต่ละประเด็น

ทางทีมวิจัยได้ทดลองทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติห้วยเบ้ง เพื่อทดลองให้ผู้เข้าร่วมที่มาร่วมในงานปิดโครงการได้เดินตามฐานการเรียนรู้เส้นทางศึกษาธรรมชาติห้วยเบ้ง เนื่องจากระยะเวลาในการเดินทางไม่ไกลมาก ใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมงก็สามารถศึกษาได้ทุกฐานแล้ว ซึ่งทางชุมชนบ้านป่าจั่วได้แบ่งฐานการเรียนรู้ออกเป็น 7 ฐานด้วยกัน คือ

ฐานที่ 1 ฐานสมุนไพร

ฐานที่ 2 การเปลี่ยนแปลงของป่าไม้

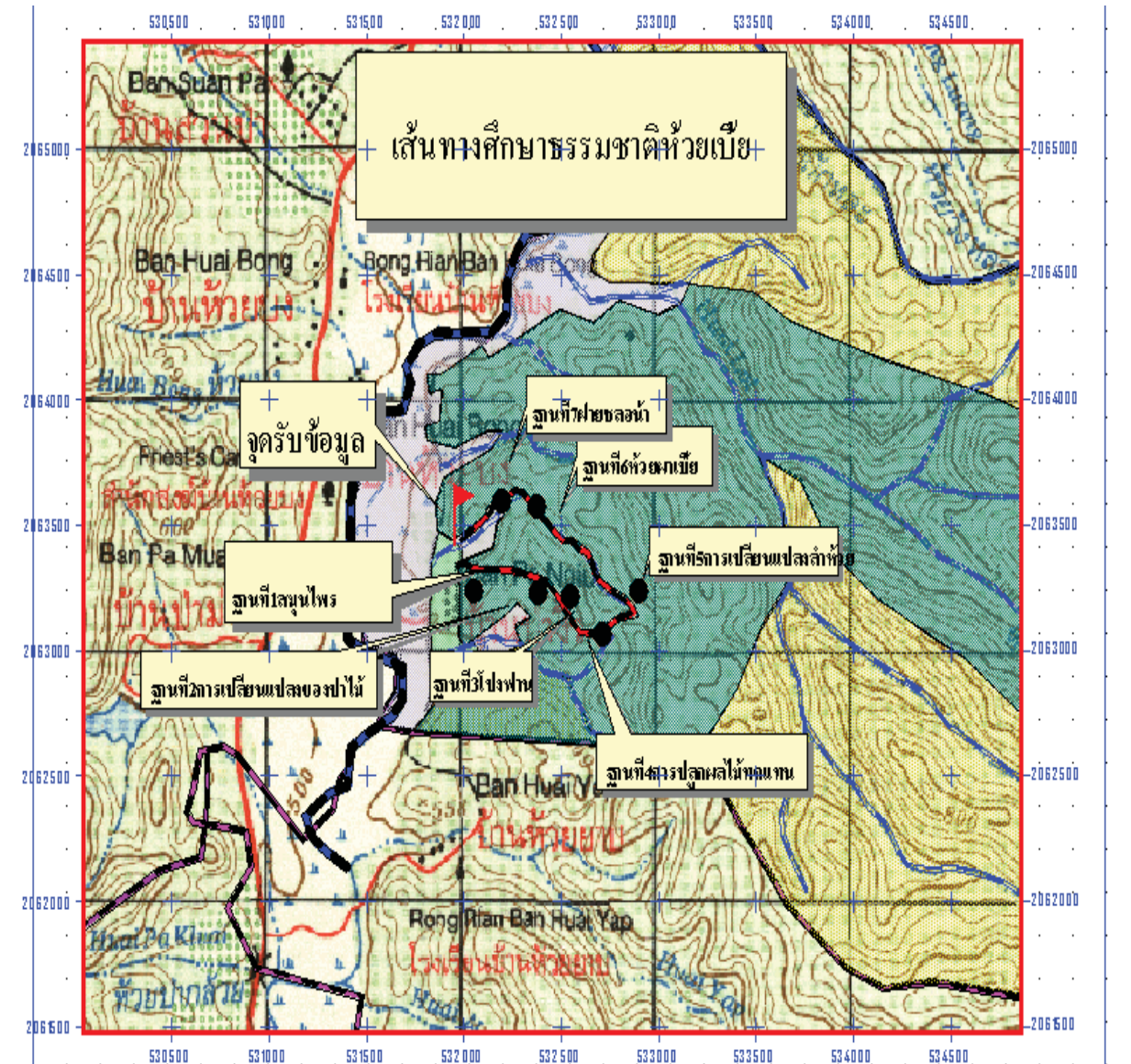
ฐานที่ 3 โปงแห่งฟาน

ฐานที่ 4 การปลูกผลไม้ทดแทน

ฐานที่ 5 การเปลี่ยนแปลงลำห้วย

ฐานที่ 6 ห้วยผาเบ็ญ

ฐานที่ 7 ฝ่ายชะลอน้ำ

โดยจุดแรกก่อนที่จะเข้าฐานการเรียนรู้ เป็นจุดรับข้อมูลกระเป๋ยบ/ข้อปฏิบัติในการศึกษาเส้นทางธรรมชาติ ซึ่งมีการตั้งกฎระเบียบไว้ ดังนี้

1. ห้ามส่งเสียงดัง
2. ห้ามทิ้งขยะ
3. ห้ามจุดไฟเผาป่า
4. ห้ามเก็บของป่าทุกชนิดออกนอกพื้นที่
5. ไม่พูดคำที่ไม่เหมาะสม

ข้อมูลในแต่ละฐาน

ฐานที่ 1 ฐานสมุนไพร

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรในท้องถิ่น
- เพื่อฝึกทักษะการสังเกต และการรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลประกอบการเรียนรู้

บ้านป่าจั่ว มีการพึ่งพาอาศัยป่ามานาน และมีการดูแลรักษาป่าเช่นกัน เพราะถือว่าป่าเปรียบเสมือนชีวิตของคนในชุมชน เพราะมีการพึ่งพาป่าหลายด้าน คนในชุมชนมีความรู้ ภูมิปัญญามากมาย โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับต้นไม้ใบหญ้า สามารถนำประโยชน์ตั้งแต่รากไม้ถึงปลายไม้ สมุนไพรเป็นความรู้อีกอย่างที่คนในชุมชนสามารถนำใช้รักษาเมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วย และการจะมีสมุนไพรให้ใช้ได้ยาวนานๆ คือ การรู้จักวิธีการใช้ และการนำมาใช้อย่างเหมาะสม จึงทำให้มีสมุนไพรให้ได้ไม่มีวันหมด

ป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว มีสมุนไพรต่าง ๆ มากมาย ชาวบ้านได้อาศัยสมุนไพรเหล่านี้ในการรักษาตนเอง เมื่อเจ็บป่วยมาเป็นเวลานาน แต่ปัจจุบันเมื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ เข้ามา ข้าราชการโรค การรักษาสมัยใหม่เข้ามา ทำให้หลงลืมทรัพยากรของตนเอง สมุนไพรถูกลดบทบาทลง เด็กรุ่นใหม่ไม่รู้จัก ไม่รู้คุณค่า เวลาเดินเข้าป่าก็ไม่สนใจ บางครั้งเหยียบย่ำจนตาย ซึ่งทำให้สมุนไพรเหล่านี้เริ่มสูญหายไป ไม่ถูกนำมาใช้ประโยชน์ ดังนั้นทางชุมชนพยายามศึกษาสมุนไพรในชุมชน ในป่าชุมชน และพยายามรักษาให้คงอยู่ต่อไป

กิจกรรมที่ทำในฐาน

- การศึกษา สำรวจพืชสมุนไพรบริเวณฐานการเรียนรู้ ซึ่งสมุนไพรแต่ละชนิดจะมีชื่อติดอยู่ ทั้งชื่อภาษาไทย ภาษาปกากะญอ สรรพคุณ และวิธีการใช้
- วิทยากรประจำฐาน อธิบายเพิ่มเติม

ฐานที่ 2 การเปลี่ยนแปลงของป่าไม้

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงของป่าไม้
- เพื่อฝึกทักษะการสังเกต และการเก็บข้อมูลจากการฟัง

ข้อมูลประกอบการเรียนรู้

ย้อนหลังไปเมื่อ 120 ปีที่ผ่านมา ซึ่งป่าตรงนี้มีความอุดมสมบูรณ์ทั้งพืชสัตว์ และน้ำในลำห้วยยังไหลตลอดทั้งปี แต่หลังจากนั้นมีการทำไร่หมุนเวียนต่อมาด้วยการทำไม้หอมรดไฟ และในปี 2518 เริ่มมีการทำไม้แปรรูปเพื่อขายให้นายทุนทางสันกำแพง จนถึงปี 2520 ในช่วงนี้มีการทำกันอย่างหนัก ไม้ยาง ไม้ประดู่ ไม้ตะเคียน ที่ต้นใหญ่ ๆ ตามลำห้วยได้ถูกตัดเพื่อขายอย่างมากจนส่งผลกระทบต่อทั้งพืช สัตว์ น้ำในลำห้วยแห้งตรงบริเวณเขาที่เคยมีป่าไม้ปกคลุมอย่างหนาแน่น ผลจากการตัดไม้เพื่อขาย เพราะช่วงนั้นหลายหลังคาเรือนต้องซื้อข้าวจึงต้องการข้าว โดยการขายไม้เพื่อนำเงินมาซื้อข้าว แต่ได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศเป็นอย่างมาก จนถึง พ.ศ. 2525 ทำให้มีการขาดแคลนน้ำกันอย่างหนัก สมัยนั้นพ่อหลวงบ้าน คือ นายทองคำ ช่างซอ จึงเสนอให้หยุดการทำไม้ เพราะที่ผ่านมาส่งผลกระทบต่อชุมชนมากเกินไป และได้รับการสนับสนุนจากผู้ที่ทรง และผู้ช่วย แพทย์อาสาประจำหมู่บ้าน จึงมีการขอร้องให้หยุดทำไม้ขาย แต่ก็ได้รับการต่อต้านจากคนที่ทำไม้ขายบางคน แต่เมื่อไม่นานทุกคนก็เริ่มเข้าใจว่า สิ่งที่ทำนั้น แม้จะได้เงินแต่ผลกระทบที่เกิดขึ้น คือชุมชนได้รับความเดือดร้อน ภายหลังจึงหยุดทำและมีการอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่า ไม่มีการเผาป่า ลดการตัดไม้ใหญ่ สามารถตัดได้เฉพาะ ไม้แห้งเพื่อทำฟืนเท่านั้น และในช่วงเวลา 30 ปีที่ผ่านมาป่าฟื้นคืนมามากขึ้น

ห้วยหลุมน้อย เมื่อก่อนเป็นป่าอุดมสมบูรณ์มีต้นไม้ใหญ่จำนวนมาก ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2528 มีการตัดไม้โดยใช้รถมอเตอร์ไซด์ขึ้น มีการมารับถึงบ้าน มีชาวบ้านตัดไม้ขนาดใหญ่นำไปขายวันละ 2-3 ครั้ง อีกไม่นานมีการขายไม้ให้เจ้าหน้าที่ตำรวจ จึงมีการร่วมกันอนุรักษ์ป่าโดย มีพ่อหลวง ทองคำ เป็นคนริเริ่มการอนุรักษ์ในสมัยนั้นมีการทำไร่เลื่อนลอยจึงมีการหยุดทำไร่ตั้งแต่มีการอนุรักษ์ป่า หลังจากนั้นไม่นานพรรณไม้ต่างๆเริ่มมีการเติบโตมีจำนวนมากขึ้นตามธรรมชาติ

กิจกรรมที่ทำในฐาน

- การสังเกตสภาพการเปลี่ยนแปลงของป่าไม้
- วิทยากรประจำฐาน อธิบายให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับสภาพป่าไม้และสถานการณ์ที่ผ่านมา

ฐานที่ 3 โป่งฟาน

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับโป่ง
- เพื่อฝึกการสังเกตลักษณะการมากินอาหารจากโป่งของฟาน(เง็ก)

ข้อมูลประกอบการเรียนรู้

ดินโป่ง คือ ดินที่มีรสเค็มและละเอียดซึ่งเกิดจากแร่ธาตุบางชนิด เป็นอาหารของสัตว์ป่าที่กินหญ้า บางชนิด หรือโป่งคือบริเวณพื้นที่ซึ่งมีแร่ธาตุต่าง ๆ มารวมกัน อันเนื่องมาจากฝนตกหนัก และเกิด ขบวนการชะล้างนำเอาแร่ธาตุที่จำเป็นของสัตว์ป่าออกจากดินทั่วไปรวมกันยังพื้นที่แห่งหนึ่ง แร่ธาตุเหล่านี้ เป็นสิ่งซึ่งสัตว์ป่าไม่สามารถหาทดแทนได้จากพืช ซึ่งมีคาร์โบไฮเดรตเป็นส่วนประกอบใหญ่ ดังนั้น พื้นที่ดินส่วนนี้จึงเป็นแหล่งแร่ธาตุสำหรับสัตว์ป่าซึ่งกินพืชเป็นอาหาร บ้านป่าจืดมีร่องรอยโป่งฟาน(เง็ก) เป็น ลักษณะโป่งดิน หรือชาวบ้านเรียกว่า โป่งแห้ง ปัจจุบันมีฟาน(เง็ก)เข้ามากินแร่ธาตุจากโป่งนี้อยู่

เมื่อก่อนมีการล่าสัตว์กันมาก ทำให้ไม่มีสัตว์ป่ามาหากินในบริเวณอาณาเขตของการล่าสัตว์ ตั้งแต่มี การอนุรักษ์ป่า สัตว์ป่ามีจำนวนมากขึ้น โดยเฉพาะกวาง เก้ง จะมาหากินทุกวัน บางครั้งมีการพบสัตว์เหล่านี้ ในเวลาค่ำ หรือตอนดึก หากเป็นสมัยก่อนคงมีการฆ่าสัตว์เหล่านี้ไป แต่นับปัจจุบันในบริเวณห้วยไกล่บ้าน เอง ยังมีสัตว์ป่ามาหากิน ในช่วงหน้าฝนจะมีรอยเท้าของสัตว์ป่ามาบริเวณลำห้วยต่างๆ ในเขตป่าอนุรักษ์

กิจกรรมที่ทำในฐาน

- การสังเกตลักษณะการมากินอาหารจากโป่งของฟาน(เง็ก)ซึ่งปัจจุบันยังพบในพื้นที่บ้านบ้านจืดอยู่
- วิทยากรประจำฐาน อธิบายเพิ่มเติม

ฐานที่ 4 การปลูกผลไม้ทดแทน (กิว หรือเรียกว่า เชอคาด)

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาเรียนรู้การปลูกผลไม้ทดแทน ในการสร้างแหล่งอาหารให้กับสัตว์และสมาชิกในชุมชน
- เพื่อฝึกการสังเกตผลไม้ที่งอกขึ้นกับต้นไม้ในป่า

ข้อมูลประกอบการเรียนรู้

จากสภาพป่าที่ถูกทำลาย การตัดไม้ทำลายป่าที่ผ่านมา ร่วมทั้งการบุกรุกในการแผ้วถางป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย ทำให้สภาพพื้นที่เริ่มเปลี่ยนไป ความอุดมสมบูรณ์ของดินไม้ลดลง ความหลากหลายของพันธุ์ไม้ถูกทำลายไป หลังจากการอนุรักษ์รักษาป่า เห็นว่าควรมีการปลูกต้นไม้ทดแทน จึงเลือกผลไม้ท้องถิ่นมาปลูกทดแทน ปลูก เช่น มะไฟ ขนุน เป็นต้น ปลูกแทรกบริเวณป่าไม้ เพื่อเป็นแหล่งอาหารให้กับสัตว์ และชุมชนได้เข้ามาใช้ประโยชน์จากป่ามากขึ้น

กิจกรรมที่ทำในฐาน

- สังเกตการปลูกผลไม้ทดแทนเพื่อสร้างแหล่งอาหารให้กับสัตว์และสมาชิกในชุมชน
- วิทยากรประจำฐาน อธิบายเพิ่มเติม

ฐานที่ 5 การเปลี่ยนแปลงลำห้วย

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงของลำห้วย
- เพื่อฝึกสังเกตสภาพลำห้วย และบริเวณใกล้เคียง

ข้อมูลประกอบการเรียนรู้

ในอดีตน้ำในลำห้วยจะไหลตลอดปี แต่ปัจจุบันน้ำจะมีมากในช่วงหน้าฝน ในช่วงหน้าแล้งน้ำน้อยมาก พบข้างเป็นช่วง ๆ ไป จากสภาพพื้นที่ที่เปลี่ยนไป กระแสน้ำที่ไหลผ่าน ซึ่งในช่วงประมาณ ปี 2525-2527 น้ำไหลมาแรงมาก บริเวณนั้นเป็นผาทำให้เกิดการกัดเซาะบริเวณข้างลำห้วย ชาวบ้านจึงร่วมกันดูแล มีการทำฝายทั้งถึงถาวร และฝายถาวร เพื่อลดการชะล้างของหน้าดินบริเวณข้างลำห้วย ปัจจุบันบริเวณนั้นเกิดตาน้ำ และมีน้ำขึ้นมามากขึ้น

กิจกรรมที่ทำในฐาน

- สังเกตสภาพลำห้วยและบริเวณรอบ ๆ ลำห้วย เช่น ลักษณะของลำห้วย ทิศทางการไหลของน้ำ การกัดเซาะ การเปลี่ยนทิศทางการไหลของน้ำ เป็นต้น
- วิทยากรประจำฐาน อธิบายเพิ่มเติม

ฐานที่ 6 ห้วยผาเบ็ญ

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของห้วยผาเบ็ญ
- เพื่อฝึกการสังเกตสภาพของห้วยผาเบ็ญ

ข้อมูลประกอบการเรียนรู้

ผาเบ็ญ เมื่อประมาณไม่น้อยกว่า 100 ปีที่ผ่านมา จากคำบอกเล่าของคนในชุมชนบอกว่า บริเวณผาเบ็ญเคยมีถ้ำลึกเข้าไป และในถ้ำแห่งนี้จะมีหอยเบ็ญอาศัยอยู่จำนวนมาก เมื่อถึงช่วงฤดูฝน เปลือกหอยเบ็ญจะลอยไปตามน้ำ ไหลลงไปตามลำห้วยเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า ห้วยผาเบ็ญ

แต่บางคนเล่าว่าบริเวณห้วยผาเบ็ญนั้นมีเบ็ญจำนวนมาก มีการสันนิษฐานว่า ในอดีตมีชนเผ่าลัวะมาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณนั้น มีการฝังเบ็ญไว้ใต้ดิน เนื่องจากช่วงที่ฝนตกน้ำไหลท่วมบริเวณนั้นทำให้ชาวบ้านเห็นเบ็ญเป็นจำนวนมาก จึงเรียกบริเวณนี้ว่า ห้วยผาเบ็ญ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นคำบอกกล่าวที่เล่ากันสืบต่อ ๆ กันมา ซึ่งไม่สามารถบอกได้ว่าเรื่องใดถูกหรือผิด แต่เป็นความเชื่อที่เล่าต่อ ๆ กันมา

เมื่อประมาณ 80 ปี เคยมีเสือมากินสัตว์ในหมู่บ้าน ชาวบ้านเข้าใจว่าเสือมันอยู่ที่ถ้ำผาเบ็ญ เพราะไปพบกระดูกสัตว์อยู่บริเวณถ้ำจำนวนมาก ทำให้ชาวบ้านไม่กล้าไปใกล้

แต่เมื่อเวลาผ่านไป ความกลัวของชาวบ้านเริ่มหายไปและถ้ำตรงหน้าผาแห่งนี้ มีปลวกก่อรังเป็นจอมปลวกมากขึ้น ทำให้ถ้ำที่เคยเห็นมีสภาพดินและหายไปมากที่สุด และหอยเบ็ญที่เคยมีอยู่มาก ตอนนี้ไม่มีให้เห็นแล้วเพราะมีคนทั้งในพื้นที่และต่างพื้นที่เก็บไปหรือหายไป เพราะถ้ำถูกปิดด้วยจอมปลวก

ปัจจุบันบริเวณแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์ และสวยงามมาก เพราะช่วงฤดูฝนน้ำที่ไหลมาตามลำห้วยจะตกเป็นน้ำตกที่มีความสูงนับ 10 เมตร ผ่านผาหินที่สลับซับซ้อนกันอยู่ แต่คิดว่าอีกไม่นานเราคงได้เห็นน้ำตกตลอดทั้งปี เพราะน้ำในลำห้วยแห่งนี้มีจำนวนมากขึ้นทุก ๆ ปี

กิจกรรมที่ทำในฐาน

- สังเกตสภาพทั่วไปโดยรอบของห้วยผาเบ็ญ
- วิทยากรประจำฐาน อธิบายข้อมูล เล่าประวัติความเป็นมาของการเรียกชื่อว่า ห้วยผาเบ็ญ และสภาพที่ผ่านมามาจนถึงปัจจุบัน

ฐานที่ 7 ฝายชะลอน้ำ

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับฝายชะลอน้ำ

ข้อมูลประกอบการเรียนรู้

การทำฝายชะลอน้ำ เป็นวิธีการในการอนุรักษ์รักษาทรัพยากรป่าไม้ และน้ำ รวมทั้งเป็นแหล่งอาหารให้กับสัตว์ป่า ฝายชะลอน้ำทำลักษณะกั้นเป็นช่วง ๆ ตามลำห้วย ทำในลักษณะฝายแม้ว โดยใช้วัสดุจากท้องถิ่น เช่น ไม้ หิน กระสอบทราย เป็นต้น ในการทำฝาย ซึ่งชาวบ้านทั้งเด็กและผู้ใหญ่ก็จะมาร่วมมือช่วยกันทำฝาย ตรงนี้เป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย ชุมชนต้องมาช่วยกันดูแลซ่อมแซมทุกปี

กิจกรรมที่ทำในฐาน

- สังเกตลักษณะของฝายชะลอน้ำ ความสามารถในการกักเก็บน้ำ สภาพโดยรอบ
- วิทยากรประจำฐาน ให้ข้อมูลเกี่ยวกับฝายชะลอน้ำ ความสำคัญ การทำฝายชะลอน้ำ

การจัดทำแผนการจัดการป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว

การจัดทำแผนการจัดการป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว หมู่ที่ 4 ตำบลทาเหนือ อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ เกิดจากการนำสิ่งที่ชุมชนได้ดำเนินการอยู่แล้ว มาทบทวน วิเคราะห์ ตรวจสอบ และวางทิศทางในการจัดการป่าชุมชนที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพทั้งภายนอกและภายในชุมชน รวมทั้งสอดคล้องกับความต้องการของบุคคลหลากหลายกลุ่มในชุมชน ทั้งผู้นำ ผู้อาวุโส และเยาวชนหรือคนหนุ่มสาวที่จะขึ้นมาสืบสานเจตนารมณ์ที่คนรุ่นก่อนได้นำทางไว้

กระบวนการจัดทำแผนนั้น ผู้เข้าร่วมประกอบด้วย แกนนำชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชน สมาชิกในชุมชน ตัวแทนเยาวชน และตัวแทนหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบลทาเหนือ สนับสนุนให้ข้อมูลแนวทางการสนับสนุนจากองค์กรบริหารส่วนตำบลทาเหนือ การเป็นที่ปรึกษาในการจัดทำแผน ประสานงานองค์กรที่ทำงานด้านสิทธิสิ่งแวดล้อมให้กับชุมชน เครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทาตอนบน คอยเป็นที่ปรึกษาในการจัดทำแผน การให้ข้อมูลภาพรวมของเครือข่าย และการเชื่อมโยงกับแผนระดับเครือข่าย แผนงานสนับสนุนความร่วมมือในประเทศไทย และศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (RECOFTC) ให้การสนับสนุนให้ความรู้เรื่องการจัดทำแผนงบประมาณในการสนับสนุนการทำกิจกรรม เช่น การศึกษาดูงานพื้นที่อื่น การเรียนรู้การจัดทำแผน การจัดทำเอกสารเผยแพร่ข้อมูล และประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งการให้ข้อคิดเห็นของแนะนำในการจัดทำแผนการจัดการทรัพยากร เป็นต้น

ข้อมูลที่ถูกนำมาพิจารณาประกอบการจัดทำแผน ประกอบด้วย ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ข้อมูลทรัพยากรและสถานการณ์การจัดการป่าชุมชน เช่น ข้อมูลการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน รูปแบบการจัดการ วัฒนธรรมประเพณีความเชื่อที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนของการจัดการป่าชุมชน แนวทางการสนับสนุนจากหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ซึ่งทางผู้เข้าร่วมประชุมได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและนำเสนอข้อมูลทั้งจากที่ทีมวิจัยได้ทำการศึกษารวบรวมมา จากคนอื่น ๆ ที่ได้ไปรับรู้ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ เพื่อนำมาปรับใช้และพัฒนาเป็นแผนของชุมชนบ้านป่าจั่วต่อไป

บ้านป่าจั่วเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีวัฒนธรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่ามาตั้งแต่อดีต และถึงแม้ว่าจะมีสถานการณ์ภายนอกหลาย ๆ ระดับมากระทบต่อวิถีชีวิตและการพึ่งพิงป่าของชุมชนช่วงที่ผ่านมา แต่ชุมชนเองได้ปรับตัวและพยายามรักษาไว้ซึ่งวิถีทางวัฒนธรรมและการดูแลรักษาป่าในรูปแบบป่าชุมชน ชุมชนยังคงยึดถือประเพณีและความเชื่อหลาย ๆ อย่างที่เกี่ยวข้องกับป่า และพยายามสืบสานสิ่งเหล่านี้ต่อไปยังลูกหลาน ชุมชนได้รับความร่วมมือจากกลุ่ม องค์กร หน่วยงานทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่มาอย่างต่อเนื่อง จากการแลกเปลี่ยน โดยสรุปเป้าหมายการจัดการป่าชุมชนไว้ คือ “ป่า และลำน้ำสมบูรณ์ขึ้น เนื่องจากคนในชุมชนมีความเข้าใจและร่วมแรงร่วมใจดูแลป่าและสิ่งแวดล้อม ชุมชนได้ใช้ป่า ภายใต้อกฏระเบียบและความเชื่อที่ยึดถือร่วมกัน คนในชุมชนยึดถือระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง ดำรงวัฒนธรรมที่ดีงาม และสร้างการเรียนรู้ภายในและภายนอกอย่างต่อเนื่อง โดยการสนับสนุนและร่วมมือของหน่วยงานต่างๆ และชุมชนอื่นๆ ในตำบลและในเครือข่าย” โดยแบ่งแผนกิจกรรมออกเป็น 3 ด้าน คือ 1)การป้องกันดูแลป่าชุมชน 2)การพัฒนาวิถีชีวิตและความเข้มแข็งของคนในชุมชน และ 3)การพัฒนาความร่วมมือ ซึ่งแผน

กิจกรรมแต่ละด้านมีการวิเคราะห์ร่วมกันว่ามีการจัดทำช่วงไหน และกิจกรรมเหล่านั้นชุมชนสามารถทำเองทั้งหมด หรือต้องขอรับการสนับสนุนจากส่วนอื่น ๆ เข้ามาหนุนเสริม รวมทั้งการกำหนดบทบาทการสนับสนุนแต่ละหน่วยงานเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมและเป้าหมายการสนับสนุนของหน่วยงานนั้น ๆ

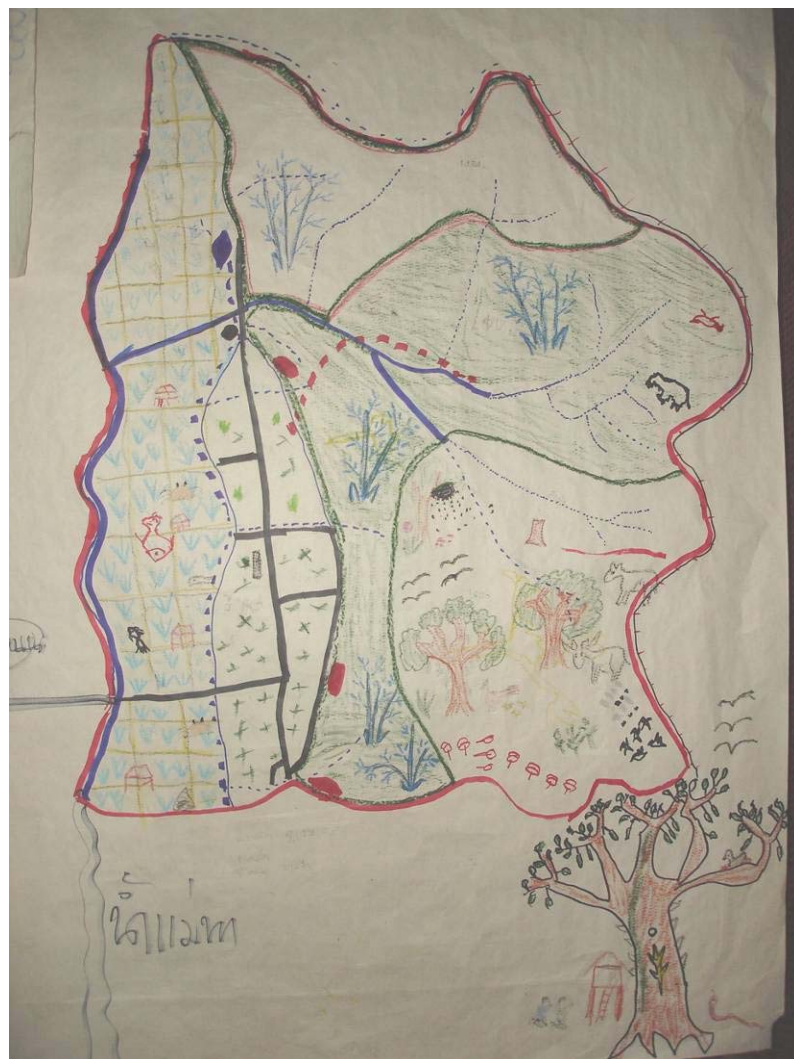
จากการรวบรวมข้อมูลที่ผ่านมา รวมทั้งได้รับการสนับสนุนกระบวนการจัดทำแผนชุมชน โดยองค์การบริหารส่วนตำบลทาเหนือ เครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทาตอนบน แผนงานสนับสนุนความร่วมมือในประเทศไทย และศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (RECOFTC) ทำให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผน การจัดทำแผนสามารถทำได้รวดเร็วมากขึ้น เนื่องจากในระหว่างที่ผ่านมาทางชุมชนได้มีการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลจากการดำเนินงานวิจัยมาหลายครั้ง การดึงข้อมูลที่มีอยู่มาใช้จึงทำได้ง่ายขึ้น รวมทั้งความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน ทำให้ชุมชนบ้านป่าจั่วได้มีการจัดทำแผนการจัดการป่าชุมชนของบ้านป่าจั่ว(ตามเอกสารแนบภาคผนวก) แนวทางการดำเนินงานมีทั้งกิจกรรมที่ชุมชนทำเองทั้งหมด ขอการสนับสนุนบางส่วน และขอการสนับสนุนจากภายนอกทั้งหมด ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

แผนการจัดการป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว ปี 2551-2555 (แผน 5 ปี)

กิจกรรม	ช่วง เวลา	สถานที่	แนวทางดำเนินงาน			การสนับสนุน
			ทำเอง ทั้งหมด	สนับสนุน บางส่วน	สนับสนุน ทั้งหมด	
1.เดินตรวจป่า	ทั้งปี	รอบป่าชุมชนฯ	/	-	-	-
2.ปลูกไม้ผลที่สัตว์ป่ากินได้	พ.ค.-มิ.ย.	ป่าอนุรักษ์	-	/	-	กล้าไม้จากหน่วยต้นน้ำ
3.ปลูกป่า	พ.ค.	ป่าใช้สอย	-	/	-	ต้นน้ำ/โครงการหลวง/อบต.
4.ทำฝายชะลอน้ำกึ่งถาวร	พ.ค.	ห้วยหลอด	-	/	-	ต้นน้ำ/โครงการหลวง/อบต.
5.ซ่อมแซมถนนแนวกันไฟ	ต.ค.	ทิศตะวันออกขุนห้วยหลอด	/	-	-	-
6.ทำแนวกันไฟ	ก.พ.-เม.ย.	แนวเขตจังหวัดลำปางกับเชียงใหม่ 6,350 เมตร	-	/	-	อบต./หนูน้อยและอาหาร

กิจกรรม	ช่วง เวลา	สถานที่	แนวทางดำเนินงาน			การสนับสนุน
			ทำเอง ทั้งหมด	สนับสนุน บางส่วน	สนับสนุน ทั้งหมด	
7.บวชป่า	มี.ค.	ห้วยหลอด	/	-	-	-
8.จัดการอบรม ภาษาปาเกอญอ / การชอ	อาทิตย์ละ 1 ครั้ง	ชุมชนป่าจู้	-	/	-	บุคลากร/วิทยากร/สื่อ จากอิมเปก/ งบประมาณจากอบต.
9.ศึกษาหา ความหมายของ พิธีกรรมต่างๆเพื่อ ส่งเสริมให้เด็ก เรียนรู้	เดือนละ 1 ครั้ง	ในหมู่บ้านป่าจู้	-	/	-	สกว.ขั้นตอนการเก็บ เรียบเรียงข้อมูล
10.รณรงค์ให้ทุก บ้านปลูกผักกินเอง	ตลอดปี	พื้นที่ที่เหมาะสม ของตนเอง	-	/	-	เกษตรตำบล/เมล็ด พันธุ์และทุน
11.ส่งเสริมให้มี การปลูกไม้โตเร็ว	พ.ค.	พื้นที่ที่เหมาะสม ของตนเอง	-	/	-	หน่วยจัดการต้นน้ำ
12.การจัดอบรมให้ ความรู้แก่เยาวชน และชาวบ้าน	ปีละ 1 ครั้ง	ในหมู่บ้าน	-	/	-	จากหน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง
13.จัดตั้งกลุ่ม อบรมการทำปุ๋ย อินทรีย์	ปีละ 1 ครั้ง	ศาลา เอนกประสงค์ หมู่บ้าน	-	/	-	โครงการหลวง/ สถาบันแม่ทา/อบต.
14.ทำหลักสูตร ท้องถิ่น	-	ในหมู่บ้านป่าจู้	-	/	-	โรงเรียน/ อบต. / ปราชญ์ท้องถิ่น
15.ศึกษาดูงาน ปี ละ 1-2 ครั้ง	ช.ค.-ก.พ. และพ.ค.- ก.ค.	แม่แจ่ม/ แม่ฮ่องสอน	-	-	/	งบประมาณจาก หน่วยงานที่สามารถ ประสานได้
16. จัดเวทีชุมชนปี ละ 1 ครั้ง	ช.ค.	ในชุมชนบ้านป่า จู้	-	-	/	รีคอฟ/อบต./กองทุน เงินล้าน

กิจกรรม	ช่วง เวลา	สถานที่	แนวทางดำเนินงาน			การสนับสนุน
			ทำเอง ทั้งหมด	สนับสนุน บางส่วน	สนับสนุน ทั้งหมด	
17. การประสาน หน่วยงานภายนอก เข้าร่วมและ สนับสนุนชุมชน	ตาม กิจกรรม หลักของ ชุมชน	ในชุมชนบ้านป่า จืด	/	-	-	-

แผนที่ทำมือชุมชนบ้านป่าจืด

แนวทางกระบวนการถ่ายทอดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ทาของชุมชนบ้านป่าจั่ว

บ้านป่าจั่วเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีวัฒนธรรมและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่ามาตั้งแต่อดีต ถึงแม้ว่าจะมีสถานการณ์ภายนอกในหลาย ๆ ระดับมากระทบต่อวิถีชีวิตและการพึ่งพิงป่าของชุมชนในช่วงที่ผ่านมา แต่ชุมชนเองได้ปรับตัวและพยายามรักษาไว้ซึ่งวิถีทางวัฒนธรรมและการดูแลรักษาป่าในรูปแบบป่าชุมชนเพื่อปากท้องของคนในชุมชนทั้งด้านป่าที่เป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรค แหล่งไม้ใช้สอย และในด้านที่ป่าเป็นแหล่งต้นน้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตคนทั้งชุมชน ชุมชนยังคงยึดถือประเพณีและความเชื่อหลาย ๆ อย่างที่เกี่ยวข้องกับป่า และพยายามสืบสานสิ่งเหล่านี้ต่อไปยังลูกหลาน

การถ่ายทอดนั้น ไม่มีรูปแบบตายตัว แต่เป็นการถ่ายทอดผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน จากการดำเนินงานที่ผ่านมา พยายามดึงเด็ก เยาวชนบ้านป่าจั่วเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนมากขึ้น ทั้งในส่วนของงานวิจัย งานพัฒนาของชุมชน และการได้รับงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ในการอบรม เข้าค่ายเยาวชน ซึ่งเน้นเรื่องการศึกษาทบทวนประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน การรักษาวัฒนธรรม อีตศอยของชุมชนบ้านป่าจั่ว และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบ้านป่าจั่ว เช่น การเข้าค่ายเยาวชนในการอนุรักษ์รักษาสีงแวดล้อม การทำแนวกันไฟ การทำวังปลา การทำฝายชะลอน้ำ การสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น มีการสอนการฟ้อนปกากะญอ การฝึกสอนแสดงละครวิถีชีวิตของชุมชนบ้านป่าจั่ว เป็นต้น ทำให้เด็กได้เรียนรู้ เข้าใจ และมีความภาคภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น

บทเรียนการทำงานวิจัย

สิ่งที่ได้เรียนรู้จากการทำโครงการวิจัย

- ได้เรียนรู้กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล จากเดิมนั้นมีการเก็บข้อมูลเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่ง ไม่มีการรวบรวมจริงจัง ไม่ได้มีการบันทึก ไม่มีการพูดคุย ต่างคนต่างทำ ปัจจุบันมีการบันทึกการใช้ประโยชน์จากป่ามากขึ้น
- ได้รู้ข้อมูลเดิมในชุมชน(ภูมิปัญญาดั้งเดิม)ที่ไม่เคยรู้มาก่อน ไม่ว่าเรื่องประวัติชุมชน ประวัติป่า และได้ฝึกตนเองในการนำเสนอ การเล่าต่อให้เพื่อนในชุมชน และพื้นที่อื่น ๆ
- จากการแลกเปลี่ยนกับพื้นที่อื่น ๆ ได้บทเรียนจากพื้นที่อื่นมาปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง เช่น บ้านไร่น้อย มีการจัดการขยะ มีการดึงเยาวชนมาร่วม เห็นตัวอย่างจากบ้านไร่น้อย ก็นำสิ่งที่ได้กลับมาพูดคุยกับเยาวชนในชุมชน ปัจจุบันมีการคัดแยกขยะมากขึ้น จัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีแนวทางที่จะนำแนวทางนี้ไปปรับใช้ในระยะที่ 2 ตอนนี้เริ่มมีการคัดแยกขยะบ้างแล้ว น่าจะมีการเพิ่มเติมความรู้เรื่องการคัดแยกขยะ ประเภทหรือการใช้ประโยชน์จากขยะเหลือใช้
- ตอนแรกนั้นบางคนเข้ามาโดยไม่รู้เรื่อง แต่ทุกคนมีความคิดเห็นว่าเป็นเรื่องที่จำเป็น และสามารถทำได้ และจากการทำโครงการ พบว่าแต่ละคนมีศักยภาพดีขึ้น ทั้งด้านการแสดงความคิดเห็น ความรับผิดชอบ มีการพูดคุยกันมากขึ้น จากที่ไม่เคยได้ทำเลย
- ในเรื่องข้อมูลหลายสิ่งที่เราไม่รู้ ทำให้เราได้รู้เพิ่มขึ้นจากเดิม แต่สำหรับชาวบ้านตอนนี้ยังรับรู้อยู่น้อย กิจกรรมที่ลงไปหาชาวบ้านยังน้อย ซึ่งในระยะต่อไปต้องมีการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนให้มากขึ้น
- วัฒนธรรมชนเผ่า ผู้หญิงไม่ค่อยมีบทบาทมาก ไม่ค่อยพูด แต่ทีมวิจัยผู้หญิงนั้นมีความกล้าแสดงออกมากขึ้น กล้านำเสนอกล้าแลกเปลี่ยน มีส่วนร่วมกล้าแลกเปลี่ยนกับพื้นที่อื่น ๆ จากเดิมไม่ค่อยกล้าแสดงออก แอบอยู่ข้างหลัง

สภาพปัญหาที่พบของทีมวิจัย

- การเริ่มโครงการวิจัยตั้งแต่แรกไม่ได้มาจากความเข้าใจของคนในชุมชน
- มีการเปลี่ยนแปลงของทีมวิจัยและขาดการทำงานอย่างต่อเนื่อง
- ทีมวิจัยขาดความกระตือรือร้นในการทำงาน
- พื้นฐานความรู้ความเข้าใจของทีมวิจัยไม่เท่ากัน
- ขาดแรงกระตุ้นจากคนภายในชุมชน
- ทีมวิจัยยังไม่เข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนที่ได้รับมอบหมาย
- ทีมวิจัยยังขาดการจดบันทึกข้อมูลในการวิจัย
- ไม่มีเวลาในการเข้าร่วมประชุมทีมวิจัย
- ขาดการสรุปกิจกรรมเป็นบางครั้ง

วิธีการแก้ไขปัญหของทีมวิจัย

- ประชุมทีมวิจัยเพื่อปรึกษาหารือในเรื่องการวิจัยฯ (จะทำต่อหรือไม่อย่างไร)
- สอบถามทีมวิจัย ใครพร้อมที่จะทำงานวิจัยต่อ
- เพิ่มทีมวิจัยในส่วนของเยาวชน เพื่อการจดบันทึกข้อมูล
- ประชุมทีมวิจัยบ่อยขึ้น เพื่อการเรียนรู้ร่วมกัน (สร้างความสนิมสนมกันของทีมวิจัยให้มากขึ้น)
- ทีมวิจัยออกไปเรียนรู้ในเวทีแลกเปลี่ยนกับพื้นที่อื่นๆ ให้มากขึ้น
- ต้องมีการสรุปบทวนและสอบถามสภาพปัญหาหลังจากเสร็จจากการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อหาแนวทางการทำงานให้ดีขึ้น

บทที่ 4

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

โครงการวิจัยนี้เป็นการศึกษามีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทาของชุมชนบ้านป่าจั่ว ตำบลทาเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ โดยตั้งคำถามวิจัยว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าจั่วเป็นอย่างไร วัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาและทบทวนรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าจั่ว 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าจั่ว และ 3) เพื่อหาแนวทางกระบวนการถ่ายทอดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ทาของชุมชนบ้านป่าจั่ว

การดำเนินกิจกรรมในระยะแรก เป็นการรวบรวมข้อมูลการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทาในพื้นที่บ้านป่าจั่ว การจัดเวทีชุมชน การสำรวจพื้นที่ป่า บริเวณลำน้ำแม่หลอด การสำรวจข้อมูลชุมชน ในระยะที่สอง เป็นการรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม โดยเฉพาะเรื่องสมุนไพรในป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว การศึกษาฐานจากพื้นที่อื่นๆ การดึงการมีส่วนร่วมของเยาวชนเข้ามาเรียนรู้มากขึ้น และการทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติของป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว ซึ่งทีมวิจัยได้นำมาวิเคราะห์และสรุปร่วมกัน พบว่า การจัดการทรัพยากร ในอดีตชาวบ้านจะจัดการตามจารีตประเพณี เมื่อมีปัญหาที่จะพูดจากกลางกัน และอาศัยความเชื่อดั้งเดิม แต่ปัจจุบันความเชื่อหลายอย่างเปลี่ยนไป เพราะวิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไปมาก หลังจากเกิดปัญหาน้ำแล้ง ไฟป่า จากการมีคนลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ทำให้ชาวบ้านเกิดปัญหา พ่อบั่วลอย สะตี่ หนึ่งในทีมวิจัยบ้านป่าจั่ว เล่าว่า “...คนป่าเคยมีความเชื่อ ความศรัทธาต่อป่าและธรรมชาติ มีความผูกพันกับป่า ซึ่งตนเองได้มองเห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จากป่าที่อุดมสมบูรณ์ มีต้นไม้ขนาดใหญ่ มีสัตว์ป่ามากมาย จนกระทั่งเริ่มลดจำนวนลงเรื่อย ๆ จากการให้สัมปทานป่าของภาครัฐ จนมาถึงมาถึงการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าของคนในพื้นที่ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์เริ่มหมดไปกลายเป็นป่าที่ไม่เหลือแม้แต่การดูแลน้ำห้วยหลอดที่เคยไหลลงสู่ลำน้ำแม่ทาที่นับวันจะแห้งหายไป...”

เมื่อชาวบ้านเจอปัญหาจึงเริ่มคิดเรื่องการอนุรักษ์ป่าอย่างจริงจังมากขึ้น เริ่มจากการดับไฟป่า การทำแนวเขตป่า แนวกันไฟ มีการตั้งคณะกรรมการดูแลรักษาป่า และมีการตั้งกฎระเบียบรักษาป่าขึ้นมา และได้ประสานงานกับชุมชนอื่น ๆ หน่วยงานอื่นเข้าร่วมในการจัดการป่า เพื่อสนับสนุนให้ชาวบ้านชุมชนได้พัฒนาแนวทางการจัดการป่าชุมชนเรื่อยมา มีการถ่ายทอดสู่เยาวชน ชุมชนพยายามดึงเด็กและเยาวชนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนมากขึ้น การจัดค่ายทรัพยากร การช่วยกันทำฝาย ทำวังปลา ทำให้เด็กได้เรียนรู้และรู้สึกหวงแหนในทรัพยากรของตนเองมากขึ้น และนอกจากนี้ ชุมชนเองยังคงรักษาป่าตามความเชื่อและจารีตประเพณีของตนเองด้วย เช่น การเลี้ยงผีขุนน้ำ การเลี้ยงผีเสื้อบ้าน และอื่นๆ ซึ่งเป็นการดูแลรักษาป่า ทำให้ไม่มีคนเข้าไปลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และทำให้มีน้ำใช้ตลอดปี ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งคนในชุมชนและชุมชนอื่น ๆ

บ้านป่าจั่วเป็นชุมชนดั้งเดิมมีวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่ามาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน ชุมชนได้พยายามปรับตัวและรักษาวัฒนธรรมและการดูแลป่าจนเป็นแบบอย่างให้กับชุมชนอื่นเรื่องการจัดการป่า มีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาสนับสนุนหนุนเสริมการดำเนินกิจกรรมของชุมชน ซึ่งทางชุมชนได้มีการวางทิศทางที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชน โดยจัดทำเป็นแผนการจัดการป่าชุมชนบ้านป่าจั่วระยะเวลาแผนการจัดการ 5 ปี (พ.ศ. 2551 ถึง พ.ศ. 2555) เพื่อเป็นแผนการดำเนินกิจกรรมของชุมชนเอง และการประสานเชื่อมโยงกับหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อการพัฒนาป่าชุมชนบ้านป่าจั่วต่อไป

ข้อค้นพบ

จากการทำโครงการวิจัย พบเห็นถึงความกระตือรือร้นของกรรมการ(ทีมวิจัย)มากขึ้น จากเริ่มแรกเข้ามาในลักษณะสถานการณ้งคับ ไม่ได้ตั้งใจเป้าหมายว่าจะทำวิจัย เข้าไปประชุมเรื่องอะไรไม่รู้ พอมีชื่อเป็นคณะกรรมการร่วมวิจัย แต่ก็คิดว่าตนเองก็ควรทำ เพราะเป็นเรื่องของชุมชน ซึ่งใช้โอกาสดังนี้เป็นโอกาสให้ทุกคนได้เข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งพบว่าช่วงแรกกิจกรรมขาดความต่อเนื่อง เนื่องจากหัวหน้าโครงการนั้นไม่ใช่คนในพื้นที่ รวมทั้งภารกิจของหัวหน้าโครงการ(คนเดิม)มีค่อนข้างมาก ทำให้กิจกรรมโครงการต้องหยุดชะงักไปช่วงหนึ่ง แต่คณะนักวิจัยในพื้นที่ เห็นความสำคัญ และมีใจที่จะทำโครงการต่อไป พร้อมทั้งการหนุนเสริมจากสถาบันวิจัยหรือศูนย์ จึงได้มีการปรับเปลี่ยนหัวหน้าโครงการ จากคุณไสว ปัญญาใหญ่ มาเป็นคุณสุชัย อุดทา ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ สนใจทำงานเพื่อชุมชน และเป็นคนในชุมชนบ้านป่าจั่ว มีการหารือเพื่อเคลื่อนงานต่อไป เน้นเรื่องการศึกษาบ้านป่าจั่ว โดยเฉพาะป่าชุมชนและลำห้วยหลอดบ้านป่าจั่วเป็นสำคัญ และพื้นที่ของกลุ่มน้ำแม่ทาในบริเวณเขตชุมชนบ้านป่าจั่วได้รับผลกระทบ แต่เปิดโอกาสให้เครือข่ายกลุ่มน้ำทา ชุมชนใกล้เคียงเข้ามาเรียนรู้ร่วมด้วย รวมทั้งการดึงกลุ่มเยาวชนเข้ามาร่วมมากขึ้น เพราะว่า การทำงานหากต้องการให้มีความต่อเนื่องต้องให้ความสำคัญกับเยาวชนทั้งการดึงเข้ามาเป็นคณะทำงาน และการเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งการเรียนรู้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมบ้านป่าจั่วได้มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายกลุ่มน้ำแม่ทา ซึ่งมีพัฒนาการมาจากเครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติกลุ่มน้ำแม่ทาที่มีอยู่เดิมโดยการส่งเสริมและสนับสนุนของโครงการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำปิง ทำให้เกิดเครือข่ายนักวิจัยกลุ่มน้ำแม่ทาที่มีตัวแทนคนกลุ่มน้ำแม่ทาแต่ละโซน(โหล่ง) ทั้ง 3 โซน ส่วนใหญ่มาจากคณะกรรมการเครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติกลุ่มน้ำทาที่มีอยู่เดิม ในการขับเคลื่อนการจัดการกลุ่มน้ำแม่ทาโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ของโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูกลุ่มน้ำแม่ทาได้กลับคืนมารับใช้ชุมชนกลุ่มน้ำแม่ทาอย่างยั่งยืนต่อไป

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ชุมชน

- ได้เรียนรู้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดความเข้าใจ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมของชุมชนมากขึ้น

- เกิดการประสานความร่วมมือกับหน่วยงาน และชุมชนใกล้เคียงในการจัดการป่าชุมชนร่วมกันมากขึ้น และมีการเชื่อมกันในระดับตำบล และเครือข่าย
- การปรับปรุงพื้นที่ชุมชนบริเวณข้างศาลาประจำหมู่บ้านเป็นเรือนเพาะชำพันธุ์กล้าไม้ เพื่อไว้แจกจ่ายให้สมาชิกในชุมชนนำปลูกบริเวณบ้านและในป่าชุมชน
- การพัฒนาแหล่งเรียนรู้บริเวณลำห้วยที่สำคัญ เช่น ห้วยเปี้ย ห้วยหลอด เป็นต้น
- มีแผนการจัดการป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว โดยเป็นแผนที่มาจากชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริงได้วางแผนการจัดการเป็นแผน 5 ปี (พ.ศ. 2551-2555) เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมต่อไป

เด็ก เยาวชน และโรงเรียน

- เด็ก เยาวชนในชุมชนบ้านป่าจั่วมีความเข้าใจ รู้จักทรัพยากรในป่า ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ ที่เกี่ยวกับการจัดการดูแลป่ามากขึ้น
- เด็ก เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมมากขึ้น เช่น เป็นนักวิจัย การทำฝายชะลอน้ำ การทำวังปลา การเข้าค่ายสิ่งแวดล้อม และการศึกษาดูงาน เป็นต้น
- โรงเรียนอยู่ในพื้นที่บ้านห้วยบง หมู่ที่ 3 ซึ่งมีการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกันเสมอมา จากการเข้าร่วมกิจกรรม การรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของชุมชน รวมทั้งข้อเสนอจากชุมชนทั้งบ้านป่าจั่วและบ้านห้วยบง เรื่องการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งทางโรงเรียนมีการหาแนวทางการนำข้อมูลที่ได้ไปจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น และปัจจุบันนี้มีการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ มีการปลูกต้นไม้ต่าง ๆ เพื่อให้เด็กนักเรียนได้เรียนรู้ และรู้จักต้นไม้มากขึ้น

คณะกรรมการป่าชุมชน

- มีการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ทั้งจากการเข้าร่วมอบรมจากที่ต่าง ๆ การแลกเปลี่ยนกับพื้นที่อื่นๆ ทำให้เห็นแนวทาง และนำบทเรียนที่ได้มาปรับใช้ในชุมชนของตนเอง
- รู้จักบทบาทหน้าที่ มีความรัก ความเข้าใจ เสียสละทำกิจกรรมในการดูแลรักษาป่าชุมชนให้คงอยู่ตลอดไป
- มีกฎระเบียบที่ชัดเจนและครอบคลุมมากขึ้น

หน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่

- หน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่เข้ามาหนุนเสริม และให้การสนับสนุนการทำกิจกรรมของชุมชนมากขึ้น ทั้งด้านบุคลากร ข้อมูล ความรู้ และงบประมาณ
- หน่วยงานต่าง ๆ เห็นความสำคัญของการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

ปัจจัยที่เอื้อต่อการดำเนินงานโครงการวิจัย

- ความตั้งใจของทีมวิจัย แก่นนำ และสมาชิกในชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมบ้านป่าจั่ว
- ทักษะการประสานงานของแกนนำชุมชน สามารถเชื่อมโยงกับหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ เช่น อบต. โรงเรียน โครงการหลวง หน่วยจัดการต้นน้ำ อุทยานแห่งชาติแม่ตะรุ่ เป็นต้น ซึ่งทำให้ได้ความร่วมมือช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ เป็นอย่างดี
- การได้แลกเปลี่ยนกับโครงการวิจัยอื่น กับพื้นที่อื่น ๆ ทำให้เกิดแนวคิด มุมมองการทำงานที่กว้างขึ้น รวมทั้งการเชื่อมเป็นหัววัดวิจัย หรือเครือข่ายลุ่มน้ำทำให้เกิดการประสานเชื่อมโยงทั้งความร่วมมือและแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันมากขึ้น

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานโครงการวิจัย

- ทักษะของนักวิจัย ทั้งเรื่องการบันทึก การเก็บข้อมูล การชวนพูดชวนคุย ขาดการเก็บข้อมูลลึก ๆ ซึ่งต้องอาศัยประสบการณ์และเวลาในการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น
- ขาดบุคลากรในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินผล
- เวลาของทีมวิจัยไม่ตรงกัน ต่างคนต่างมีภาระหน้าที่ของตนเอง ต้องทำมาหากิน
- นักวิจัยขาดความต่อเนื่อง ซึ่งช่วงแรกไม่รู้ว่างานวิจัยเป็นการทำวิจัยเกี่ยวกับอะไร ทำอะไร ตอนหลังเริ่มเข้าใจมากขึ้น
- ชาวบ้านยังไม่รู้ว่าทีมวิจัยชุดนี้ทำอะไรบ้าง ต้องทำความเข้าใจมากขึ้น บางคนรู้แต่ทำเป็นไม่รู้ พบว่าทางโครงการยังขาดการประชาสัมพันธ์ ทำความเข้าใจกับชาวบ้าน
- ในระยะแรกขาดการเชื่อมโยงกับหน่วยงาน เนื่องจากหลายหน่วยงานเข้ามาเก็บข้อมูล ต่างคนต่างเก็บ เก็บคนละครั้ง ไม่ได้เชื่อมโยงกัน ซึ่งในระยะที่สองมีการเชื่อมโยงกับหน่วยงานต่าง ๆ มากขึ้น โดยใช้ฐานข้อมูลจากการทำโครงการวิจัยเป็นหลักในการเชื่อมโยงกับหน่วยงานต่าง ๆ

ข้อเสนอแนะ

การดำเนินโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้าน ชุมชนได้นำกระบวนการวิจัยมาสร้างการเรียนรู้ในชุมชน แต่ด้วยข้อจำกัดระยะเวลา ฤดูกาลเก็บเกี่ยว หรือประเพณีของชุมชน ต้องมีการขยับเวลาในการทำกิจกรรมออกไป รวมทั้งทักษะของทีมวิจัย โดยเฉพาะเรื่องการบันทึกจัดทำรายงาน ทำให้การจัดทำรายงานล่าช้า ดังนั้นการคอยกระตุ้นจากพี่เลี้ยงสม่ำเสมอ การจัดอบรมเพิ่มเติมทักษะให้กับนักวิจัยจึงมีความจำเป็นมาก รวมทั้งการหนุนเสริม ให้ข้อเสนอแนะ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับนักวิจัยอื่น ๆ ที่หลากหลาย การเติมกำลังใจให้กันและกันเป็นสิ่งสำคัญทำให้ชุมชนมีกำลังใจ พลังในการทำงานต่อไป

ภาคผนวก

- แผนการจัดการป่าชุมชนบ้านป่าจี้ว (พ.ศ. 2551 -2555)
- ภาพสรุปกิจกรรมการดำเนินโครงการวิจัย

รายชื่อนักวิจัยบ้านป่าจั่ว

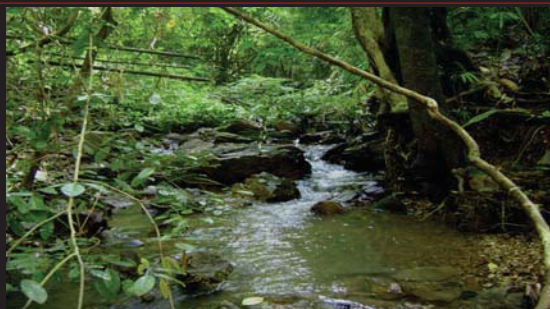
ที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่	เบอร์โทรศัพท์
1.	นายสัญญา อุดทา	9/1 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	085-7239525
2.	นายสุทธิศิลป์ นันชัย	7/5 หมู่ 3 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	084-7395719
3.	นายจันตรีดี สะดี	13 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	
4.	นางสาวบัวผัด บุญ	29 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	
5.	นายบุญศรี คูเฮ	12 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	084-8107422
6.	นางสาวสาธิตา คำดา	12/3 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	
7.	นายวิสัย จีสอน	9/4 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	
8.	นางสาวพ่อน ช่างซอ	1/1 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	089-5604423
9.	นายพิชัยยา จีระवालกุล	25 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	
10.	นายบุญยัง ช่างซอ	36 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	
11.	นายบัวลอย สะดี	24 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	
12.	นางสาวอารีย์ คลนาสวัสดิ์	16/1 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	
13.	นายนันทวัฒน์ ช่างซอ	2/2 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	
14.	เด็กหญิงสุขวิภา พื่อทอ	12/1 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	
15.	เด็กหญิงมยุรี คอโพ	78 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	
16.	เด็กหญิงมะลิ พื่อทอ	16 หมู่ 4 ต.ทาเหนือ อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่	

บ้านป่าจ้าวหมู่ที่ 4 ตำบลทาเหนือ อำเภอ
แม่อน จังหวัดเชียงใหม่

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทาโดยการมีส่วนร่วม
ของชุมชนบ้านป่าจ้าว

โครงการ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทา

กรณีศึกษา บ้านป่าจ้าว ตำบลทาเหนือ
อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่

วัตถุประสงค์

- เพื่อศึกษาและทบทวนรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าจั่ว
- เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ทาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าจั่ว
- เพื่อหาแนวทางการระดมการถ่ายทอดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ทาของชุมชนบ้านป่าจั่ว

วิธีการขั้นตอนการศึกษา

- ประชุมทีมวิจัย เพื่อสร้างความเข้าใจ และวางแผนทางการดำเนินงาน
- เวทีทำความเข้าใจกับชุมชนบ้านป่าจั่วและผู้ที่เกี่ยวข้อง
- รวบรวมข้อมูล
 - การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นลุ่มน้ำทา/ชุมชนบ้านป่าจั่ว
 - การจัดเวทีทบทวนสรุปบทเรียนการจัดการทรัพยากรบ้านป่าจั่ว
 - สรุปวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล
- สรุปบทเรียนโครงการวิจัย และกำหนดแนวทางการดำเนินงานระยะต่อไป

ระยะที่ 2-3

- 1. ประชุมทีมวิจัย
- 2. การจัดเวทีวางแผนจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ห้วยแม่หลอด) และในบริเวณลุ่มน้ำแม่ทาในเขตบริเวณ บ้านป่าจั่ว อำเภอเมืออน จังหวัดเชียงใหม่ เช่น
 - การพัฒนา และการจัดทำฝ่ายชะลอน้ำ
 - การฟื้นฟูพื้นที่ลุ่มน้ำในลำห้วยแม่หลอด และน้ำแม่ทาในเขตบ้านป่าจั่ว เช่น การสร้างวังปลา การพัฒนาสองข้างลำน้ำแม่ทา
- 3. การสำรวจ/ศึกษาพืชสมุนไพรในบริเวณป่าห้วยหลอด
- 4. การศึกษาฐานแลกเปลี่ยนเรียนรู้บทเรียนการทำงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกับพื้นที่อื่น ๆ และพื้นที่ในลุ่มน้ำแม่ทา
- 5. กิจกรรมการสร้างควมตระหนักและการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน
 - การเชื่อมโยงหน่วยงานองค์กรในพื้นที่ และนอกพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของชุมชนบ้านป่าจั่วผู้นำผู้แทนแม่บทของชุมชน
 - การจัดการมีส่วนร่วมของเยาวชนในชุมชนและเครือข่ายเยาวชนตำบลทาเหนือ
- 6. การจัดทำแหล่งเรียน/เส้นทางศึกษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านป่าจั่ว
- 7. การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย
 - เข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนโครงการวิจัย
 - เข้าร่วมการอบรม สัมมนา ทั้งที่ทางสถาบันฯ จัดและในส่วนอื่น ๆ
- 8. สรุปบทเรียนโครงการวิจัย
- 9. นำเสนอข้อมูลสู่ชุมชน
- 10. การจัดทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ประชุมทีมวิจัยเพื่อวางแผนการดำเนินงาน

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

■ นายกองคำ ช่างขอ เล่าว่าพ่อน้อยจันทร์แก้ว ซึ่งเป็นสารวัตรกำนันในอดีต ให้ข้อมูลว่าหมู่บ้านป่าจิ้งก่อดั้งเมื่อ พ.ศ. 2337 โดยมีตระกูลช่างขอ เป็นกลุ่มแรกที่อพยพมาจากจังหวัดแม่ฮ่องสอน นายพราน 3 คน ชื่อช่างขอ บุญ และพ้อทอ มีอาชีพหาของป่า นำช้างเพื่อเอาไปขาย พวกเขาเดินทางไปต่างๆ จนมาถึงบริเวณแห่งนี้เพื่อหาของป่าไปขายให้เจ้านาย แต่เมื่อเห็นว่าพื้นที่บริเวณนี้เหมาะสมต่อการตั้งชุมชน นายช่างขอจึงพาครอบครัวของตนเองมาอยู่ด้วย ต่อมานายบุญกับนายพ้อทอก็ตามมาอาศัยอยู่ด้วย หลังจากนั้นชุมชนก็ขยายตัวเพิ่มขึ้นจากการที่มีคนต่างถิ่นเข้ามาแต่งงานกับคนในชุมชน ตระกูลหลัก ในชุมชนที่เพิ่มขึ้น ได้แก่ พ้อทอ สุนาอ้าย และดูเฮ

- ในช่วงแรกของการตั้งถิ่นฐานชาวบ้านยังชีพด้วยการปลูกข้าวไร่ เก็บหาของป่าแล้วค่อยบุกเบิกไร่เก่าทำนา ทำเหมืองฝาย เอาเมล็ดพันธุ์ข้าวไร่มาจากแม่ฮ่องสอน ส่วนเมล็ดพันธุ์ข้าวนาเอามาจากชาวพื้นราบในอำเภอสันกำแพง ราวปี 2450 เศษ ชาวบ้านค่อยๆ หยุดปลูกข้าวหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นแล้วนำเงินไปซื้อข้าวกิน อย่างเช่นลุงกองคำ (ให้ข้อมูล) เลิกปลูกข้าวไร่ตั้งแต่ปี พ.ศ.2507 พืชเศรษฐกิจที่ชาวบ้านแถบนี้เริ่มปลูก คือ ยาสูบอันเนื่องมาจากปี พ.ศ.2491 มีการตั้งโรงปมยาสูบในพื้นที่ระแวกนี้ โดยเอาพันธุ์มาจากบ้านดอน มีครูพิน ครูเทพ เข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้าน ต่อมาชาวบ้านได้เปลี่ยนปลูกพืชอื่น เช่น ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ปัจจุบันปลูกข้าวโพดฝักอ่อน โดยกำนันอนันต์ ดวงแก้วเรือน จากตำบลแม่ทาเป็นผู้ส่งเสริมการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนและรับซื้อจากชาวบ้านเป็นคนแรกในปี พ.ศ.2526

[illegible][illegible]

ข้อมูลทรัพยากรและสถานการณ์การจัดการป่าชุมชน

- การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน
- - ทรัพยากรป่า ทางด้านการจัดการทรัพยากร ในอดีตชาวบ้านจะจัดการตามจารีตประเพณี เมื่อมีปัญหาที่จะพูดจากตกลงกัน และอาศัยความเชื่อดั้งเดิม เช่น ความเชื่อในการเอาสะดือของเด็กที่เกิดใหม่ไปผูกไว้กับต้นไม้ ซึ่งเป็นต้นเดียวกับที่ห้อยสายสะดือของสมาชิกในครอบครัว แต่ปัจจุบันความเชื่อหลายๆ อย่างก็เปลี่ยนแปลงไป เพราะวิถีชาวบ้านเปลี่ยนไปมาก เช่น ชาวบ้านไปคลอดลูกที่โรงพยาบาลก็ไม่ได้เก็บสายสะดือไว้

- ในปี พ.ศ.2526 เกิดปัญหาน้ำแล้ง ไฟป่า อันเนื่องมาจากมีคนลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ทำให้ชาวบ้านเกิดปัญหา แม่บ้านต้องลำบากไปหาน้ำมาจากน้ำแม่ทา ซึ่งอยู่ไกลออกไปจากหมู่บ้านประมาณ 500 เมตร
- ปี พ.ศ.2533 มีการติดป้ายแนวเขตหมู่บ้าน โดยมีเจ้าหน้าที่จากทางภาครัฐเข้ามาช่วยทำด้วย และมีการตั้งกฎระเบียบของการรักษาป่า
- ปี พ.ศ.2542 มีการตั้งกฎระเบียบรักษาป่าเพิ่มเติมขึ้น, จัดตั้งคณะกรรมการป่า
- - ทรัพยากรน้ำ
- ประวัติระบบเหมืองฝาย เหมืองหลวงรับน้ำจากน้ำแม่ทาทางทิศเหนือมีฝายหลวง (บ้านป่าจั่ว) ช่วยทดระดับน้ำสูงขึ้น เหมืองหลวงทอดยาวขนานไปกับลำน้ำแม่ทาผ่านพื้นที่ 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านห้วยบง บ้านป่าจั่ว และบ้านห้วยยาบ รวมระยะทาง 2,500 เมตร เกษตรกรผู้ใช้น้ำรวม

54 ราย ครอบคลุมพื้นที่การเกษตรกว่า 300ไร่ มีลำเหมืองสาขา 5 เหมือง เหมืองหลวงเป็นเหมืองเก่าแก่มานานกว่าร้อยปี เดิมทีฝ่ายหลวงสร้างจากไม้ชาวบ้านต้องช่วยกันซ่อมแซมฝ่ายกันทุกปี ต่อมาปี พ.ศ.2528 หน่วยงานราชการได้เข้ามาซื้อและสร้างเป็นฝ่ายคอนกรีต แต่ช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมาฝ่ายเริ่มชำรุดทรุดโทรมจึงต้องทำให้มีการนำระบบการตีฝ่ายเข้ามาใช้ซ่อมแซมฝ่ายอีกครั้ง (ภูมิปัญญาดั้งเดิม)

- - แก่เหมืองตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
 - 1.) พ่อหลวงช่วงขอ ปี2460 2.) นายเขียว พ่อทอ ปี2481
 - 3.) นายดี ช่วงขอ ปี2501 4.) นายอ้าย ดูแสะ ปี2520
 - 5.) นาย อินตา พ่อทอ ปี2521 (คนปัจจุบัน)

ตารางที่ 1 แสดงชนิดสัตว์เลี้ยง

ลำดับ	ชื่อสัตว์เลี้ยง	จำนวนตัว	จำนวนคนเลี้ยง (ครัวเรือน)
1	วัว	280	51 ครัวเรือน
2	ไก่	600	58 ครัวเรือน
3	หมู	170	55 ครัวเรือน
4	เป็ด	50	10 ครัวเรือน
5	ควาย	105	17 ครัวเรือน

ตารางที่ 2 กลุ่มองค์กร

ลำดับ	ชื่อกลุ่ม	จำนวนสมาชิก	ประธานกลุ่ม
1	กลุ่มแม่บ้าน	10	นางสาวพื่อน ช่างขอ
2	กลุ่มกรรมการป่า	21	นายจันทร์ดี สะดี
3	กลุ่มประชาคมหมู่บ้าน	12	นายสำราญ โพชาจุ่ม
4	กลุ่มเลี้ยงวัว	20	นายเมือง คอโพ
5	กลุ่มทอผ้าสตรี	21	นางสาวเกสร ช่างขอ
6	กลุ่มเยาวชน/หนุ่มสาว	33	นายมงคล พือทอ

ตารางที่ 3 แสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ลำดับ	อาชีพ	จำนวนราย ต่อไร่	การใช้สาร เคมีในการ ผลิต	รายได้ เฉลี่ยต่อไร่	ช่วงเวลาที่ ผลิต
1	ทำนา	52ราย/350ไร่	ไม่ใช้	-	1 ครั้ง / ปี
2	ปลูกข้าวโพดฯ	50ราย/300ไร่	ใช้ปุ๋ยเคมี	5,000บาท/ไร่	2 ครั้ง / ปี
3	ปลูกผักผสมผสาน	50 ราย	ไม่ใช้	-	ตลอดทั้งปี
4	ปลูกพืชโครงการหลวง	15 ราย/15 ไร่	ใช้เคมี 5 ไร่ ไม่ใช้ 10 ไร่	5,000บาท/ไร่ 7,500บาท/ไร่	ตลอดทั้งปี ตลอดทั้งปี

ตารางที่ 4 แสดงข้อมูลการใช้ประโยชน์จากป่า

ลำดับ	ผู้ใช้ประโยชน์จากป่า (ครัวเรือน)	อาหารที่ได้จากป่า	รายได้เฉลี่ย/ปี/ครัวเรือน
1	58	- เห็ด	400 บาท
2	58	- หน่อไม้	กิน
3	58	- มดแดง	กิน
4	58	- ปลา	กิน
5	58	- กบ / เขียด	กิน
6	58	- ผักต่างๆ	กิน / ขาย
7	58	- น้ำ	ใช้ในครัวเรือน

ตารางที่ 5 แสดงรายได้เฉลี่ยจากการหาของป่าแต่ละชนิด

ลำดับ	ชื่อของป่า	รายได้เฉลี่ย / ปี
1	หน่อไม้	-
2	เห็ด	23,200.-
3	มดแดง	-
4	กบป่า	-
5	ผักและพืชต่างๆเช่น ผักหนาม ผักกุ่มฯ ลฯ	-
6	น้ำผึ้ง / ต่อ	18,000.-
7	สัตว์ใหญ่ เช่น หมูป่า เก้ง ตัวนึ่ง ฯลฯ	-

ตารางที่ 6 กิจกรรมตามประเพณีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและเชื่อของชุมชน

ลำดับ	กิจกรรม	วัตถุประสงค์	ช่วงเวลา
1	เลี้ยงผีขุนน้ำ	- เพื่อให้มีน้ำใช้ตลอดต่อไป	ธ.ค. - ม.ค. ทุกปี
2	เลี้ยงผีเหมืองฝาย	- เพื่อป้องกันฝายเสียหาย	พ.ค. - มิ.ย. ทุกปี
3	สงเคราะห์หมู่บ้าน	- เพื่อสงเคราะห์ของแต่ละบ้าน	เม.ย. ทุกปี
4	เลี้ยงผีกลางทุ่ง	- เพื่อให้ข้าวอุดมสมบูรณ์	ข้าวตั้งท้อง
5	เลี้ยงผีหมู่บ้าน เฉพาะที่เป็นสมาชิก	- เพื่อเป็นการตอบแทนที่มีการ รักษาหมู่บ้านไว้	ก่อนปลูกข้าว และ หลังเกี่ยวข้าว

กิจกรรมที่ 1 : การทำฝายชะลอน้ำ

ลำน้ำห้วยหลอด

การทำฝายชะลอน้ำตามลำห้วยหลอด

การทำฝายชะลอน้ำผสมผสาน

การสร้างวังปลา

การสร้างวังปลา

เยาวชนกับทีมวิจัย (ทำวังปลา)

กิจกรรมที่ 3 สำรวจสมุนไพร

ประธานคณะกรรมการป่า และทีมวิจัยป่าจั่ว

ทีมวิจัยป่าจั่ว ช่วยกันสำรวจสมุนไพร

สมุนไพร ตามธรรมชาติ ป่าชุมชนบ้านป่าจั่ว

กิจกรรมที่ 4 ศึกษาฐานแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ศึกษาฐานแลกเปลี่ยนเรียนรู้

บ้านห้วยหินดำ จ.สุพรรณบุรี

กิจกรรมที่ 5 สร้างความตระหนักรู้การจัดการดูแล ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กิจกรรมที่ 6 การจัดทำแหล่งเรียนรู้

การจัดทำแหล่งเรียนรู้

การจัดทำเส้นทางแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

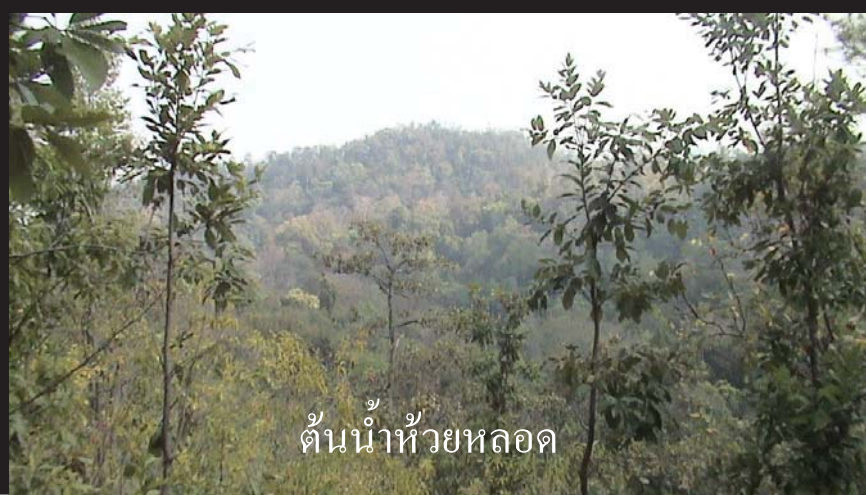
กิจกรรมที่ 7 การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย

การพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย

กิจกรรมที่ 8 : การทำแนวกันไฟ

ต้นน้ำห้วยหลอด

การทำแนวกันไฟตามแนวเขตป่าชุมชน

การทำแนวกันไฟตามแนวเขตป่าชุมชน

กิจกรรมที่ 9 : การพัฒนาหมู่บ้าน

ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรม

ผู้นำชนเผ่า ทำพิธีกรรมตามความเชื่อ

กิจกรรมที่ 11 : ค่ายเยาวชนกับทรัพยากรฯ

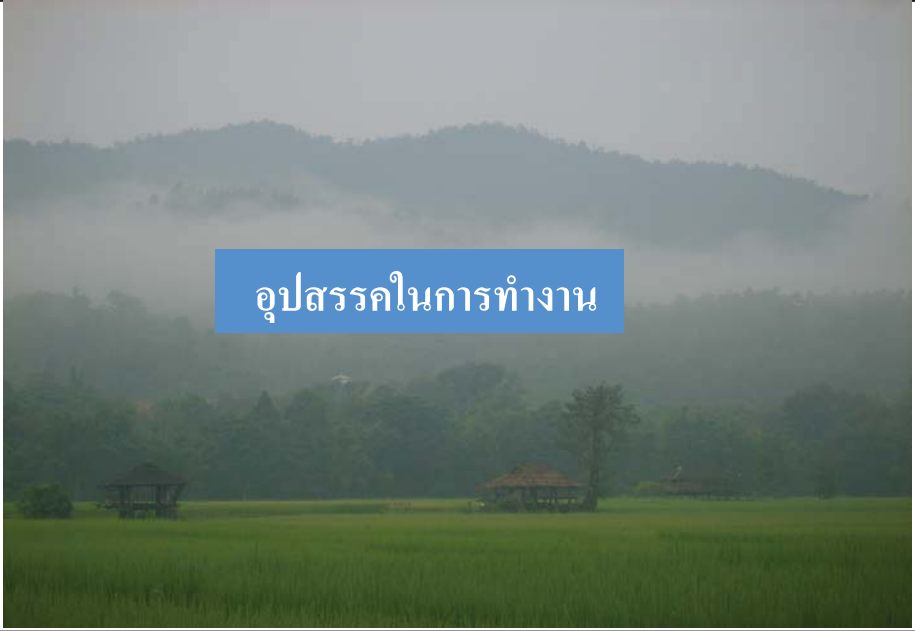

ค่ายเยาวชนกับทรัพยากรฯ ป่าห้วยหลอด

กิจกรรมที่ 12 : การลงแขกเกี่ยวข้าว

อุปสรรคในการทำงาน

สภาพปัญหาของทีมวิจัย

- การเริ่มโครงการวิจัยตั้งแต่แรกไม่ได้มาจากความเข้าใจของคนในชุมชน
- มีการเปลี่ยนแปลงของทีมวิจัยและขาดการทำงานอย่างต่อเนื่อง
- ทีมวิจัยขาดความกระตือรือร้นในการทำงาน
- พื้นฐานความรู้ความเข้าใจของทีมวิจัยไม่เท่ากัน
- ขาดแรงกระตุ้นจากคนภายในชุมชน
- ทีมวิจัยยังไม่เข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนที่ได้รับมอบหมาย
- ทีมวิจัยยังขาดการจดบันทึกข้อมูลในการวิจัย
- ไม่มีเวลาในการเข้าร่วมประชุมทีมวิจัย
- ขาดการสรุปกิจกรรมเป็นบางครั้ง

วิธีการแก้ไขปัญหา

- ประชุมทีมวิจัยเพื่อปรึกษาหารือในเรื่องการวิจัยฯ (จะทำต่อหรือไม่อย่างไร)
- สอบถามทีมวิจัย ใครพร้อมที่จะทำงานวิจัยต่อ
- เพิ่มทีมวิจัยในส่วนของเยาวชน เพื่อการจดบันทึกข้อมูล
- ประชุมทีมวิจัยบ่อยขึ้น เพื่อการเรียนรู้ร่วมกัน (สร้างความสนิทสนมกันของทีมวิจัยให้มากขึ้น)
- ทีมวิจัยออกไปเรียนรู้ในเวทีแลกเปลี่ยนกับพื้นที่อื่นๆ ให้มากขึ้น
- ต้องมีการสรุปบทเรียนและสอบถามสภาพปัญหาหลังจากเสร็จจากการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อหาแนวทางการทำงานให้ดีขึ้น

แผนการดำเนินงานในปีต่อไป

กิจกรรม	ช่วง เวลา	สถานที่	แนวทางดำเนินงาน			การสนับสนุน
			ทำเอง ทั้งหมด	สนับสนุน บางส่วน	สนับสนุน ทั้งหมด	
เดินตรวจป่า	ทั้งปี	รอบป่าชุมชนฯ	/	-	-	-
ปลูกไม้ผลที่สัตว์ป่ากิน ได้	พ.ค.- มิ.ย.	ป่าอนุรักษ์	-	/	-	กล้าไม้จาก หน่วยต้นน้ำ
ปลูกป่า	พ.ค.	ป่าใช้สอย	-	/	-	ต้นน้ำ/โครงการ หลวง/อบต.
ทำฝายชะลอน้ำกึ่งถาวร	พ.ค.	ห้วยหลอด	-	/	-	ต้นน้ำ/โครงการ หลวง/อบต.
ซ่อมแซมถนนแนว กันไฟ	ต.ค.	ทิศตะวันออกขุน ห้วยหลอด	/	-	-	-
ทำแนวกันไฟ	ก.พ.- เม.ย.	แนวเขตจังหวัด ลำปางกับ เชียงใหม่ 6,350	-	/	-	อบต./ทุนสื่อ และอาหาร

แผนการดำเนินงานในปีต่อไป						
กิจกรรม	ช่วง เวลา	สถานที่	แนวทางดำเนินงาน			การสนับสนุน
			ทำเอง ทั้งหมด	สนับสนุน บางส่วน	สนับสนุน ทั้งหมด	
จัดการอบรมภาษาปา เกอญอ / การขอ	อาทิตย์ ละ 1 ครั้ง	ชุมชนป่าจืด	-	/	-	บุคลากร/วิทยากร/สื่อ จากอิมแปค/งบประมาณ จากอบต.
ศึกษาหาความหมายของ พิธีกรรมต่างๆเพื่อ ส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้	เดือน ละ 1 ครั้ง	ในหมู่บ้าน ป่าจืด	-	/	-	สกว.ขั้นตอนการ เก็บเรียบเรียง ข้อมูล
รณรงค์ให้ทุกบ้าน ปลูกผักกินเอง	ตลอด ปี	พื้นที่ที่เหมาะสม ของตนเอง	-	/	-	เกษตรตำบล/ เมล็ดพันธุ์และทุน
ส่งเสริมให้มีการปลูกไม้ โตเร็ว	พ.ค.	พื้นที่ที่เหมาะสม ของตนเอง	-	/	-	หน่วยจัดการต้น น้ำ
การจัดอบรมให้ความรู้ แก่เยาวชนและชาวบ้าน	ปีละ 1 ครั้ง	ในหมู่บ้าน	-	/	-	จากหน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง

แผนการดำเนินงานในปีต่อไป						
กิจกรรม	ช่วง เวลา	สถานที่	แนวทางดำเนินงาน			การสนับสนุน
			ทำเอง ทั้งหมด	สนับสนุน บางส่วน	สนับสนุน ทั้งหมด	
ทำหลักสูตรท้องถิ่น	-	ในหมู่บ้านป่า จืด	-	/	-	โรงเรียน/ อบต. / ปราชญ์ท้องถิ่น
ศึกษาดูงาน ปีละ 1-2 ครั้ง	ธ.ค.- ก.พ.และ พ.ค.- ก.ค.	แม่แจ่ม/ แม่ฮ่องสอน	/	-	-	-

กลุ่ม /องค์กร	บทบาทหน้าที่เกี่ยวข้อง	ความคาดหวังในอนาคต
กรรมการป่าชุมชน	ตรวจป่าเพื่อป้องกันการเข้ามาลักลอบล่าสัตว์ป่าในเขตอนุรักษ์ - ใกล้เคียงกรณีข้อพิพาท - ซ่อมแซมทางไปแนวกันไฟ - วางแผนการปฏิบัติงาน - ประชุมคณะกรรมการเดือนละ 1 ครั้ง	- เพิ่มศักยภาพของตนเองให้มากขึ้น

กลุ่ม /องค์กร	บทบาทหน้าที่เกี่ยวข้อง	ความคาดหวังในอนาคต
กลุ่มเยาวชน	- ทำฝายชะลอน้ำ - ศึกษาดูงานเพื่อนำมาปรับปรุงกฎระเบียบ - บวชป่า / ปลุกป่าเสริม	- พัฒนาตนเองเพื่อเรียนรู้และพัฒนาสิ่งที่มีอยู่

ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการป่า

ผู้นำชุมชน

